

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

3/2014

číslo 123

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka	2
2. Hlavní materiály	2
Obrana racionality (Radim Valenčík).....	2
Revoluční politický subjekt v „postmarxistické“ lacanovsko-žičkovské filosofické psychoanalýze - dodatky (František Neužil)	8
Budoucnost sociálního státu (Zdeněk Bačík)	37

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík

jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Sirůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík (224933149)

e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at www.valencik.cz

E-mail contact: valencik@seznam.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 3/2014. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na www.valencik.cz
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (4/2014) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. červenec 2014.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.

1. Úvodní poznámka

Vzhledem k tomu, že z čistě technických důvodů potřebuji do tohoto čísla z dostat co největší část příspěvku Z. Bačika „Budoucnost sociálního státu“, píšu velmi stručný úvod. Upozorním jen na to, že **začíná fáze intenzivní přípravy 17. ročníku konference Lidský kapitál a investice do vzdělání** - lze sledovat na mém blogu v rámci seriálu „Jaké reformy a proč“ <http://radimvalencik.pise.cz/archiv/> či na Facebooku ve skupině „Reformy! - Reformy!“ <https://www.facebook.com/groups/728107677207981/> a přípravě konference budu věnovat i příští číslo.

2. Hlavní materiály

Obrana racionality

Radim Valenčík

Článek, který napsal komentátor Práva A. Mitrofanov pro Český rozhlas, pořad "Názory a argumenty", mě přiměl napsat následující pětidílný seriál článků s názvem "Obrana racionality".

Díl 1: Mitrofanov o Leninovi

Ještě než uvedu Mitrofanovův text, dopustím se následujícího tvrzení (se kterým lze nesouhlasit, a proto se jím budu zabývat i v dalších částech): **Koupit si lze moc, koupit si lze slávu, koupit si lze soud, kdysi se kupoval kardinálský klobouk, koupit si lze média a tím i to, o čem lze psát a o čem ne. Jediné, co nelze koupit, je poznání pravdy, která říká, jak to v daných konkrétních podmínkách je a o co jde. A čím více se možnost poznání toho, jak to je, podaří zpochybnit a vytlačit z veřejného mínění, tím snadněji se pak dá koupit vše ostatní. Vše, co umožňuje přeměnit peníze ve výsady, majetek v privilegia. Tím snadněji lze koupit i novináře, aby psali, "jak se má". Mj. proto každý pokus o nápravu stavu musí začít obranou racionality.**

A. Mitrofanov se v článku obrací na lidi, "kterým v hlavě nevíbrouje jen prázdnota či zloba, prožívají mrazivý pocit bezmoci a obav z počínající války". Dělán totéž. Tak pokud se za tyto považujete, přečtěte si celý následující miniseriál. Počítám, že bude mít maximálně 4-5 krátkých dílů včetně tohoto. A použijte svůj rozum.

Nyní už text A. Mitrofanova (nejdůležitější podtrhuji):

Vladimir Iljič Uljanov, partajní krycí jméno Lenin, před devadesáti lety umřel a v hmotné podobě neexistuje. To by ani přes kouzla balzamovačů nešlo. Uprostřed Moskvy leží umělé stvoření, v němž z původního těla nezbylo nic. Ruští komunisté a komunisté celého světa ho dodnes uctívají. Ti ruští spolu se Stalinem. Ostatní občas separátně. To jsou jejich stranické hrátky. S výjimkou Kuby a Severní Koreji komunistický režim v jeho dřívější podobě nikde nevládne. A detail, že ruský premiér Dmitrij Medvěděv předešlým, kdy bylo výročí Leninova narození, poblahopřál k tomuto datu ruským komunistickým poslancům, by sám o sobě mnoho znamenat neměl. Vždyť šéf nejvyšší, Vladimir Putin nenechává nikoho na pochybách, že jeho vztah ke Komunistické straně Ruské federace je v lepším případě pohrdavý. Jako k ochočené, byť navenek křiklavé zdánlivé opozici. Píšu tento text a přicházejí horké zprávy, že ruská vojska zahájila manévry u hranic s Ukrajinou. Lidé z místa hlásí, že těžká technika ruské armády má nápisy Míše mírotvorců. Napětí vládne nejen tam. Také v Česku lidé, kterým v hlavě nevibruje jen prázdnota či zloba, prožívají mrazivý pocit bezmoci a obav z počínající války. Ale má s tím něco společného dávno zemřelý Lenin? Volod'a Uljanov byl mladík s nadprůměrnými schopnostmi pocházející z provinčního městečka. V Rusku se část mládeže vždy různě bouřila, výjimkou nebyl ani konec 19. století. Někteří bouřliváci po odeznění mladistvé nerozvážnosti šli sloužit režimu. Co jim také zbývalo, když na život v zahraničí, který si volili jiní, mohovitější odpůrci zřízení, neměli peníze? Jiní se nakonec prostě uchlastali. Ale géniem destrukce se stal jediný, zrovna Vladimir Uljanov-Lenin. Spouštěčem jeho fanatismu, který ve spojení s mimořádnou energií a selektivním, leč břitkým intelektem dokázal změnit dějiny, se stala poprava jeho milovaného staršího bratra Alexandra, který se zúčastnil atentátu na cara. Vladimir získal celoživotní cíl, pomstu, a celoživotního nepřítele, zřízení země, v níž se narodil. Cesta k říjnovému převratu 1917 byla dlouhá. Bezchybná ale byla volba měřítka, podle kterého Lenin vábil masy svých stoupenců. Hledal a neomylně nacházel ty, jimž v hlavě vibrovala prázdnota či zloba. Takových bylo vždy hodně. Nejen bylo, ale je a bude. Jiný Vladimir, Putin, kráčí v Leninových šlépějích. Prázdnota v mozcích Rusů vymytých agresivní televizní a jinou státní propagandou byla dovedena téměř k dokonalosti. Volná kapacita se zároveň naplňovala zlobou. Vůči všem na západ od hranic Ruské federace, kteří, v čele se zlotřilým Západem, nemají jiný cíl než pokorit Rusko nejdříve duchovně, pak fyzickou okupací. V takové atmosféře je těžká technika s licoměrnými nápisy výjevem přísně logickým. Staršího pána, který si přede mnou skoro odplivl v pražské samoobsluze, protože se dal do řeči o Rusku a agresivně odmítal fakta, která se mu nelíbila, jsem potkal také dnes. I on byl Leninův dědic.

Viz: <http://www.rozhlas.cz/plus/nazory/zprava/alexandr-mitrofanov-leninovi-dedici--1343055>

A. Mitrofanov dává svou představu o Leninovi, jeho motivech, významu jeho díla. Nabídnou jinou. Tu, která vychází z dějin evropské racionality. Začnu u Bacona a Descarta. Budu pokračovat připomenutím toho, jak se hledalo to, co je jednou provždy dané a neměnné, o co se v našem myšlení můžeme s naprostou jistotou opřít. A vezmu si na pomoc kromě jiného takové mozky, jako byl Kant nebo Hegel, příp. méně známý Jacobi. Zmíním i moravského rodáka Husserla (nejen z patriotismu). Ukážu, že k dějinám obrany evropské racionality před "zlobou a prázdnotou", před manipulací, iracionalitou, štváním lidí proti sobě atd. má důstojné místo nejen Marx, ale i Lenin. Svými díly a logickou argumentací. Tím, co je psáno a dáno a co si každý může ověřit. A pokusím se dát odpověď na otázku, proč se dnes racionalita hroutí, kdo se o to snaží, komu to vyhovuje a co s tím dělat.

Mj. nejenže stále více roste nebezpečí globální války. Stále více se ukazuje značná obdoba mezi situací před První světovou válkou s tím, co se děje dnes. A tak se ptám: To zná A. Mitrofanov dějiny opravdu tak špatně, že neví, kdo tehdy, zhruba od roku 1912 nejdůsledněji bojoval proti nebezpečí světového konfliktu? Kdo odhalil příčiny a mechanismy, které k němu mohou vést (a také bohužel vedly)? Kdo v evropských parlamentech hlasoval proti válečným úvěrům, které otevřely cestu ke světové válce? – Mj. právě proto, že snaha o odvrácení války splývala v jedno s obranou racionality. Tak jako dnes.

Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1258-obrana-racionality-1-mitrofanov-o-leninovi.html>

Díl 2.: Hledání nezpochybnitelného

Budu se snažit o co nejstručnější a nejsrozumitelnější podání logiky vzestupu a krize evropské racionality. Čím začít? Pokud chci dodržet slib stručnosti musím se vzdát pokušení zabývat se kolébkou zrodu evropské racionality - antickým Řeckem (mj. Platónem, Aristotelem). Nemohou se zmínit ani o vrcholu racionalizované teologie v podání Tomáše Akvinského. Nedostane se ani na první průkopníky novověké racionality, což mě zvlášť mrzí v případě mého oblíbence Giordana Bruna.

První, u koho se zastavím, je zakladatel empirické větve evropského racionalismu Francis Bacon (1561-1626):

http://cs.wikipedia.org/wiki/Francis_Bacon

Proti středověkým dogmatům stavěl (až nekriticky) důvěru v empirii. Domníval se, že dostatečnou metodou poznání světa jsou různé způsoby utřídění a vyhodnocení dat, které popsal v Novém organonu.

Druhou osobou je René Descartes (1596-1650), zakladatel racionální větve evropské racionality:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Descartes

Zpochybnil nejen nekritickou důvěru v empirické poznání (lžička ponořená do vody se zdá být zlomená, vzdálené objekty se zdají být menší než blízké), ale i úvahu provedenou prostřednictvím rozumu (protože se lze mýlit). O všem lze pochybovat. Jediné, co je podle něj nezpochybnitelné, je fakt toho, že jsem schopen pochybovat. A pokud pochybuji - myslím. A pokud myslím - jsem. Odtud slavné Descartovo "cogito ergo sum" ("myslím, tedy jsem"). Tím ukázal nejen roli pochybování, ale především nastolil otázku toho, co je základem poznání, toho, co je jednou provždy dané a nezpochybnitelné. Tato otázka se postupně stává hlavním problémem, se kterým se evropská racionalita snaží vyrovnat. Právě to bylo hnacím motorem jejího vzestupu.

K vyhocení problému "nezpochybnitelného" přispěl David Hume (1711-1775)

http://cs.wikipedia.org/wiki/David_Hume

Ukázal, že výrok "zítra vyjde Slunce" a ani žádný jiný odvozený od jakkoli velikého počtu empirických pozorování nemůže být nezpochybnitelným základem racionality.

B. Russel (1872-1970) později našel tipný příklad, který upozorňuje na nedostatky empirické indukce. Slepice každé ráno uvidí hospodáře a dostane nasypano zrní. Ve své hlavičce si prostřednictvím empirické indukce učiní závěr - objeví se hospodář, dostanu ošatku zrní. Jednoho dne však přijde hospodář a místo zrní má nůž. Místo toho, aby měla slepice zrní, má hospodář slepičí polévku.

Tímto letným připomenutím prvních kroků vzniku evropské racionality se dostáváme ke zlomovému momentu, kterým je dílo Imanuela Kanta (1724-1804):

http://cs.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant

Základní otázka, kterou si I. Kant postavil (pod bezprostředním vlivem D. Huma, který ho - Kantovými slovy - "probudil z metafyzické dřímoty"), byla následující: "Jak jsou možné apodiktické syntetické soudy apriori?" Tj. soudy, které přinášejí nové poznání (typu "A je B"), které nejsou založeny na zkušenosti (slovo "apriori" znamená, že platí nezávisle na jakékoli zkušenosti), které platí naprosto všeobecně a můžeme je tvrdit s naprostou jistotou, nelze je zpochybnit (takto chápal smysl slova "apodiktický"). Tuto otázku můžeme formulovat v různých podobách, např.:

- Co nám umožňuje tvrdit něco s naprostou jistotou?
- Jakou podobu má "absolutní pravda", to, co je jednou provždy dané a nezpochybnitelné?
- Co lze považovat za "nepodmíněné", tj. co platí za všech okolností, platnost čeho není ničím jiným podmíněna?

I. Kant přichází s fascinujícím řešením. Takové apriorní apodiktické syntetické soudy skutečně existují. Jejich existence je umožněna tím, že lidé mají vrozené, neměnné a pro všechny lidi stejné poznávací schopnosti. Právě to jim neumožňuje poznávat svět a právě to jim umožňuje formulovat nezpochybnitelná tvrzení. Jako příklad lze uvést tvrzení "Všechny vnímané věci jsou trojrozměrné". Věc totiž obecně nemusí být trojrozměrná, může mít i jiný počet rozměrů, nebo se dokonce o dimenzionalitě vůbec nedá hovořit. Jenže člověk má schopnost vnímat svět pouze jako trojrozměrné věci a nikoli například dvojrozměrné či čtyřrozměrné. Proto pro něho jsou všechny vnímané věci pouze trojrozměrné. Podobným tvrzením tohoto typu je: "Každý jev má svoji příčinu, která mu předchází v čase." Toto tvrzení je podle I. Kanta nezpochybnitelné a jednou provždy dané proto, že naše schopnost vnímat svět je založena na vrozené (pro všechny lidi stejné a neměnné) schopnosti poznávat v čase, který plyne jedním směrem a je jednorozměrný. Všimněme si jednoho důležitého momentu. I. Kant neříká, "jaký je svět skutečně" (tento svět sám o sobě nazývá "věci o sobě"), ale říká jen to, jak se nám tento svět jeví a že se nám jevit jinak nemůže. Podle něj je svět jako takový nepoznatelný. Nemůžeme vědět, zda ve světě "o sobě" jsou věci "skutečně trojrozměrné" (zda nejsou vícerozměrné či zda tam nejsou i věci méně rozměrné, příp. zda má smysl ve světě o sobě vůbec o nějaké rozměrnosti hovořit), ale pro nás bude svět vždy jen a jen trojrozměrný, pro nás bude čas vždy plynout jen jedním směrem apod. I. Kant byl přesvědčen, že našel ono kýžené nepodmíněné. Byl přesvědčen, že se mu to skutečně povedlo. A mnozí další myslitelé té doby tento názor převzali. Jenže pak přišel G. Hegel a všechno bylo jinak.

Poznámka na závěr této části: Laický i odborný čtenář má patrně určitý názor na to, co je spolehlivým základem našeho poznání, příp. zda takový základ vůbec existuje. Pokusme se však projít ještě další kus cesty od počátků zrodu evropské racionality po současnost, ať si ujasníme, kdo jak v dobách Leninových, tak i v době současné (slovy A. Mítrofanova ve výše zmíněném textu) hledá a nachází ty, "jimž v hlavě vibruje prázdnota či zloba". Považuji tuto otázku za naprosto zásadní otázku dneška.

Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1260-obrana-racionality-2-hledani-nezpochybnitelneho.html>

Dál 3.: Kant a Hegel

Nejen I. Kant, ale i nejlepší myslitelé na přelomu 18. a 19. století byli přesvědčeni, že se (Kantovi) podařilo najít to, co je jednou provždy dané a nezpochybnitelné, to, co bezprostředně souvisí s tím, že lidské poznávací schopnosti jako takové jsou jednou provždy dané a neměnné. Tuto představu jako naprosto naivní a vnitřně rozpornou doslova smetl svým dílem Georg Hegel (1770 - 1831):

http://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel

Určitou předehrou bylo to, jak se G. Hegel vyrovnal s myšlenkou, se kterou přišel německý filozof F. Jacobi (1743 - 1839). Podle něj je úlohou i osudem našeho rozumu, aby poznával podmíněnost našeho poznání, tj. aby

ukazoval, jak jeden poznatek vyplývá z druhého. V tom je náš rozum silný, v tom však spočívá i jeho hlavní nedostatek. Neumožňuje nám totiž poznat nepodmíněné. Proto poznání nepodmíněného není a nemůže být v kompetenci rozumu, ale jedině víry. A to víry v řád přírody daný existencí Boha. Toto Jacobiho - svým způsobem defenzivní - řešení bylo posledním popudem, který vyprovokoval jiného německého filozofa - G. Hegela - k průlomu v pohledu na otázku nezpochybnitelného základu poznání. G. Hegel se především vzeprl proti tomu, aby hledání nepodmíněného bylo odejmuto z kompetence rozumu. Jeho argumenty proti F. Jacobimu jsou nesmírně podnětné: Víra v Boha nemůže být tím, co je nám dáno nepodmíněné. Vždyť samotná víra v Boha je podmíněna - to, zda věříme či nevěříme v Boha, i to, v jakého Boha věříme, je přece podmíněno rodinným a kulturním prostředím, ve kterém ten či onen člověk vyrůstal, jeho výchovou, tím, co prostudoval, úlohou církevních institucí a historickými podmínkami jejich působení, stavem rozvoje vědy, povahovými vlastnostmi člověka atd. A tyto podmínky, které vytvářely tu či onu konkrétní podobu víry toho či onoho člověka dokážeme poznávat a vyjadřovat prostřednictvím rozumu. Pro F. Hegela byl proto rozum nejvyšší formou poznání.

A zrovna tak, jak odhalil pokus vydávat za "nepodmíněné" to, co je zjevně a doložitelně "podmíněným", zrovna tak ukázal na to, v čem se zmýlil I. Kant. Vezměme např. Kantův výrok "svět vnímáme v podobě trojrozměrných věcí" (který je podle něj syntetickým, apriorním a apodiktickým). Opravdu? G. Hegel s naprostým cynismem konstatuje, že se jedná o aposteriorní soud, tj. výrok odvozený ze zkušeností. To že já, nebo František a patrně i kdokoli kdykoli vnímá realitu v podobě trojrozměrných věcí ještě neznamená, že to tak bude vždy. Podle G. Hegela tvrzení, že každý člověk má určitou schopnost poznávat svět určitým způsobem, je založené na empirické indukci a tudíž ani tudy nevede cesta k nalezení nepodmíněného. A kde tedy najít nepodmíněné? Na tuto otázku G. Hegel, poučený dosavadním vývojem lidského myšlení, odpovídá: Nepodmíněné nemůže existovat vně systému racionálního poznání, ve kterém se jednotlivé poznatky vzájemně podmiňují. Nejde tedy o to najít něco, co by samo o sobě, izolovaně, bylo jednou provždy daným a neměnným. Jde o to, aby byly pochopeny zákonitosti, podle nichž se naše poznání rozvíjí jako ucelený systém. Nepodmíněné - to co je jednou provždy dané a neměnné - nemůže existovat vně celého systému racionálního poznání.

G. Hegel dává tomuto ucelenému systému poznání podobu samovývoje Absolutní ideje (toho, co je neomezené, dokonalé, všemocné, tj. Boha), která stvořila náš svět, aby prostřednictvím svého opaku (našeho světa, který se vyznačuje nedokonalostí, omezeností apod.) poznala sama sebe. Prostřednictvím lidských dějin a zvláště pak lidského poznání se Absolutní idea vrací sama k sobě, čím (v podobě Hegelova díla) završuje svůj vývoj. - Dnes se nám tato představa může zdát směšná. Také ji zesměšnil v jedné své povídce S. Lem, kde popisuje superpočítač, jehož vstupy se po zásahu meteoritem propojily s výstupy a který začal obdobným způsobem vytvářet nekonečně světů, v nichž poznával svoji dokonalost. V Hegelově době se však jednalo o myšlenku, která měla značný ohlas. Zvláště bouřlivá diskuse se rozvinula kolem jeho výroku:

"Vše, co je rozumné, je skutečné, a vše, co je skutečné, je rozumné."

Šlo totiž o to, zda druhá část výroku vychází z první, nebo naopak:

- V prvním případě to, co je rozumné, musíme též uskutečnit (to se líbilo radikální části Hegelových epigonů, mladohegelovcům, ze kterých vyrostl i K. Marx).

- Ve druhém případě to, co je skutečné, je i rozumné a tudíž musíme rozum použít k obhajobě poměrů (to se líbilo konzervativní části Hegelových epigonů, starohegelovcům).

Poznámka na závěr této části: V další části se podíváme, zda nelze vylepšit I. Kanta v jeho snaze najít neměnný základ poznání na základě reflexe poznávacích schopností. Pak vyzkoušíme ještě druhou cestu - tj. dát rozumnější interpretaci Hegelovy představy o samovývoji Absolutní ideje. Projdeme tak další kus cesty od počátků zrodu evropské racionality po současnost, abychom si ujasnili, kdo jak v dobách Leninových, tak i v době současné (slovy A. Mitrofanova ve výše zmíněném textu) hledá a nachází ty, "jimž v hlavě vibruje prázdnota či zloba". Považuji tuto otázku za naprosto zásadní otázku dneška.

Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1262-obrana-racionality-3-kant-a-hegel.html>

Díl 4.: Husserl a Marx

Zdrcující Hegelovu kritiku I. Kanta, které jsem se věnoval v předcházejícím dílu série o obraně racionality, nepochopili zdaleka všichni myslitelé té doby. Dnes v době nárůstu iracionality (projevující se mj. povrchností v chápání logiky vývoje dějin lidského myšlení) je podstata této kritiky pozapomenuta a jen málokdo ji zná.

Jedním z myslitelů, kteří si velmi dobře uvědomili, v čem spočívá síla Hegelovy argumentace proti I. Kantovi, byl náš moravský rodák Edmund Husserl (1859-1938):

http://cs.wikipedia.org/wiki/Edmund_Husserl

Pokusil se Kantův omyl řešit cestou ještě důslednějšího hledání apriorních (předzkušenostních) základů lidského myšlení. Pokud budeme výrok "všichni lidé vnímají svět v podobě trojrozměrných věcí" považovat za empirický (a on je empirický), pokusme se jeho empirický obsah "vyzávorkovat" a zaznamenat tu "čistou subjektivitu", která nám umožňuje tento výrok vyslovit. Pokud to, co získáme, ještě nebude "čistá schopnost myšlení", opakujme tento postup "vyzávorkování" (E. Husserl jej též pojmenovává "fenomenologickou redukcí"), až najdeme čistý, neměnný, jednou provždy a všem daný základ jakéhokoli lidského vztahování se ke

světu (prostřednictvím myšlení, vnímání apod.). Husserlův program byl ambiciózní, žádnou čistou "subjektivitu" se mu ovšem tímto postupem nepodařilo najít. Svou badatelskou důsledností v podstatě prodemonstroval, že jít při hledání nezpochybnitelných základů lidského poznání cestou směřující k tomu, co je apriorní (předzkušenosní), se ke kýženému výsledku nedostaneme.

Osobní poznámka: Dlouho jsem si myslel, že Husserlův program je dnes pasé. Po přečtení knížek J. Barrowa poněkud přehodnocuji svůj názor. Jde o to, že z čistě matematického hlediska ne v každém myslitelném světě může vzniknout něco, co umožňuje "přepsat tento svět ve zkratce na to, co je součástí tohoto světa", tj. kde je možný vznik subjektu, který je schopen svět poznávat a na základě toho s ním úspěšně interagovat. Světy, v nichž je to z čistě matematického hlediska možné, vyhovují velmi náročným předpokladům. A tyto předpoklady jsou "předzkušenosní". - Ale to by bylo na jiné povídání.

Úplně opačným směrem se vydal Karel Marx(1818-1883), který rovněž pochopil podstatu Hegelovy kritiky I. Kanta:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

Převzal jeho myšlenku pravdy jako uceleného rozvíjejícího se systému i řadu metodologických postupů provazujících dílčí poznatky v ucelený systém. Celý systém osvobodil od představy "samovývoje Absolutní ideje" a dal mu přirozenou interpretaci vývoje člověka i společnosti jako přírodně historického procesu - člověk přetváří přírodu a tím dochází i k jeho vlastnímu sebeutváření, k jeho vlastnímu vývoji. Podobně i vývoj společnosti se odvíjí od procesu přetváření přírody společností, která neustále zdokonaluje výrobní prostředky (technologie), kterými na přírodu působí. Lidské poznání není jen souhrn individuálních systémů poznatků osvojených jednotlivými lidmi, ale je vázáno na určitý společenský subjekt - třídu. Ta toto poznání využívá k tomu, aby ve společnosti prosadila svůj zájem. Pokud svým zájmem nereprezentuje i zájmy všech, je omezeností jejího zájmu omezeno i poznání, jehož je nositelem. Jedinou třídou, jejíž zájem neomezuje nikoho jiného, je (podle K. Marxe) dělnická třída. Proto je rozvoj lidského poznání bezprostředně spojen s její historickou rolí. Každý poznatek je dobově podmíněn. Pokud si chceme uvědomit meze jeho platnosti, musíme ho chápat jako součást historického vývoje lidského poznání, které neustále překračuje své meze.

Osobní poznámka: Čertovo kopytko této koncepce je zde skryto mj. v otázce, KDO je individuálním nositelem poznání společenského subjektu, který je realizátorem společenského pokroku. Tak jako si G. Hegel myslel, že právě prostřednictvím jeho filozofického systému "Absolutní idea" dospívá ke svému sebepoznání, tak si K. Marx myslel, že právě prostřednictvím jeho poznání (souhrnu prací, které napsal) dospěje dělnická třída k uvědomění své role, k pochopení svých vlastních zájmů a způsobu jejich prosazení. Trochu mu nahrálo i to, že B. Engels byl ve vztahu k němu poměrně submisivní. Většina z myslitelů, kteří navázali nebo se pokusili navázat na Marxovo dílo, trpěla intelektuální chorobou vlastní výlučnosti. Každý z nich sám sebe považoval za toho, kdo jediný správně pochopil "velikého Marxe". Tato iluze vznikla mj. proto, že velký systém poznatků lze obtížně udržet v jediné hlavě, a každý svůj dílčí systém poznatků považuje za tu nejdůležitější část lidského poznání. S touto chorobou se ti, co šli cestou K. Marxe, nikdy zcela nevyrovnali.

Poznámka na závěr této části: V další části bude již řeč přímo o V. Leninovi. Ukážeme si, kdo jak v dobách Leninových, tak i v době současné (slovy A. Mitrofanova ve výše zmíněném textu) hledá a nachází ty, "jimž v hlavě vibruje prázdnota či zloba". Považuji tuto otázku za naprosto zásadní otázku dneška.

Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1264-obrana-racionality-4-husserl-a-marx.html>

Díl 5.: Lenin

Vladimír Lenin (1870-1924)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladimír_Iliji%C4%8D_Lenin

patří - a troufnu si to tvrdit se vši vážností a odpovědností za to, co říkám - k jednomu z vrcholů evropské racionality a jejího nejen důsledného, ale i úspěšného obhájce. K této roli se dostal shodou historických okolností. Jen jedno jeho dílo lze vztáhnout bezprostředně k problematice rozvoje lidského myšlení. Jedná se o "Materialismus a empiriokriticismus" vydaný v roce 1909. Významné myšlenky ovšem najdeme při podrobnějším zkoumání i v řadě jeho dalších děl z různých období.

Dříve, než stručně vystihnu to nejdůležitější z "Materialismu a empiriokriticismu", zmíním historický kontext, ve kterém bylo toto dílo napsáno. Bylo to po porážce revoluce, která probíhala v Rusku proti carskému režimu v letech 1905-1907. Ruská sociální demokracie tehdy byla rozdělena na menševickou a bolševickou frakci, kterou vedl V. Lenin. V podmínkách perzekucí tehdy i významná část bolševiků, převážně vědců a kulturních činitelů (lze říci - intelektuální elity bolševiků) přišla s představou, že pro úspěšný boj za socialismus je důležitější víra než rozum. Tuto skupinu vedl A. Bogdanov (a byly v ní takové osobnosti jako Lunačarský, Chlebnikov, Bazarov a další). Tvrdili, že dělníci nejsou schopni osvojit si složitou teorii. Zvláště pak teorii, která by popisovala podstatu společenského dění. Příčinu neúspěchu revoluce z roku 1905 dávali do přímé souvislosti

s tím, že si dělnické hnutí nevypracovalo vhodný mýtus, nevytvořilo vhodný typ víry a nemělo osobnosti, které by podobně jako Ježíš svým osudem reprezentovaly vykoupení ostatních. Zpochybnění významu vědy (teorie, rozumu) se pak snažili podepřít i argumenty souvisejícími s tehdy probíhající krizí fyziky, konkrétně s pádem "věčných dogmat" Newtonovy fyziky. (K tomu mj. využívali i názory významného filozofujícího fyzika, téměř brněnského rodáka, E. Macha.) Pokud neexistují věčné pravdy ani v tak solidní vědě, jako je fyzika, je všechno relativní a nemá smysl usilovat o teorii ani při pochopení společenského dění. Dělnická třída potřebuje mýtus a ne vědu, potřebuje víru a ne rozum, potřebuje trpitele schopné sebeobětování a ne racionální strategy. Ruší empiriokritikové a jejich souvěrci (připomínám - jednalo se o podstatnou část intelektuální elity bolševiků) tak zaútočili přímo proti základům evropské racionality. A to velmi obdobným způsobem jako později postmodernisté.

Leninův "Materialismus a empiriokriticismus" byl vášnivou, útočnou, ale i velmi kvalifikovanou obranou vědy a rozumu, obranou evropské racionality. Dokonce v některých směrech posunul hranice racionality o kousek dál. Jedním z klíčových momentů je spor V. Lenina s A. Bogdanovem o existenci tzv. absolutní pravdy. Podle A. Bogdanova jsou všechny pravdy, se kterými pracuje věda, pouze pravdami relativními. Platí jen podmíněně, tj. v rámci určitých podmínek. Pokud bychom chtěli uvést příklad nějaké obecné pravdy, na jejíž platnosti se již nikdy nic nezmění, pak to mohou být jen banality typu výroku "Napoleon zemřel 5. května 1821", říká A. Bogdanov. Proto - podle A. Bogdanova - nelze připisovat obecnou platnost např. Marxově teorii oběhu zboží a peněz.

V. Lenin využívá tento příklad (bere A. Bogdanova za slovo) a upozorňuje na to nejdůležitější. Totiž na to, že takovou "banalitou" (za kterou A. Bogdanov považuje např. výrok "Napoleon zemřel 5. května 1821"), jsou všechny výroky, které se vztahují k tomu, zda v té či oné době, v těch či oněch podmínkách platí či neplatí tvrzení určité. Např. výrok "Marxova teorie oběhu dostatečně objasňovala fungování ekonomického systému v Anglii v polovině 19. století" je výrok stejného typu, jako již zmíněný výrok o datu úmrtí Napoleona. Obecnou teorii je vždy potřeba spojit s výroky popisujícími oblast její platnosti. Racionalita proti plnému relativismu je obhajitelná, pokud si na jedné straně uvědomujeme omezenost našeho poznání (vůči nevyčerpateľnosti reality samotné), na druhé straně používáme teorii vždy se znalostí kontextu jejího vzniku a racionálně reflektované zkušenosti z jejího využívání v praxi či jejího experimentálního ověřování. To platí jak pro přírodní, tak i společenské vědy. Pokud bychom chtěli roli vědeckého poznání společnosti a jeho rozšíření na co nejširší okruh uživatelů (tedy těch, kterým umožňuje pochopit, o co ve společnosti jde) zaměnit mýtem, nepodaří se provést žádnou změnu k lepšímu. Každý bude mít "svůj mýtus", každý bude mít "svoji pravdu", dojde k dezorientaci a ke vzájemnému znesváření právě těch, kteří na dané poměry nejvíce doplácí.

A. Bogdanov vsadil na potřebu útěchy a víry, V. Lenin na pochopení významu rozumu. Spor nemohl být vyřešen jinak než tím, kdo získá větší autoritu mezi normálními lidmi. Mezi těmi, co budou část práce a argumentaci jednoho i druhého (v té době pobývali v emigraci, takže neměli možnost přímého vlivu). V podmínkách carských represí se ti, kteří spor rozhodovali, tedy právě ony nespokojené masy, jednoznačně přihlásily (a to v zaostalém, pravoslavném Rusku!) k autoritě rozumu. Pasáže z Leninova "Materialismus a empiriokriticismus" kolovaly po celém tehdejší Rusku (od dnešní Ukrajiny, přes dnešní Finsko, Střední Asii až na Sibiř), četly se na schůzkách dělnických kroužků, diskutovalo se o nich. Rovněž A. Lunačarský a další významní intelektuálové uznali, že V. Lenin měl v daném sporu pravdu.

A byla to právě teorie (analýza kapitalismu v jeho tehdejší vývojové fázi), rozvíjená nikoli jen V. Leninem, ale i R. Hilferdingem či R. Luxemburovou a dalšími významnými teoretiky, která s předstihem umožnila předpovědět směřování vývoje ke světové válce a odhalit její příčiny.

Nesnažím se z V. Lenina udělat idol. Řada jeho postojů je pro mě nepřijatelná. Byl bych v té době spíše někdy mezi menševiky (reformními sociálními demokraty, i když ani tam bych se necítil zcela dobře). Ale toto, co píše A. Mitrofanov, se o V. Leninovi říci určitě nedá jak:

"Bezchybná ale byla volba měřítka, podle kterého Lenin vábil masy svých stoupenců. Hledal a neomylně nacházel ty, jimž v hlavě vibrovala prázdnota či zloba."

Hledal jsem dlouho, jak tuto blbost pojmenovat. A nenapadlo mě nic lepšího, než ji pojmenovat **blbostí**, blbostí, kterou autor tohoto výroku i celého textu diskvalifikuje sám sebe.

Doporučuji v tuto chvíli ještě přečíst text A. Mitrofanova

Poznámka k závěrečné části: Žijeme v době velmi agresivního útoku proti celé tradici zrodu a vývoje evropské racionality. Media placená nejen ze soukromých zdrojů, ale i z našich kapes se v tomto útoku angažují ze všech sil. To, že Český rozhlas odvysílal text diletantsky ubohý a že v logice své role neposkytne prostor ani pro ty nejmenší korekce zjevných nepravd, je jen jedním z mnoha dokladů. Dnes ještě víc platí, že koupit se dá vše, kromě kvalifikovaného, dobrou teorií podloženého pochopení toho, o co v dané době v daných podmínkách jde. A platí i to, že čím více se podaří potlačit racionální vyhodnocování toho, o co dnes jde, tím větší prostor se otevírá pro manipulaci. A ta je dnes jednoznačně směřována k vyvolání co největších a nejvyhrocenějších animozit mezi lidmi a skupinami lidí (odlišných svými názory, vírou, etnickou příslušností apod.) v různých částech světa i u nás. Jde totiž právě o to, aby byla překryta podstata toho, co v současné době lehává, proč to

selhává a kdo je za to zodpovědný. Ale to by již bylo povídání o současných zdrojích iracionality. Třeba mně vyjde čas a někdy v dohledné době se k tomu dostanu.

Zdroj: <http://radimvalencik.pise.cz/1266-obrana-racionality-5-lenin.html>

Revoluční politický subjekt v „postmarxistické“ lacanovsko-žičkovské filosofické psychoanalýze - dodatky

a v kategoriálním systému francouzského „postmarxistického“ filosofa Alaina Badiou zkoumaný světónázorovou kategoriální optikou materialistické dialektické logiky jakožto „algebry socialistické revoluce“

(Volně pokračování textu zveřejněného v předcházejícím čísle)

František Neužil

Leninův model revoluční politické strany

Laskavý i nelaskavý čtenář zajisté ví, že jedinou formou vlastnické aktivity tradičních průmyslových dělníků, kterou umožňuje systém kapitalistických ekonomických vztahů, je úsilí o co nejvýhodnější podmínky prodeje pracovní síly na trhu práce cestou tradeunionistického hospodářského nebo politického boje, což způsobuje, že v řadách příslušníků dělnické třídy se živelně a samočinně formuje – jinak řečeno: běžné masové vědomí dělníků i ostatních pracujících do sebe živelně a samočinně nasává – tradeunionistické vědomí, které je sice dělnické svým třídně sociálním původem, avšak současně je svým sociálně politickým obsahem a ideologickou orientací vědomím buržoazním, představuje buržoazní vědomí dělnické třídy, ideologické podřízení dělnické třídy buržoazii, falešné, převrácené, iluzorní a fetišistické vědomí, které sice postihuje formy a metody, nikoli však podstatu kapitalistického vykořisťování, jež sice odráží protiklad mezi zájmy zaměstnanců a zaměstnavatelů, nikoli však nesmiřitelný třídně sociální antagonismus proletariátu a buržoazie, nesmiřitelnost objektivních celotřídních zájmů buržoazie a proletariátu v rámci kapitalistického výrobního způsobu a svou podstatou vykořisťovatelské sociálně ekonomické organizace kapitalistické společnosti, antagonistický zájmový protiklad mezi dělnickou třídou a buržoazním společenským zřízením. Je tudíž známo, že dle Leninova modelu utváření třídního neboli revolučního socialistického uvědomění klasického industriálního proletariátu může vnášení revoluční socialistické ideologie do běžného masového vědomí průmyslových dělníků probíhat nikoli přímo a bezprostředně, nýbrž tak řečeno „oklikou“, jediné v procesu revolučně kritické sociálně politické aktivity a je zároveň samozřejmé, že pro tuto aktivitu si musí dělnická třída vytvořit určité podmínky, že do revolučně kritické politické praxe nevstupují příslušníci dělnické třídy automaticky, ale jen díky aktivní úloze zvláštního institucionálního politického subjektu – revoluční marxistické strany, jež neřídí pouze boj dělnické třídy za výhodné podmínky prodeje pracovní síly, ale také její boj za odstranění společenského řádu, který nutí nemajetné, aby se prodávali bohatým, nezastupuje dělnickou třídu jen proti určité skupině podnikatelů, nýbrž proti všem třídám vykořisťovatelské kapitalistické organizace společnosti a proti buržoazní politické státní moci.

Marxistická revoluční strana ztělesňuje spojení teorie vědeckého socialismu s masovým dělnickým hnutím, zosobňuje revoluční třídní svazek nejuvědomělejších příslušníků dělnické třídy a dalších sociálně ekonomických skupin pracujících mas, diskriminovaných a utlačovaných systémem kapitalistického vykořisťování. Revoluční strana je třídně uvědomělým oddílem, ideovým předvojem dělnické třídy vyzbrojeným znalostí zákonů historického vývoje společnosti a třídního boje, marxistickým teoretickým a metodologickým přístupem ke zkoumání rozdílu mezi profesně zaměstnaneckou a třídně sociální strukturací společnosti – což platí nejen vůči buržoazii v kapitalismu, nýbrž i v poměru ke vládnoucí třídě řídicího aparátu předlistopadového reálného socialismu!; strana je zároveň též organizovaným oddílem dělnické třídy, jehož členové se na základě dobrovolné, uvědomělé kázně podřizují usnesením strany, strana tak může vést v praxi boj dělnické třídy a usměřňovat jej k jednomu cíli jediné tehdy, budou-li všichni její členové zorganizováni v jednotný společný oddíl, spjatý jednotou vůle, akční jednotou a jednotou dobrovolné kázně, která je závazná jak pro předáky, tak pro „obyčejné“ členy, takže se členstvo strany nemůže v žádném případě dělit na „vyvolené“, pro něž neplatí stranická kázeň a kteří se nemusejí podřizovat stranickým usnesením, a na „nevyvolené“, kteří se musejí řídit stranickými usnesením a na něž se vztahuje i stranická kázeň; revoluční marxistická strana je organizačním předvojem, nejvyšší formou politické organizace dělnické třídy, jejím posláním je vést další organizace, v nichž se dělníci mohou sdružovat, především organizace odborové.

Dlužno mít také stále na zřeteli, že pokud jde o Leninovo pojetí procesu vnášení revoluční socialistické ideologie do dělnických mas, je jeho značnou redukcí interpretační přístup, který sice doceneňuje rozhodující úlohu revoluční strany pro zprostředkování přijetí revoluční ideologie, který však zároveň nechápe, že rozhodujícím momentem tohoto pojetí je důraz nikoli na vedoucí, řídicí a organizační funkci strany, nýbrž na

proces vtahování mas do politické aktivity vedené stranou, v němž strana zprostředkuje masám praktické zkušenosti z politického boje a ve kterém se, což je rozhodující, příslušníci dělnické třídy přetvářejí z role pouhého manipulovatelného objektu politiky v aktivní a činný politický subjekt společenského vývoje – neboli v aktivní a činný subjekt onoho zobecněného a koncentrovaného vyjadřování a prosazování všech společenských vztahů a zájmů, tedy především vztahů a zájmů sociálně ekonomických a sociálně třídních, jak se definuje politika, čímž proletariát realizuje svůj objektivní celotřídní zájem, jenž spočívá v řešení rozporu mezi zespolečněním práce a výroby kapitalistickým soukromým přivlastňováním výrobních prostředků coby zvěčnění minulé mrtvé práce, překonání podřízení živé práce logice pohybu práce mrtvé, podřízení společnosti zvěčnění společenských vztahů. Právě v tomto procesu, kdy masy pracujících pod vedením strany aktivně a ve stále větším měřítku vstupují do revolučního politického třídního boje, se stav jejich vědomí zásadně mění. Jen v této politické aktivitě se učí uvažovat a jednat jako příslušníci, respektive spojenci dělnické třídy v třídním boji, z pozic svých základních dlouhodobých zájmů, jako skutečný subjekt společenského vývoje, společenských vztahů, formuje se v nich třídní neboli revoluční socialistické uvědomění, přičemž se na podkladě získaných politických praktických zkušeností utváří nezbytný emocionální základ pro přijímání revoluční ideologie čili přeměny poznatků obsažených v teoreticko-logické soustavě kategorií vědeckého socialismu v osobní ideové a politické přesvědčení stále rostoucího počtu dělníků. Znovu opakujeme, že tato politická aktivita zprostředkovaná vlastní politickou stranou nahrazuje dělníkům formativní vliv ekonomické vlastnické aktivity, od nichž jsou v podmínkách kapitalismu – alespoň toho kapitalistického výrobního způsobu, jež znali a pojmově teoreticky modelovali Marx a Lenin – odcizeni a která jako jádro každodenních aktivit formuje v sociálně ekonomických masách diskriminovaných a vykořisťovaných třídně uvědomělé postoje příslušníků buržoazie, buržoazní třídní vědomí.

Na počátku dvacátého století, kdy vznikala ruská sociálně demokratická strana, zabředávaly ve druhé Internacionále sdružené západoevropské sociální demokracie – týkalo se to především sociálně demokratických stran ve Francii a v Německu, které patřily v Západní Evropě již vzhledem k počtu členů k nejsilnějším a politicky nejvýznamnějším – do stále hlubší krize: její příčinou byl revizionismus v oblasti marxistické sociálně filosofické teorie, jež představovaly zvláště svérázné názory Eduarda Bernsteina o předpokladech socialismu a procesu socialistických přeměn, které podle vzoru novokantovské filosofie hlásaly, že systém kategorií materialistické dialektické logiky ve funkci teorie poznání zákonitostí společenského vývoje a především v roli „algebry“ proletářské socialistické revoluce, ideově teoretického a metodologického východiska strategie a taktiky mezinárodního dělnického hnutí – čili teorii o antagonistických třídně sociálních rozporech kapitalistického výrobního způsobu a hospodářském, politickém a ideologickém třídním boji proti vykořisťovatelské podstatě kapitalistické organizace společnosti, jež musí logicky a zákonitě vyústit do diktatury proletariátu –, nutno jakožto „hegelovskou náказu marxismu“ nahradit vztahově funkcionální logikou, jež je „světónázorově neutrální“ a schopna „povznést se nad metafyzickou jednostrannost a omezenost idealismu i materialismu“ (což mimo jiné znamená, že kapitalistické výrobní vztahy, pohlédneme-li na ně touto světónázorovou optikou, prizmatem tohoto řešení základní filosofické otázky, nemají povahu vztahů kauzálních čili příčině důsledkových, nýbrž funkcionálních vztahů, a proto nelze v jejich jádru odhalit kapitalistické vykořisťovatelské soukromé vlastnictví, v sociální struktuře kapitalistické společnosti rozlišit třídně sociální diferenciaci od profesně zaměstnanecké struktury, takže nelze proletariát a buržoazii odlišit podle jejich objektivních vlastnických rolí, nýbrž v souladu se stratifikační metodologií jedine dle výše finančních příjmů), a teorií „metodologického dualismu“, podle níž lze v oblasti procesů společenského vývoje uplatnit pouze metodu popisu sociálně historických jevů a nelze v něm objevit žádné vývojové zákonitosti; z metodologického uplatnění těchto „pilířů logiky a teorie poznání moderní vědy“ měla pak plynout teorie o samočinném a živelném přerůstání kapitalismu v socialismus, neboli bez uchopení politické státní moci proletariátem, aniž by bylo nutno rozbít státní potlačovatelskou mašinérii, zajišťující buržoazní hospodářské a politické panství, bez nastolení politického systému diktatury proletariátu, sociálně filosofická doktrína, pro niž byla posledním závěrem moudrosti formule „hnutí je vše, konečný cíl nic“. Odmítání pojmového obsahu kategorií a principů dialektického a historického materialismu v revizionistických filosofických doktrínách, nahrazování marxismu novokantovským metafyzickým subjektivním idealismem se pak odráželo a projevovalo v oportunistické politické praxi: ve snaze přetvářet sociálně demokratické strany ze stran revolučních ve strany sociálních reforem; vstupováním do koalice s buržoazními stranami a do reakčních buržoazních vlád – praktickou ukázkou bernsteinovštiny předvedl například francouzský socialista Millerand, jenž vstoupil do buržoazní vlády společně s katem Pařížské komuny generálem Gallifetem a zůstal v ní i poté, co tato vláda dala střílet do dělníků; oportunistickou politickou linií posléze korunoval začátek první světové války, kdy poslanci německé sociálně demokratické strany hlasovali v Říšském sněmu pro válečné úvěry, čímž německá sociální demokracie zaujala sociálšovinistický a sociálimperialistický postoj k oboustranně nespravedlivé imperialistické válce a politika stran druhé Internacionály tak dospěla k zákonitému krachu.

Již jsme připomínali a opět zdůrazňujeme, že by bylo velice chybné redukovat Leninův model procesu vnášení revoluční ideologie do proletářských mas pouze na vedoucí úlohu marxistické strany, neboť klíčovým a rozhodujícím momentem leninského pojetí je vtahování mas pracujících do revoluční politické aktivity, přeměna

lidí z role pasivního objektu v aktivní a činný subjekt revolučně demokratické politické praxe: revoluční politická strana je institucionálním subjektem tohoto procesu a má instrumentální funkci ve vztahu ke třídně sociálnímu subjektu procesu formování revoluční socialistické ideologie, jimž jsou právě masy příslušníků dělnické třídy a ostatních vrstev pracujících – právě proto může revoluční strana zpředměňovat a zosobňovat spojení vědecké teorie s masovým revolučním dělnickým hnutím. Leninova koncepce o formách a metodách, jimiž se může klasický industriální proletariát dobrat přeměny z třídy „o sobě“ ve třídu „pro sebe“, reagovala na skutečnost, že v epoše monopolního kapitalismu se třídně sociálním podhoubím revizionismu marxistických teoretických a metodologických sociálně filosofických přístupů i reformistické a oportunistické politické strategie, jež na přelomu devatenáctého a dvacátého století postupně ovládla sociálně demokratické strany druhé Internacionály, stala dělnická aristokracie – monopolistická buržoazie využívala části svých nadzisků, získaných především z vykořisťování kolonií, k podplácení části vysoce kvalifikovaných dělníků v metropolích, aby tak oslabil jednotu a třídní solidaritu dělníků – a dělnická byrokracie, která se formovala z funkcionářů a poslanců sociálně demokratických stran, odborových předáků a činovníků nejrůznějších (kupříkladu vzdělávacích) spolků, jež vznikaly v rámci a kolem bouřlivě se rozvíjejícího dělnického hnutí, stejně tak jako ideoví souběžci z řad maloburžoazní inteligence, přitahované mocným růstem dělnického hnutí. Pro Leninovu koncepci programu, taktiky a organizačních principů strany, která by plnila funkci organizátora a vůdce třídních bojů proletariátu, z toho logicky vyplývalo, že chce-li být ruská sociální demokracie vskutku sjednocenou, pevnou, a bojovou revoluční stranou, jež se dokáže vyhnout revizionismu v marxistické teorii socialistické revoluce a oportunismu v politice, jež do ruského dělnického hnutí na počátku dvacátého století vnášeli „legální marxisté“ a ekonomisté, musí se stát politickou stranou nového typu, která dokáže především odlišit organizaci dělníků a organizaci revolucionářů.

Podle Leninova plánu výstavby ideově pevné a organizačně jednotné revoluční strany – strany dělnické třídy, socialistické revoluce, svržení diktatury buržoazie a nastolení diktatury proletariátu – se ruská sociální demokracie měla z toho důvodu skládat ze dvou vzájemně těsně spojených částí: z nevelkého okruhu profesionálních revolucionářů, kteří představují jádro strany, mají teoretické znalosti, politické zkušenosti i organizační schopnosti, ovládají umění revolučního povolání, a ze široké sítě místních stranických organizací, jež se opírají o nestranné dělnické masy; měla tudíž být politickou organizací jak revolucionářů z povolání, lidí, pro něž je práce pro revoluční stranu každodenní sociálně politickou aktivitou a kteří musejí zachovávat zásady přísné konspirace, schovávat se před „bdělým okem“ carské tajné politické policie, tak i lidí, kteří mají běžné občanské zaměstnání, a proto mohou coby tovární dělníci spolu s dělníky-nečleny strany působit v legálních odborových sdruženích či spolu s představiteli dalších sociálních vrstev a skupin obyvatelstva (studenty, učiteli, státními úředníky, živnostníky nebo podnikateli atd.), kteří jsou členy nebo aktivisty jiných politických stran (na začátku dvacátého století to v carském Rusku byla kupříkladu buržoazní strana konstitučních demokratů neboli kadetů či maloburžoazní strana eserů neboli sociálních revolucionářů, kteří programově navazovali na hnutí narodníků z devatenáctého století a nalézali třídně sociální základnu pro své hnutí především na vesnici mezi rolníky), pracovat v oficiálně povolených občanských a kulturně vzdělávacích spolcích. Je samozřejmé, že první část není v žádném rozporu s částí druhou – Lenin přesvědčivě ukázal, že čím širší jsou masy, jež jsou živelně vtahovány do politického boje, který tvoří základnu dělnického hnutí a účastní se ho, tím naléhavěji je zapotřebí politické organizace revolucionářů z povolání a tím pevnější musí taková organizace být. A současně platí, že čím více příslušníků dělnické třídy a ostatních skupin pracujících se pod ideově politickým a organizačním vedením marxistické strany zapojuje do revolučně kritické politické aktivity, v tím větší míře se z dělnických mas (nebo mas studentské mládeže či inteligence atd.) rodí revolucionáři z povolání, kteří se poté profesionálně věnují různým druhům revoluční činnosti: podle svých schopností – o nichž neměli dříve ani tušení –, se stávají filosofy či politickými strategy, teoretickými nebo politickými vůdci strany, propagandisty její politické strategie a taktiky či agitátory, kteří v demokratickém stádiu revoluce získávají mezi všemi opozičními třídami a sociálními vrstvami společnosti aktivní podporu pro boj za občanská práva a politické svobody, kolportéry ilegálního revolučního tisku nebo organizátory ozbrojeného povstání, jehož cílem by bylo svržení, rozbití a zničení oblundné represivní mašinérie policejního státu, tvořícího mocenskou páteř carského impéria.

Je pochopitelné, že v „temných hlubinách“ středověké absolutistické monarchie mohla revoluční strana pracovat jedině v hluboké ilegalitě, a tudíž nebylo možné, aby přesně dodržovala všechna pravidla formální demokracie vnitrostranického života; bylo kupříkladu nemyslitelné, aby všichni, kdo uznávají hodnotovou programovou orientaci strany, podporují stranu materiálně a jsou členy některé ze stranických organizací, plně kontrolovali činnost konspirativně pracujících revolucionářů, kteří vytvářeli nejužší jádro strany, úzký okruh osob nejvyššího stranického vedení, členů ústředního výboru strany a oblastních či městských výborů, aby mohli bez překážek a pravidelně volit zdola nahoru všechny stranické funkcionáře a orgány strany – a především, aby se mohly veřejně konat sjezdy strany coby její nejvyšší orgány kolektivního demokratického politického rozhodování –, jako je tomu v podmínkách buržoazní parlamentní demokracie, kdy může dělnická politická strana působit legálně, jelikož osobní identita (tedy jméno, bydliště atd.) revolucionáře z povolání, jehož politická úloha spočívala dejme tomu v zajišťování spojení mezi stranickým ústředím a sítí místních organizací,

musela právě v zájmu udržování kontinuity a rozvíjení revoluční práce zůstat utajena nejenom před nestraníky z občanské veřejnosti, nýbrž i před většinou členů strany, kteří tak přísná konspirační pravidla dodržovat nemuseli. (To musíme trochu upřesnit: „obyčejní“ členové strany, kteří pracovali v závodních a místních stranických buňkách, nemuseli pochopitelně zachovávat konspirační principy ve vztazích mezi sebou a dovnitř strany, zároveň ale i oni museli utajovat svou příslušnost k sociální demokracii před nečleny strany) .

V absolutistické zemi bylo nezbytné učinit jádrem revoluční politické organizace především členy, kteří jsou odborně vyškoleni v umění, jak bojovat proti politické policii a soustřeďují ve svých rukou všechny konspirační funkce organizace, což ale naprosto neznamenalo, že masy dělnictva (rolníků, studentské mládeže, buržoazně demokratické inteligence a dalších sociálních vrstev a skupin obyvatelstva) nebudou aktivně účastnit hnutí. Znovu musíme zopakovat klíčový moment Leninova plánu výstavby revoluční marxistické strany coby politické organizace revolucionářů, jenž praví, že tito profesionální revolucionáři budou vyrůstat ve stále větším počtu z „davů“ neboli mas pracujících, a tudíž centralizace konspiračních funkcí organizace v žádném případě neznamená centralizaci všech funkcí hnutí nejrůznějších opozičních hnutí, šířením ilegální opoziční literatury počínaje a organizováním stávek či demonstrací konče: co neaktivnější a nejširší účasti mas kupříkladu na demonstracích vůbec neškodilo, nýbrž naopak prospívalo, když všechny konspirační stránky věci (přípravu letáků, vypracování celkového plánu akce, určení vůdců pro každý městský obvod, tovární čtvrť, školu atd.) soustřeďovala ve svých rukou co nejvyšší skupina zkušených revolucionářů, lépe odborně vyškolených a připravených než politická policie. Stejně tak činnost rozmanitých organizací, které byly zaměřeny na širokou veřejnost a byly z toho důvodu co nejméně vyhraněné a co nejméně konspirační – jak socialistické dělnické odborové svazy či dělnické kroužky pro sebevzdělávání a čtení ilegální literatury, tak i demokratické kroužky působící ve všech ostatních vrstvách obyvatelstva atd. atp. – vůbec neoslabovalo, ale naopak rozšiřovalo a obohacovalo, pokud základní a rozhodující konspirační funkce těchto občanských sdružení a spolků ve svých rukou soustřeďovala organizace revolucionářů: bylo nezbytné, aby takové kroužky, svazy a organizace ovlivňovaly společenský život všude, v co největším počtu a měly nejrozmanitější funkce v širokém opozičním hnutí proti krvavé tyranii dynastie Romanovců, za demokracii a politickou svobodu; Leninův plán ale současně zdůrazňoval, že by bylo nesmyslné a škodlivé směřovat je s politickou organizací revolucionářů a stírat hranice mezi nimi.

V Leninově projektu vyvstává před našima očima marxistická revoluční strana jako samosprávná politická organizace, která umožňuje naprosto stírat veškeré rozdíly mezi lidmi, sociálními vrstvami a společenskými skupinami v jejich objektivní vlastnické funkci a roli ve třídně sociální dělbě práce: všichni členové ruské sociálně demokratické dělnické strany, jak členové nejvyššího jádra strany, okruhu vedoucích funkcionářů, tak i „obyčejní“ členové v široké síti stranických buněk, se vlastně stávali revolucionáři z povolání a životního poslání, přičemž funkční rozdíly mezi nimi (rozdíly mezi teoretiky, organizátory, propagandisty, kolportéry tisku atd.) plynuly jedině z procesu objektivně nezbytné diferenciaci a specializace, koordinace a kooperace jednotlivých aktivit při rozvíjení revolučně demokratické politické činnosti, díky níž se proletariát mění ze třídy „o sobě“ ve třídu „pro sebe“, a tudíž se dělníci učí myslet a politicky jednat jako příslušníci nejrevolučnější společenské třídy, která si uvědomuje svůj základní, objektivní celotřídní zájem spočívající nejdříve v demokratických přeměnách společnosti, z nichž organicky vyrůstají přeměny socialistické. Zdá se být též zřejmé, že Leninův plán dával prostor i drobným sociálním funkcím a užitečným službám nebo informacím, které mohli revoluční dělnické straně v zápase za svržení absolutistické monarchie a nastolení republikánské politické formy vládnutí poskytovat nečlenové, ale se stranou sympatizující studenti, úředníci, vojáci atd. (které bylo pro tyto účely pochopitelně třeba zaškolit v pravidlech konspirace) , pracující v útrobách a na různých úrovních aparátu policejního státu; revoluční politické dějnotvorné subjektivitě, jež programově směřovala daleko za svržení carismu k sociálně ekonomickému osvobození proletariátu, se tak mohli věnovat lidé ze všech společenských tříd, skupin a vrstev, bez rozdílu rasy, barvy pleti, národní a etnické příslušnosti či náboženského vyznání; model politického zorganizování revolucionářů z povolání tak vlastně představoval komunistickou vývojovou formu samosprávné politické organizace, moment komunistické budoucnosti ve struktuře polofeudální společnosti.

Leninův program budování strany revolucionářů z povolání z toho důvodu v žádném případě nesměřoval ke zformování politického subjektu typu sekty, vojensko-byrokratické organizace nebo církevního řádu, čili nositelů politické subjektivitě, pro niž je charakteristické, že vychovatel nemá zájem být vychováván, vedoucí a řídící se cítí být povzneseni nad vedenými a řízenými, kdy masy zůstávají odcizeny od své společensko-lidské podstaty, jelikož se zvětšuje jejich role pasivního objektu ideové a politické manipulace, ani k utváření funkcionářsko-aparátnické struktury ovládané stranickou byrokracií neboli partokracií, kastou majitelů politické strany, kteří si monopolně přivlastňují mocenské rozhodovací funkce ve straně. Rozpaky proto vyvolává definice komunistické strany, jež se objevuje v jedné z prací Josefa Vissarionoviče Stalina, jak se o tom zmiňuje sovětský publicista z období „perestrojky i glasnosti“ V. Seljunin, jenž ve svém článku „Istoki“, což česky znamená „prameny“ (rozumí se prameny stalinismu) doslova uvádí: „Ve dvacátých letech soustředil podnikavě ve svých rukou neomezenou moc člověk, který dokonale znal její cenu – nezapomenutelný Stalin. Málo ho vzrušovaly spory na nejrůznějších sjezdech a schůzích. Chápal to hlavní: zemi vládnou prakticky ti, kteří reálně ovládli

výkonný státní aparát, kteří řídí tento aparát. Správně uhádl i to druhé: za vzor pro hierarchický aparát je nejlepší vzít vojenskou organizaci s disciplínou a principem řízení jednou osobou. V roce 1921 v neobvykle upřímném náčrtku plánu brožury „O politické strategii a taktice ruských komunistů“ napsal: „Komunistická strana jako svého druhu řád mečových rytířů uvnitř sovětského státu, orientující jeho orgány a inspirující jejich činnost“¹ (V ruském originále je slovní výraz „orděn mečenoscevců“, Stalinova definice komunistické strany pak zní v originále takto: „Kopartija kak svojego roda orděn mečenoscevců vnutri gosudarstva sovětskogo, napravljajuščij organy posledněgo i oduchovletvorjaščij ich dějatelnost“). Podle velkého, několikavazkového rusko-českého slovníku² „mečenosec“ = „mečník“, „držitel, (nositel) meče“, osoba s právem nosit meč, což byli za středověkého feudalismu svobodní lidé neboli příslušníci vládnoucí feudální třídy, rytíři. Přesný překlad ruského slovního výrazu „orděn mečenoscevců“ by byl patrně „řád držitelů, (nositelů) meče“, „řád mečníků“. Můj překlad „řád mečových (možná by šlo i německých?) rytířů“ není zcela přesný, je poněkud volný). Je zajímavé (a dost možná i příznačné), že v českém překladu uvedeného Stalinova článku se český ekvivalent termínu „orděn mečenoscevců“ vůbec nevyskytuje. Píše se v něm: „Komunistická strana jako úderný oddíl uvnitř sovětského státu, usměřující jeho orgány a podněcující jejich činnost...“³

Nebudu se pouštět do spekulativních úvah, proč se československým stalinistům na začátku padesátých let dvacátého století nechtělo doslovně překládat termín „orděn mečenoscevců“ a raději zvolili slovní výraz „úderný oddíl“, což je překlad ještě volnější než můj „řád německých rytířů“, vždyť, buď jak buď, úderný oddíl se v politické praxi třídního boje neřídí zákonem, ale revoluční účelností při přeměně buržoazně demokratického v socialistický politický systém a stejně tak platí, že jakýkoliv ideový či politický boj uvnitř rytířského nebo církevního řádu je pochopitelně nepřipustný, frakcionářství je zločin a s nejrůznějšími ideologickými úchylníky se nakládá jako se zločinci. Dlužno si ovšem uvědomit, že oč hlasitěji kritizoval vážený soudruh (či spíše pan) Seljunin ideologii a politiku stalinismu, tím jasněji vysvětluje z jeho článků – a ostatně již z citované halasné antistalinské tirády –, že vůbec nepochopil, v čem spočíval základní, objektivní, systémový nedostatek stalinského modelu socialismu: vždyť z oné tirády plyne, že základním „istokem“ neboli pramenem stalinismu byla údajně pouze bezuzdná Stalinova touha po moci a jeho cynický pragmatismus; povrchní, subjektivně idealistický výklad příčin vzniku stalinistického systému dospívá k démonizaci Stalinovy osoby, což je naruby obrácená forma kultu Stalinovy osobnosti; velký bojovník za „perestrojku a glasnost“ nevidí, co z jeho slov přímo bije do očí – totiž že tak jako si Stalin formoval vládnoucí třídu řídicího aparátu, aby mu sloužila k dosažení jeho mocenských cílů, nastolení neomezené osobní diktatury, stejně tak si vládnoucí třída řídicího aparátu stalinského modelu socialismu utvářela osobnost „velikého voždě a učitele mirovogo proletariata“ k obrazu svému. Zároveň se mi ale zdá, že i když byla Seljuninova kritika stalinismu bezesporu účelová a Stalin patrně myslel termín „orděn mečenoscevců“ pouze metaforicky – vždyť Stalin pokračuje ve zmíněném článku při vymezování podstaty historické úlohy a základních funkcí komunistické strany takto: „Strana – to je velitelský sbor a štáb proletariátu, řídicí všechny formy boje proletariátu ve všech sférách (oborech, odvětvích) boje bez výjimky a sjednocující rozmanité formy boje v jeden celek“ (v ruském originále: „Partija – eto komandnyj sostav i štab proletariata, rukovodjaščij všemi formami borby proletariata vo všech bėz isključenija otrasljach borby i obėdijaščij raznorodnyje formy borby v odno celoe“⁴) – vyvolává jeho vymezení komunistické strany opravdu divný pocit, jelikož se v něm bezesporu zračí situace, v níž se bolševická strana ocitla po říjnové revoluci, kdy získala monopol na politickou moc v sovětském státě; vidíme, že ve zpřesňující formulaci definice strany, kterou Stalin pokládal, jak se alespoň z kontextu zdá, za vymezení plně vědecké, se již Stalin neobrací k metaforické zkratce „orděn mečenoscevců“, o to více však právě zde zaráží terminologie převzatá z vojenství.

Leninův model musel koncipovat ruskou sociální demokracii jako stranu nového historického typu, jejíž úzké vedoucí a organizační jádro tvořili lidé, kteří se cele věnovali práci pro stranu, vzhledem k okolnostem, že v lůně carského policejně byrokratického režimu mohla revoluční dělnická strana působit jedině v hluboké ilegalitě. Lidé, kteří museli nepřísneji dodržovat zásady utajení i pravidla konspirace a učili se být existenčně závislí na straně, se v první řadě, jak znovu připomínáme, stávali objektem stíhání a pronásledování ze strany carské politické policie, a tudíž mohla takto vyprojektovaná strana plnit funkci samosprávné politické organizace revolucionářů z povolání, jež byla imunní vůči všem snahám reakčních vládnoucích společenských tříd zkorumpovat funkcionáře revolučně demokratického politického hnutí, v níž vládla opravdová komunistická rovnost mezi členy vedení, pracovníky výkonného aparátu a „obyčejnými“ členy strany, ve které nemohla vzniknout žádná oligarchická mocenská skupina, jež by byla „rovnější než ostatní“ a nemusela se podřizovat usnesením stranických orgánů a organizačnímu řádu strany. Samosprávná politická organizace revolucionářů z povolání byla v době, kdy v hluboké ilegalitě rozvíjela svou revolučně demokratickou politickou činnost v útrobách despotického, policejně byrokratického státu, naprosto imunní vůči působení údajně „železného“ či „dřevěného“ zákona o „nevyhnutelné oligarchizaci politických stran“, neboť jediné „privilegium“, jímž obluďné a nestvůrné carské samodržaví, jež bylo na přelomu devatenáctého a dvacátého století skvrnou na politické mapě světa, „vyznamenávalo“ lidi, kteří náleželi k nejužšímu okruhu jádra marxistické revoluční strany – a měli by tak dle teorie zmíněného zákona náležet ke stranickým „oligarchickým vládcům“, kteří si monopolně přivlastňují vlastnické mocenské rozhodování ve straně –, spočívalo v tom, že je jako první očekávala sibiřská katorga (neboli vyhnanství a nucené práce na Sibiři), že se před nimi jako prvními otevíraly brány carských

kriminálů, nebo jim dokonce v krajním případě byla jedinou odměnou za pracovní výkony profesionálních revolucionářů cesta na popraviště, kde mohli očekávat kulku od popravčí čety nebo katovu oprátku a šibenici.

Zároveň dlužno zdůraznit, že v Leninově době byla bolševická strana, jež musela v podmínkách feudálního politického systému a carského samoděržaví pracovat po velkou většinu doby v hluboké ilegalitě, vzorem názorové svobody a vnitrostranické demokracie (takže by si například i Haló noviny mohly vzít z Leninových bolševiků příklad v tom, že je třeba otevřeně diskutovat o palčivých otázkách vnitrostranického života). Leninův postup v této oblasti je názorným příkladem zásadního marxistického přístupu například k otázce jednoty různých oddílů v dělnickém hnutí. Dělnická třída samozřejmě potřebuje jednotu, váží si jí, ale jsou věci závažnější než jednotu vůbec. Otázka zní takto: o jakou jednotu jde, kdo se má sjednocovat s kým a v jaké historické situaci. Pravda je vždy konkrétní a tuto tezi je zapotřebí uplatnit i na otázku jednoty, neboť cílem radikálně levicové dělnické strany není jednotu sama o sobě, nýbrž vítězství komunismu a jednotu rozličných oddílů dělnické třídy je nástrojem k dosažení tohoto cíle. Proto je nutno v zájmu konečného cíle odmítat jednotu s lidmi, kteří překážejí zájmům třídního boje proletariátu a vítězství komunistické revoluce. Z toho důvodu také vzniká zcela zákonitě vnitrostranický boj, bez něhož se strana v určité etapě své činnosti nemůže úspěšně a zdravě rozvíjet. Vládne-li v dělnické straně hluboký ideový zmatek, jsou zvláště aktuální Leninova slova o sjednocení členů strany na základě zásadního oddělení od oportunistů a oportunistů, na bázi ostrého ideologického boje. Otevřená polemika je v takovém případě žádoucí i nutná pro vyjasnění podstaty neshod, pro všestranné posouzení sporných otázek uvnitř strany. Snaha utajit neshody, týkající se důležitých otázek dalšího vývoje ve straně, zamlčování příčin takových neshod brzdí proces rozvoje společenského života a nastolení marxistických principů v činnosti revoluční dělnické strany. Proto je ve straně nutný zásadní ideologický boj, jehož se netřeba bát, vždyť boj v takovém případě stejně probíhá, jenže pod povrchem jeví v neprospěch komunistické strany a ve prospěch protistranických, oportunistických a likvidátorských živlů, které se maskují členstvím ve straně. Tuto elementární pravdu nezvratně potvrzují zkušenosti z vnitřního vývoje KSČM v polistopadovém období české společnosti: právě jí se netřeba bát ideologického boje, jenž uvnitř strany komunistů Čech, Moravy a Slezska stejně probíhá, právě pro ni je nezbytná a žádoucí otevřená polemika k vyjasnění třídně sociální a ideové podstaty neshod mezi stalinsko-neostalinským, pragmatickým a k samosprávnému pojetí socialismu se hlásícím názorovým proudem, pro všestranné posouzení sporných otázek dalšího vývoje ve straně, k nimž náleží především politická volba mezi dvěma protikladnými vizemi socialismu, které nelze sjednotit (vizí společnosti, v níž se bude ve stále větším rozsahu prosazovat vlastnická a politická subjektivita třídy samosprávných vlastníků, a systému založenému na státně administrativním vlastnictví nové podoby třídy řídicího aparátu, jíž bude manažersko-technokratická elita), jelikož snaha utajit a zamlčet příčiny těchto neshod brzdí proces nastolování marxistických principů v činnosti moderní revolučně demokratické politické strany, brání odhalení, které z těchto názorových proudů a politických směrů jsou v současné konkrétně historické situaci skutečnými nositeli oportunistů a likvidátorství, kteří lidé (aktivisté, funkcionáři, členové vedení atd.) v KSČM jsou opravdovými oportunisty a likvidátory překážejícími zájmům třídního boje proletariátu a vítězství komunistické revoluce!

Bylo by nošením dříví do lesa či sov do Atén, kdybychom tvrdili a zdůrazňovali, že Leninův projekt vytvoření celostátního politického listu, propagujícího a širícího dialektickomaterialistické pojetí zákonitostí třídního boje ve společenském rozvoji a teorii o revoluční společenské úloze proletariátu, v žádném případě neplatí pouze pro ruskou sociální demokracii na počátku dvacátého století. Laskavý i nelaskavý čtenář zajisté pochopí, že budeme-li sáhodlouze mluvit o tom, že síť dopisovatelů a tiskových důvěrníků časopisu Jiskra se dle Leninova plánu měla stát organizační páteří pro výstavbu revoluční dělnické strany, máme na zřeteli především a zvláště polistopadovou Komunistickou stranu Čechů, Moravanů a Slezanů, ovšem s tím připomenutím, že v nynější době plní funkci kolektivního agitátora i propagandisty a především kolektivního organizátora – organizátora velmi pružného a dynamického – již ani ne tak klasické tištěné noviny, jako spíše využívání počítačových informačních technologií a komunikačních sítí. Jsou-li aktivní stoupenci stalinsko-neostalinské ideologie v KSČM schopni na svých internetových stránkách hlásat, že by se Komunistická strana Čech, Moravy a Slezska měla naprosto rozejít se závěry mimořádného sjezdu v prosinci roku 1989, jinak prý bude obsah i forma tohoto sjezdu pomyslnou – o to však těžší – koulí na noze novému vzletu komunistického hnutí v českých zemích, a zároveň se omluvit za krivdu, kterou údajně prosincový sjezd způsobil významným představitelům předlistopadové KSČ – jmenovitě prezidentu Gustávu Husákovi, Vasilu Bilakovi, generálnímu tajemníkovi Miloši Jakešovi, ideologickému tajemníkovi Janu Fojtíkovi, Karlu Hoffmannovi a celé řadě dalších vedoucích funkcionářů strany, neboť v opačném případě se prý českomoravští a slezští komunisté nezbaví toho nejtěžšího břemene, které si z historie komunistického hnutí odnášejí, nebudou mít své revoluční svědomí čisté a nedokáží zaměnit dosavadní oportunistický alibismus za skutečně bolševickou politickou aktivitu – pak by i stoupenci nestalinského pojetí marxismu a samosprávného vymodelování budoucí podoby socialistického zřízení měli umět na Facebooku, Twitteru a dalších typech komunikačních sítí, které vytvářejí soudobé digitální informační technologie, dokázat, že snahy rehabilitovat historickou roli nejvyšších funkcionářů vládnoucí třídy řídicího aparátu sovětského typu socialismu, společenské třídy, která dovedla předlistopadový socialismus ke krachu, v jehož důsledku spolu s rozpadem vlastnické a mocenské struktury systému zanikly i sociální vymoženosti a

jistoty, které pracujícím lidem předlistopadový typ socialismu, i když byl založen na neúplném a nedokonalém socialistickém zespolečenštění, nesporně přinášel, jsou objektivně projevem a výrazem likvidátorských tendencí v komunistickém hnutí, spojencem ideologie a politiky vládnoucí polistopadové mafiánské lumpenburžoazie, a že je to právě koncepce univerzálního sjednocujícího charakteru samosprávné vlastnické subjektivity v hospodářském životě a třídy samosprávných vlastníků ve třídně sociální strukturaci budoucí podoby socialistického společenského uspořádání, která opět umožní komunistické straně jakožto modernímu radikálně levicovému politickému subjektu zpředmětnovat a organizačně strukturovat spojení mezi teorií vědeckého socialismu a revolučně demokratickým sociálně politickým hnutím dělnické třídy a ostatních pracujících vrstev občanské společnosti, čímž může komunistické hnutí opět získat ztracenou strategickou dějnotvornou iniciativu a nejen v nějakém dlouhodobém, nýbrž i v krátkodobém a střednědobém horizontu politického vývoje české společnosti aktivně působit v rozmanitých občanských iniciativách, jež usilují o formulování alternativy politiky současně pravostředové vládní koalice a nové, revolučně demokratické pojetí sociálního státu.

Je ovšem otázka, zda si Lenin uvědomoval, že díky jeho modelu revoluční politické strany představují – zpočátku zajisté čistě formálně, pouze jako vnější forma bez konkrétního sociálně politického a sociálně ekonomického obsahu – profesionální revolucionáři coby zvláštní profesně zaměstnancká skupina zveličenou mocenskou funkcí, zveličenou proto, že jejich finanční příjmy i celkové hmotné zajištění – a především objektivní společenská vlastnická role a funkce! – budou záviset na perspektivách mocenské úlohy, kterou bude v budoucnu hrát revoluční dělnická strana v politickém systému a životě ruské společnosti a ona zveličená mocenská role bude spočívat v tom, že coby mocenská rozhodovací špička sovětského státu budou nahrazovat fungování tržního ekonomického mechanismu při určování toho, jaké množství živé a zvěčnělé práce obsažené ve výrobcích je společensky nutné a bude jako takové uznáváno. Znovu opakuji: tato zveličená privilegovaná mocenská politická funkce se zrodila jako čistě abstraktní, formální možnost, jakmile ale jednou vznikla, nesla v sobě „zakódovanou“ a „zaprogramovanou“ logiku přeměny možnosti ve skutečnost, logiku, která začala prakticky fungovat v období po vítězství proletářské socialistické revoluce, kdy bolševická strana získala vedoucí úlohu čili monopol na politickou moc v sovětském státě a profesionální revolucionáři se stali politicko-ideologickým jádrem formující se vládnoucí třídy řídicího aparátu neboli třídy vlastnický velmi nesuverénních správců společenského bohatství – kteří si, zajisté ovšem s těmi nejušlechtilejšími úmysly, zprofesionalizovali i funkce vlastnického řízení a rozhodování, které měly reálně prakticky náležet všem pracujícím – s pro ní typickou každodenní sociálně ekonomickou praktickou aktivitou, která neustále kolísala mezi celospolečenskou a zveličeně lokální vlastnickou funkcí, neboť jí přetrvávající klasická výrobně technická a sociálně ekonomická dělba práce dávala možnost manévrovat mezi celospolečenským a lokálním vlastnickým zájmem, čímž se názorně ukázalo, že v sovětském modelu socialismu nemá živá konkrétní práce jednotlivců či podnikových pracovních kolektivů přímo a bezprostředně společenský charakter – takže když kupříkladu pracovníci nějakého řídicího štábu dokázali v rovině výrobně technické dělby práce úspěšně koordinovat a kooperovat práci podřízených útvarů, nestávala se tato koordinační a kooperační činnost přímo a bezprostředně nositelem společenské vlastnické funkce, neupevňovala automaticky společenské přivlastňování –, jelikož reálně socialistickým výrobním vztahům scházela vlastnická struktura, v níž by vlastnická funkce pracovníků řídicího aparátu byla dílčí a podřízenou součástí celospolečensky dominující vlastnické subjektivity socialistické dělnické třídy. Uvědomme si ještě jednou, že Lenin modeluje na začátku dvacátého století revoluční dělnickou stranu jako samosprávnou politickou organizaci, jde ovšem právě – a pouze! – o politickou samosprávnost, o samosprávnost uzavřenou v hranicích politiky, u níž (alespoň zpočátku) Lenin nepředpokládal, že by měla přerůst v samosprávnou vlastnickou subjektivitu (Leninovy návrhy na zřízení dělnicko-rolnické inspekce a jeho pojetí socialismu jakožto „řádu civilizovaných družstevníků“, které se objevuje v posledních Leninových člancích, nezískaly u nového vedení bolševické strany, jež se počalo formovat po Leninově smrti a stále významnější mocenskou úlohu v něm získával Stalin, reálnou podporu) ; a právě zde spočívalo „čertovo kopýtko“ Leninova modelu revoluční dělnické strany. 6

Dialektikomaterialistické pojetí skutečných hybných sil historického vývoje lidské společnosti v ideové konfrontaci s teoretickými představami o „železném“ nutnosti v dějinách

Žižkův bonmot, že „dnes už dějiny nejsou na naší straně, ale dokonce aktivně konspirují proti nám“, je spíše duchaprázdny než duchaplný, jelikož „dějiny nedělají nic, „nemají žádné nesmírné bohatství“, „neprobójovávají žádné boje“! To všechno dělá, má a probójovává člověk, skutečný, živý člověk; není to tak, že by „dějiny“ používaly člověka jako prostředku k dosažení svých cílů – jako by byly nějakou zvláštní osobou – ne, dějiny nejsou ničím jiným než činností člověka, který sleduje své cíle.“¹¹ V dějinách společnosti jednájí samozřejmě lidé nadaní vědomím, kteří si kladou určité cíle a plány – mají kupříkladu představy o „velkém druhém“ či „malém třetím“ –, ovšem chtěných účelů dosahují jen zřídka, vědomé úmysly se vzájemně kříží a střetávají: záměry činů jsou chtěné, avšak výsledky, které skutečně z těchto činů vyplývají, jsou nechtěné, nebo pokud z počátku zdánlivě chtěnému účelu přece jen odpovídají, mají nakonec zcela jiné než chtěné následky, a tak na empirickém jevovém povrchu společenského života panuje zdánlivě náhoda. Avšak tam, kde náhoda provádí své

kousky, tam je vždy podrobena skrytým vnitřním zákonům a jde jenom o to, tyto zákony objevit. Běh dějin je ovládnán vnitřními všeobecnými zákony a dialektickomaterialistické pojetí sociálně historické vývojové formy determinismu neulpívá na ideálních hybných silách, které působí v dějinách, nepokládá je za poslední příčiny společenských jevů, nýbrž hledá skryté motivy a pohnutky lidského jednání, skryté páky vědomých cílů a plánů, které si lidé v historickém vývoji kladou – a nalézají opravdové „hybné síly ideálních hybných sil“, skutečné fundamentální a prvotní, jak říká kupříkladu Engels, „hybné příčiny“, jež uvádějí do pohybu svobodnou vůli (dle Žižky rozmanité způsoby „konspirování“) jednotlivců, lidských mas a národů, ve vlastnických a od sociálně ekonomické praktické aktivity se odvíjejících mocenských potřebách a zájmech jednotlivých společenských tříd, které produkuje společenský výrobní způsob, jenž utváří materiální základnu určité společenské formace, přičemž tyto vlastnické a mocenské zájmy subjektů výrobních vztahů a třídně sociální struktury společnosti jsou zase odrazem a výrazem základního rozporu dané společenskoekonomické formace (v kapitalismu se, jak je známo, jedná o rozpor mezi pokračujícím zespolečňováním procesu práce a výroby, které způsobuje samopohyb kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků, spočívající ve vyvlastňování soukromého vlastnictví založeného na vlastní práci, a soukromovlastnickým charakterem přivlastňování produktů tohoto procesu zespolečňování, což je kapitalistická zvláštní forma obecně sociologického rozporu mezi obsahem a formou výrobního způsobu, tedy mezi výrobními silami a výrobními vztahy) a dále se projevují ve strategii a taktice politických subjektů, jež zájmy společenských tříd prosazují. 12

Vlastnické a mocenské zájmy společenských tříd se většinou složitě a zprostředkovaně, v rozličné míře adekvátně (mnohdy zajisté zcela neadekvátně, falešně a převráceně) zrcadlí ve vědomí a sebevědomí (filosofickém, uměleckém, náboženském, ekonomickém, politickém, ekologickém či mravním a právním, atd., atp.) mas lidí, kteří ony sociálně ekonomické skupiny a vrstvy nebo společenské třídy a národy vytvářejí, což je – na základě lidské smyslově předmětné praxe neboli sociálně historické vývojové formy samopohybu hmotné substance, přelomového bodu jejího rozvoje, jímž se substance přetváří na subjekt, příčinu všech svých dalších proměn; ontologického a ontotvorného pohybu, jenž buduje zevnitř jsoucnou časoprostorové rozlehlosti a odrazivé schopnosti coby dvou základních atributů materiální substanciální jednoty přírodního a kosmického celku a díky němuž tak vesmírná hmota plodí s nutností myslící mozek (spolu se smyslovými a hlasovými orgány a rukama živé bytosti, která se na naší planetě možná zatím nepříliš oprávněně nazývá „člověk rozumný“) ; procesu univerzalizace (logické a estetické) strukturně systémových vývojových úrovní materiálního samopohybu vlastních neživé a živé přírody, jež (čili ona univerzalizace) vývojově „dotahuje“ též i obrazotvorné charakteristiky hmotného substanciálního samovývoje na úroveň lidského myšlení a vědomí – schopnost člověka vnímat čas, časovou souvislost aktů lidské životní, materiálně předmětné činnosti, vnímat, prožívat a klást ideální pomyslný obraz žádoucího a možného jako skutečného, představovaného nahodilého jako nutného (a stejně tak i představovaného nutného coby nahodilého) , prožívat, představovat si minulé a budoucí jako současné. Činnost lidského vědomí je tak oblastí duchovně praktické tvorby – je známo, že základní vrstvou vědomí je světonázorová hodnotová orientace, světový názor (či možná „světopostoj“) , jenž spočívá v odrazu skutečnosti vzájemného vztahu a celistvosti světa přírodních jevů i světa historického vývoje lidské společnosti prizmatem společenských vztahů, lidských životních potřeb a zájmů, představuje sféru společenského sebevědomí člověka a duchovně praktického osvojení světa člověkem, jehož uzlovými kategoriálními formami jsou pojmy „člověk“ a „svět“, v procesu, kdy se svět pomyslně jakoby rozdvouje na „svět zjevného bytí“ a „svět za tímto světem zjevného bytí“, (jinak řečeno, těmito uzlovými kategoriemi se stávají pojmy „svět bezprostřední předmětné praktické životní činnosti“ a „svět za touto přímou a bezprostřední praktickou životní činností“) , a to jak v prostoru, tak i v čase (v časové dimenzi zmíněného procesu dochází k pomyslnému rozdělení na „svět současného zjevného bytí“ a „svět, jenž má v budoucnu následovat po tomto světě nynějšího zjevného bytí“) : tímto způsobem se formují lidské představy o konečnosti individuální existence člověka a smyslu lidské života a zároveň vznikají i představy o dobru (individuálním i sociálním) , pravdě, kráse a sociální spravedlnosti, formují se logicko-gnoseologické, estetické, etické i sociálně politické ideály, především ideál sociálně spravedlivého společenského uspořádání (opět musíme připomenout, že světonázorový duchovně praktický postoj ke světu, světonázorové duchovně praktické osvojení světa prostřednictvím jeho pomyslného rozdělení, utvoření pojmového protikladu mezi světem zjevného bytí a světem za bytím bezprostřední skutečnosti, se odvíjí od základu spočívajícího v cílevědomém a účelném, materiálně předmětném přetváření světa skrze kladení a praktickou realizaci stanovených cílů) –, v níž hraje zvláště významnou úlohu umělecká obrazotvornost, básnická či sociálně politická imaginace člověka, a tak není obtížné pochopit, že při rozvíjení duchovně praktického postoje ke světu se lidská fantazie (máme na mysli nejen imaginaci jednotlivce, ale především kolektivní, společnou, pospolitou obrazivost, obrazotvornost lidského rodu) může (alespoň na první pohled) pohybovat mnohem svobodněji než v oblasti materiální, smyslově předmětné aktivity a pomyslně klást jako skutečné (neboli nutné) nejenom to, co již nebo ještě neexistuje, leč existovat může, jelikož to je v souladu se zákony, které ovládají přírodní děje a procesy či se zákonitostmi historického vývoje lidské společnosti, ale i to, co je principiálně ne-možné, neboť se vymyká veškerým přírodním zákonům a odporuje i logice sociálně historického vývoje: takovou formu duchovně praktického osvojení světa, v níž splývalo skutečné se záračným, jež byla syntézou logického a magického, představovala mytologie coby první vývojová

etapa utváření světového názoru spočívající v rodovém sebevědomí člověka, z jejíhož rozkladu vznikaly představy o bohu jako nadpřirodní a nadsmyslové bytosti ovládající běh přírody i chod lidských dějin, náboženské představy (kupříkladu legenda o bohu stvořiteli či o druhém příchodu božního syna a nastolení království božního v tomto pozemském „slzavém údolí“) jakožto klasická podoba odcizeného, falešného, převráceného, iluzorního a fetišistického lidského vědomí a sebevědomí. 13

Není proto divu, když Lenin píše, že „lidské vědomí objektivní svět nejen odráží, nýbrž jej i tvoří.“⁷¹¹ Tvořivá politická imaginace, jež se v zásadě v ničem neliší od fantazie umělecké, se, jak víme, uplatňuje v koncepci „radikálně svobodné subjektivity“ lacanovsko-žičkovské filosofické psychoanalýzy spočívající v „přikročení k činu“, kdy při „vystoupení ze symbolického řádu“ „škrtneme figuru pána“, čili to, co přijímáme jako autoritu, překřídíme „fantasma“ a figuru „velkého druhého“, jenž ovládá naši představivost, řídí naše politické myšlení, ukazuje, co je možné a co je nemožné, a tudíž se nemůžeme divit, když Žižek říká, že politika je „umění nemožného“ a skutečná politika začíná tam, kde se zbavíme bariér, které kolem nás staví „velký druhý“, toho, co všichni známe, s čím všichni konsensuálně souhlasí, co pokládají za „normální“ a „přirozené“, neboť právě při překročení hranic možného, jež stanovil „velký druhý“, se nám otevře naše představivost a osvobozená politická obrazotvornost počne uvažovat ne o tom, co je možné, nýbrž o právě tom, co je v daném kontextu a v dané konkrétně historické situaci nemožné. Světonázorovou slabinou teoretického modelu „vystupování ze symbolického řádu“ a „osvobozování z nadvlády velkého druhého“ však je, a to je také všeobecně známo, že Žičkova filosofická teorie „činu“ sice správně zdůrazňuje, že „čin“ otevírá nové horizonty politického myšlení, posouvá hranice naší představivosti o možném a nemožném politickém uspořádání společnosti, neboť klade jako skutečné čili sociálně historicky nutné a zákonité i to a právě to, co klasická buržoazní liberálně demokratická ideologie pokládá za nemožné, nepřirozené a nenormální, totiž například odstranění „organické sociálně ekonomické vazby“ mezi soukromým vlastnictvím výrobních prostředků a osobní svobodou člověka, jež prý údajně odpovídá „věčné a neměnné lidské přirozenosti“, ignorováním objektivních zákonitostí utváření objektivní revoluční situace (zvláště pak hluboké všestranné krize vládnoucí třídy) a logiky vznikání objektivních a subjektivních podmínek úspěšné revoluce však uzavírá radikálně svobodné jednání do rámce společenského vědomí a sebevědomí neboli duchovně praktické tvorby, a proto jí schází poznávací, pojmově kategoriální „nářadí“ k pochopení logiky vývoje podstaty kapitalistického vykořisťování v postindustriálním „tekutém“ kapitalistickém zhodnocovacím a hodnototvorném procesu, v němž kognitivní kapitál ždímá a vysává nadhodnotu ze složité a vysoce kvalifikované všeobecné práce, což mu umožňuje vyrábět nadhodnotu produkcí relativní i absolutní nadhodnoty současně. „Mozartovská“ živá konkrétní všeobecná práce kognitivního proletariátu totiž nabývá v poměru ke společensky průměrné a jednoduché „salieriovské“ práci tradičních průmyslových dělníků „einsteinovské dimenze“, o níž hovoří speciální a obecná teorie relativity, jelikož složitá a kvalifikovaná všeobecná práce v sobě může kondenzovat a koncentrovat neomezeně velké množství práce jednoduché a společensky průměrné (a „mozartovská“ práce tak může vykonat dílo, jež by práce „salieriovská“ nezvládla ani za nekonečně dlouhou dobu), což je ekvivalentní tomu, že se chod času, pracovní doby, po níž probíhá živá konkrétní všeobecná práce konající práci nutnou i nadprací a vyrábějící tak zaplacenou i nezaplacenou část finálního produktu výroby, vůči „běžnému“ výrobnímu a hodnototvornému procesu vlastně zpomaluje, díky čemuž „tekuté“ výrobní vztahy globalizovaného postindustriálního kapitalismu plodí volný čas pro rozvoj lidské individuality jakožto historicky radikálně novou formu společenského bohatství v podobě trvalé a stále masovější nezaměstnanosti, což zase podkopává sociálně ekonomickou půdu kapitalistického vykořisťování a nutí politickou moc revolučně demokratického právního a sociálního státu vytvářet politické a právní podmínky pro rozvíjení produktivní síly lidské vlastnické součinnosti, v níž se vzájemně prostupují pracovní aktivity s každodenními aktivitami spoluvlastnickými, a třída samosprávných vlastníků, která se tímto způsobem formuje na lokální místní a podnikové úrovni i na úrovni nadnárodních a nadstátních samosprávných vlastnických a podnikatelských komplexů, se stává třídně sociální základnou jak pro socialisticky orientovaný politický zájem v rámci jednotlivých národních států, tak i pro socialistické přetvoření kapitalistické ekonomické a politické integrace v rámci kupříkladu evropské unie.

Subjektivně idealistickou a voluntaristickou koncepci lacanovsko-žičkovské filosofické psychoanalýzy o radikálně svobodné subjektivitě, jež „překřídí figuru pána“ ponořením do sféry reálna představujícím „mezery“, „prázdnou“ v symbolickém řádu a znovu se z onoho „mimobytí“, z tohoto průchodu „nocí světa“, do symbolického řádu navrací, lze přechíst světonázorovou kategoriální optikou revolučního (čili dialektického, dialekticko-historického) materialismu, a proto musíme laskavému i nelaskavému čtenáři našeho teoretického pojednání připomenout, že dějiny hnutí revolučních socialistů-komunistů nastínily zatím dva modely (typy, druhy) „překřídování fantasmatu“, jehož pomocí buržoazní „velký druhý“ ideově a politicky ztrochuje dělnickou třídu, čili utváření třídního uvědomění a vnášení revoluční socialistické ideologie do běžného masového vědomí a „zdravého selského (či maloměstského) rozumu“ příslušníků dělnické třídy i dalších skupin a vrstev pracujících: prvním je v podmínkách industriálního kapitalismu vzniklý Leninův model, v němž pochopení objektivního revolučního celotřídního zájmu dělnické třídy proniká do vědomí, myšlení a jednání dělníků v procesu aktivního zapojování do revolučně kritické sociálně politické praxe vedené revoluční marxistickou stranou; druhým je pojetí, v němž se revoluční společenská úloha proletariátu transformuje do každodenní

revolučně demokratické sociálně ekonomické praktické aktivity v lůně výrobních vztahů a třídně sociální diferenciaci postindustriálního kapitalismu vznikajících zárodečných buněk třídy samosprávných vlastníků, jež bude do filosofické, ekonomické, politické, mravní atd., atp. duchovně praktické činnosti dělníků i dalších sociálně ekonomických skupin pracujících vcelku samočinně vnášet hodnotové orientace směřující za třídně sociální horizont kapitalistického způsobu výroby a kapitalistické občanské společnosti: právě onen druhý model, jenž se opírá od marxistického pojetí všeobecné práce jakožto základní společenské výrobní síly neboli zdroje společenského bohatství a spatřuje činnost „průmyslu rozvoje lidských schopností“, což je právě živá a konkrétní všeobecná práce kladená jako práce společná a pospolitá, především v rozvíjení samosprávné vlastnické subjektivity, v níž se na celospolečensky integrující úrovni překonává vzájemné odcizení práce a vlastnictví (čili klasická profesně zaměstnanecská a třídně sociální dělba práce, vykořisťovatelské i nevykořisťovatelské soukromé vlastnictví, vykořisťovatelská i nevykořisťovatelská třídně sociální nerovnost), coby historické alternativy kapitalismu; onen druhý nastíněný model otevírání nových horizontů politické obzrotvornosti tradičních i kognitivních proletářů, všech příslušníků pracujících mas, jenž se odvíjí od radikální demokratizace kapitalistických výrobních vztahů dle vzorce „budte realisté, a proto žádejte to, co „velký druhý“ velkoburžoazní finanční oligarchie pokládá za nemožné, nepřírozené a nenormální!“¹⁶, by měl ve svých konečných důsledcích naplnit praktickým životem vizi úplnějšího a dokonalejšího společenského přivlastňování, než byl schopen dosáhnout předlistopadový reálně existující socialismus – jenž se, což laskavému a zvláště pak nelaskavému čtenáři ještě jednou zvláště důrazně připomínáme, vlastně zrodil z Leninova modelu strany revolucionářů z povolání (neboli profesionálních revolucionářů) jakožto marxistické revoluční strany nového historického typu.

Dialektickomaterialistické pojetí sociálně historické vývojové formy determinismu a kauzality zároveň vysvětluje, že ve společenském životě a vývoji mají zákonitosti historického vývoje lidské společnosti podobu zákonitých vývojových tendencí (neboli ve skutečnost přeměněných perspektivních vývojových možností) sociálních systémů, jelikož představují tak zvanou relativní nutnost, která se utváří přeměnou reálné možnosti ve skutečnost, má historickou povahu a na empirickém povrchu jeví se vždy prosazuje skrze nahodilost, v mnohotvárných náhodných jevových formách. Tato dialektická jednota relativní nutnosti (logiky vývojových zákonitostí) a jejich mnohotvárných jevových forem je absolutně nutná, z čehož plyne, že absolutní nutnost je dialektickou jednotou relativně nutného a nahodilého. Relativní nutnost tak poskytuje objektivní možnost volby, a tím i možnost svobody lidského jednání, jež realizuje strukturálně systémové, funkcionální a vývojové zákonitosti společenskoekonomických formací. Jelikož však relativní nutnost tvoří spolu s nahodilostí dva protikladné momenty absolutní nutnosti, které se vzájemně popírají a vylučují a zároveň zdůvodňují a předpokládají, vystupuje svoboda subjektu, svoboda vůle jednotlivců, lidských mas, sociálně ekonomických skupin, společenských tříd a národů, vždy pouze jako vnitřní moment sociálně historické nutnosti samotné. Neexistuje žádná svoboda za hranicemi nutnosti nebo nezávisle na ní. Svoboda mimo absolutní nutnost či svoboda nezávislá na relativní nutnosti je pouze abstraktní formální svobodou: je to prázdna fikce, kterou sice můžeme, dejme tomu, obdařit božskými vlastnostmi, což ale na její bezobsažnosti nic nemění. 15

Teorie dialekticko-historického materialismu o tom, že zákonitosti historického vývoje lidské společnosti se uskutečňují prostřednictvím cílevědomé, plánovité a účelné předmětné praktické činnosti velkých sociálně ekonomických mas lidí, jejichž svobodnou vůlí hýbou vlastnické a mocenské zájmy, vlastnická či nevlastnická subjektivita vymezující jejich objektivní celotřídní zájmy na uchování či překonání třídně sociální nerovnosti a dělby práce, nemá samozřejmě nic společného s teoretickými představami o „železné“ či „dřevěné“ logice dějin, které Slavoj Žižek připisuje „základům vědeckého socialismu“ a teorii „emancipačního procesu řízeného vědeckým poznáním“¹⁶, protože se v těchto představách zračí pouze jedna z forem odcizení práce, již je vzájemné odcizení mezi lidmi (sociálně ekonomickými vrstvami, třídami, národy atd., atp.) a historickým vývojovým procesem, jež lidé utvářejí svou praktickou, předmětně přetvářecí činností, která je současně dějnotvornou aktivitou, logikou zákonitostí tohoto sociálně historického vývojového procesu, která se stává zvláštní „božskou“, nad dějiny povznesenou osobou (například v podobě hegelovské „absolutní ideje“ a „ducha dějin“ v kategoriální soustavě vrcholného představitele německé klasické filosofie), jež ovládá člověka a společnost, používá jednotlivé lidi i lidská společenství coby loutky a nástroje k dosahování svých cílů: ony teoretické představy totiž pramení právě z rozmanitých, objektivně či subjektivně idealistických a metafyzických forem světonázorových řešení základní filosofické otázky, jež kladou svobodnou dějnotvornou činnost čistě abstraktně a formálně, a proto pojmově konstruují subjekt, jenž působí za hranicemi a mimo rámec historické vývojové nutnosti (často i nezávisle na přírodních zákonech) a nezávisle na ní. Z toho důvodu lze s úspěchem pochybovat o Žižkově názoru, jež opět připisuje marxistické filosoficko-ekonomické teorii, která prý „věřila, že dějiny jsou na její straně“ a „proletariát naplní svou historickou úlohu stát se nositelem univerzální emancipace“¹⁷, neboť, jak je zajisté všeobecně známo, revoluční společenská úloha dělnické třídy nevyplývá jen z toho, že je trpícím a soucít vzbuzujícím objektem kapitalistického vykořisťování, že je to třída, na níž se páše bezpráví jako takové a je úplnou ztrátou člověka a lidství, třída těch největších chudáků, co proto závidějí bohatým; revoluční historické poslání dělnické třídy, ať už se jedná o klasický industriální či postmoderní kognitivní proletariát, také neplyne pouze z její početnosti, ale především z toho, že je to základní společenská

výrobní síla, jejíž objektivní sociálně ekonomické bytí a z něj se odvíjející objektivní celotřídní zájem spočívá v negaci kapitalistického – ale i nevykořisťovatelského! – soukromého vlastnictví a odcizení: jelikož má dělnická třída objektivní celotřídní zájem na vlastní sebenegaci, překonání třídního dělení společenské práce, všech forem a podob (vykořisťovatelské i nevykořisťovatelské) třídně sociální nerovnosti, všech třídních rozdílů a neusiluje tak o zvěčnění svého panství, nýbrž její třídně sociální sebenegace má být skutečným začátkem lidských dějin, kdy lidé přestanou být průměrnými třídními individui, není ani žádným „univerzálním spasitelem“ či „vykupitelem“ v křesťanském smyslu slova, jež pokládá vítězství socialistické revoluce a nastolení diktatury proletariátu za „skonání věků a nastolení tisíciletého království božího v tomto pozemském slzavém údolí“, „nositelům univerzální emancipace“, který se snaží prostřednictvím „posledního božího soudu“ napravit křivdy, jichž se na utlačovaných dopustily vykořisťovatelské společenské řády; dějinně filosofická koncepce revoluční společenské úlohy dělnické třídy také rozhodně nepovažuje dělníky za nějaké antické héroxy či bohy.

„Překřížování fantasmatu“ a „škrtání figury pána“ v procesu rozvíjení obsahu lacanovsko-žizkovské „filosofie činu“, kdy dochází k otevírání nových horizontů společenského teoretického diskursu (ve filosofii, ekonomii, sociologii, politologii atd., atp.) , osvobození politické obrazotvornosti zpod nadvlády „velkého druhého“ a posouvání hranic našich představ o možném a nemožném, dovoleném a nedovoleném politickém uspořádání společnosti, které v symbolickém řádu stanovil „velký druhý“, může opravdu probíhat pod heslem revoltujících pařížských studentů z května roku 1968 „buďte realisté – žádejte nemožné“, jejichž revoltní vystoupení lze vskutku označit za projev „radikálně svobodné subjektivity“, a proto se pokusme alespoň co nejstručněji nastínit pojmový myšlenkový obsah takových obecných forem a univerzálních schémat bytí, smyslového nazírání, myšlení, poznávání i předmětně přetvářecí praktické činnosti v kategoriálním systému materialistické dialektické logiky, jako jsou kategorie „možné“ (respektive „nemožné“) – „reálně existující“ („jsoucí“) – „skutečné“ a jejich vzájemná souvztažnost.

Jednotou podstaty a existence (reality, reálně jsoucího) je skutečnost. Skutečným je pouze to, co existuje s nutností, nutná existence. Nahodilě také existuje, jeho existence však nemá charakter skutečnosti. Jeho skutečnost je totožná s možností, jež může být a zároveň být nemusí. Z toho plyne, že něco může existovat, ale již nebo ještě nebýt skutečné. V procesu vývoje existence a skutečnost vzájemně přecházejí jedna v druhou. Když například starou, přežilou společenskoekonomickou formaci střídá pokroková, nová společenská formace, nezaniká první formace okamžitě, nýbrž pouze ztrácí charakter nutnosti. Dosud existuje, není však již skutečná. Skutečnou je ta formace, jež ji vystřídala na historickém kolbišti. Když se objevuje socialistický výrobní způsob, svědčí to o tom, že kapitalistické společenské formaci již nenáleží atribut nutnosti. Když vzniká nové, znamená to, že staré se v procesu svého rozvoje vyčerpalo. V souvislosti s tím K. Marx uvádí, že žádná společenská formace neumírá dříve, než se rozvinou všechny výrobní síly, pro něž dává ve svých útrobách dostatek prostoru, a nové, vyšší výrobní vztahy se nikdy neobjevují dříve, než dozrají materiální podmínky jejich existence v nitru staré společnosti samé. Přechodovou hranicí od skutečného k existujícímu (starého) a od existujícího ke skutečnému (nového) je v daném případě sociální revoluce. 18

Srovnejme tuto úvahu vynikajícího sovětského filosofa Jurije Vjačeslavoviče Kušakova s výkladem o Marxově metodě, jež zahrnuje též dialektiku reálně existujícího a skutečného, jak se objevuje v doslovu ke druhému vydání prvního dílu Kapitálu: „Pro Marxe je důležité jen jedno: nalézt zákon jevů, jejichž zkoumáním se zabývá. A přitom je pro něho důležitý nejen zákon, který je ovládá, pokud mají hotovou formu a jsou ve vzájemné souvislosti, kterou lze v daném období pozorovat. Pro něho je nadto ještě důležitý zákon jejich změny, jejich vývoje, tj. přechod z jedné formy do druhé, z jednoho řádu vzájemné souvislosti do druhého. Jakmile tento zákon objevil, zkoumá podrobně následky, jimiž se projevuje ve společenském životě... Proto Marx usiluje jen o jedno: aby přesným vědeckým zkoumáním dokázal nutnost určitých řádů společenských poměrů a aby co nejdokonaleji zjistil fakta, která jsou pro něho výchozími a opěrnými body. K tomu úplně stačí, jestliže tím, že dokazuje nutnost současného řádu, dokazuje také nutnost jiného řádu, ve který musí první nevyhnutelně přejít, ať už na to lidé myslí nebo nemyslí, ať už jsou si toho vědomi nebo ne. Marx chápe společenský pohyb jako přírodně historický proces řízený zákony, které nejen nezávisí na vůli, vědomí a úmyslech lidí, nýbrž naopak samy jejich vůli, vědomí a úmysly určují.“ 19

Kategorie „existence“ a „skutečnost“ jsou nesmírně důležité pro pochopení procesu vývoje. Podstatu rozvoje nevyčerpávají kategorie „kvalita“, „kvantita“, „míra“, jež fixují tak říkajíc vnějšek, vnější stránku, povrch vývojového procesu. Jak kupříkladu objasníme vznik nového? Existuje nové v nitru starého či nikoli? Jestliže ano, pak k žádnému rozvoji nedochází, ne-li, pak nové vzniká z ničeho. Kategorie „skok“, jež se zavádí kvůli vysvětlení této antinomie, problém pouze fixuje, avšak neřeší jej. Chceme-li získat vysvětlení nějakého procesu a v odpověď se dozvídáme, že „tady je skok“, nemůže nás taková odpověď obyčejně uspokojit. Skok je v tomto případě – pouze vědění o nevědění neboli formulace problému. Přičemž věc není v tom, že vysvětlení smyslu konkrétního skoku – je úkol konkrétní vědy, nýbrž v tom, logicko-dialektický rozbor vývoje, mechanismu vzniku nového vyžaduje obrátit se ke konkrétnějším kategoriím, zvláště takovým, jako je „možnost“, „existence“, „skutečnost“. 20

Tím, že Friedrich Engels rozlišil kategorie existence (reality) a skutečnosti, mohl odhalit „skutečný význam a revoluční povahu hegelovské filosofie“. Engels uvádí, že Hegela nechápali, když pokládali jeho tezi „vše

skutečné je rozumné; vše rozumné je skutečné“ za ospravedlnění všeho existujícího, filosofické posvěcení a svatořečení feudálního politického despotismu, policejního státu, kabinetní justice, censury, jak to chápal pruský král Friedrich Vilém III. a jak tomu rozuměli i jeho poddaní. Tak například R. Heim, jenž tlumočil Hegelovu tezi „vše skutečné je rozumné“ jako „vše reálně existující je rozumné“, dospěl k mylnému závěru, že Hegelova filosofie „je filosofií restaurace“. Avšak u Hegela zdaleka ne všechno, co existuje, je bezprostředně také skutečné. Atribut skutečnosti u něj náleží pouze tomu, co je současně také nutné. „Ve svém rozvoji se skutečnost odhaluje jako nutnost“. Ve vztahu k tehdejšímu pruskému státu vyplývá z hegelovského postulátu pouze následující: tento stát je rozumný v oné míře, v níž odpovídá rozumu, v níž je nutný; a jestliže se nám nicméně jeví špatným, ale přes svou špatnost dále existuje, má špatnost vlády své oprávnění i své vysvětlení v tomu odpovídající špatnosti poddaných. Tehdejší Prusáci měli vládu, jakou zasluhovali. Podle Hegela není tedy skutečnost nikterak atributem daného společenského nebo politického pořádku za všech okolností a za všech dob. Naopak. Římská republika byla skutečná, avšak skutečné bylo také římské císařství, které ji zatlačilo. Francouzská monarchie se stala roku 1789 do té míry neskutečnou, tj. natolik zbavenou jakékoli nutnosti, natolik nerozumnou, že musela být zničena velkou revolucí, o které Hegel vždy hovořil s největším nadšením. Zde byla tedy monarchie neskutečnou, revoluce skutečnou. Vše skutečné se v procesu vývoje stává neskutečným, pozbývá své nutnosti, svého práva na existenci, své rozumnosti; na místo odumírající skutečnosti nastupuje nová, životaschopná skutečnost – pokojně, je-li staré dosti prozíravé, aby se bez vzpouzení se smrtí smířilo, násilně, jestliže se této nutnosti vzpírá. Tak se hegelovskou dialektikou převrací Hegelova věta sama ve svůj protiklad: všechno, co je v oblasti dějin lidstva skutečné, stává se v chodu vývoje během času nerozumným, je tedy již podle svého určení nerozumné, je předem poznamenáno nerozumností a všechno, co je v hlavách lidí rozumné, je určeno k tomu, aby se stalo skutečným, i když to jakkoli odporuje existující zdánlivé skutečnosti. Teze o rozumnosti všeho skutečného se podle všech pravidel hegelovské metody myšlení přetváří v jinou: „je hodno zániku vše, co existuje“. 21

Vousatý slovinský „postmarxistický dialektický materialista“ by zajisté mohl, jak se nám alespoň zdá, znát okřídlený Marxův výrok, že lidské „dějiny by měly velmi mystický ráz, kdyby „nahodilostí“ nehrály žádnou úlohu.“ 22 Je příznačné, že Marx formuloval svůj bonmot, jenž má sám o sobě vcelku banální myšlenkový obsah, v dubnu roku 1871, kdy se rozvíjelo revoluční povstání pařížského proletariátu. Marx si uvědomoval, že pařížská komuna vznikla za velmi nepříznivých objektivních vnějších podmínek, a proto se pařížským dělníkům patrně nepodaří získanou politickou moc udržet, současně si byl ale vědom toho, že by bylo „velmi pohodlné dělat světové dějiny, kdyby byl boj podstupován jen za té podmínky, že vyhlídky jsou neklamně příznivé“ 23, a tudíž je pro proletariát výhodnější pustit se i do téměř beznadějného zápasu než riskovat mravní rozklad, jenž by se v masách proletářů zcela jistě rozšířil, pokud by si dělníci nechali sebrat bez odporu zbraně: je známo, že komuna se mohla utvořit díky tomu, že pařížskému lidu se podařilo odrazit pokus bonapartistických generálů ukrást děla pařížské národní gardy, a tím proletariát odzbrojit.

Když se hmotný ontologický a ontotvorný pohyb, jenž vytváří materiální jednotu světa a zevnitř buduje strukturálně systémové uspořádání všeho jsoucího ve světě (ono slůvko „zevnitř“ je nesmírně důležité – ontologický pohyb, který by všechna jsoucna ve světě strukturoval „z vnějšku“, by se vlastně rovnal činnosti absolutního transcendentního neboli zásvětného, z „onoho světa pocházejícího a v „onom světě“ bytujícího, subjektu, čili boha tvořícího svět z ničeho) , zastaví na nahodilém, jež má nějaký důvod (základ) , protože je nahodilé, a právě tak nemá důvod (základ) , protože je nahodilé, neboli na jsoucnu, jehož skutečnost lze přirovnat ke skutečnosti abstraktní, formální možnosti, která může existovat – a to kdykoli a jakýmkoliv způsobem! – a zároveň existovat nemusí, nelze ani u tohoto formálně možného stanovit přechodovou hranici mezi možným a nemožným: možné i nemožné se naprosto svobodně vzájemně prostupují. Možné od nemožného lze rozlišit až ve struktuře konkrétní, reálné možnosti, jež se přetváří ve skutečnost, tedy ve vztahu k nutnosti, soustavě zákonitých souvislostí určitého konkrétního jsoucna s jinými jsoucnými v celku světa, v souvislosti všeho se vším. Taková nutnost má vždy konkrétní obsah a formu, jež se vymezily konkretizací (postupným negováním) formální, abstraktní možnosti, a jako taková vymezuje i konkrétní obsah a formu toho, co je v poměru k této dané nutnosti nemožné. Materialistická dialektika, která praví, že při přechodu od starého k novému, se mění i podstata a základ pohybu, říká tím zároveň, že při přechodu od staré k nové společenskoekonomické formaci se kvalitativně mění i systém zákonitostí, zákonitých vývojových tendencí, které vymezují vzájemný vztah mezi společenským bytím a společenským vědomím, sociálně ekonomickou základnou a politicko-ideologickou nadstavbou společenské formace. Zdá se být zřejmé, že při překonání přechodové hranice od skutečného k existujícímu (staré formace) a od existujícího ke skutečnému (nové formace) v procesu (obsahu) sociální revoluce se reálně možným čili nutným a skutečným stává i to, co je ve strukturálně systémovém uspořádání staré skutečnosti nemožné, neboť právě nahodilé odchylky od abstraktně pojímanou nutností „naprogramované“ logiky a dráhy historického vývoje společnosti se často stávají nositelem odhalování nových vývojových možností; bez odhalování, otevírání a praktické realizace nových možností by asi nemohlo v lidských dějinách vzniknout nic vskutku nového, což je vcelku prostá myšlenka, která může být inspirující pro činnost revolučního politického subjektu. Kdyby na počátku dvacátého století někdo předpověděl, že v carském Rusku, v němž se v té době teprve zažehávaly první jiskřičky revolučního dělnického hnutí, bude

za necelé čtvrtstoletí nejenom svržena absolutistická monarchie dynastie Romanovců, nýbrž i kapitalismus, hospodářská a politická moc buržoazie, že v něm zvítězí proletářská revoluce a Rusko se stane sovětskou republikou, – zcela jistě by jej měli všichni za blázna. A hle: v říjnových dnech roku 1917, kdy Lenin burcoval vedení bolševické strany, aby neprodleně přistoupilo k přípravě a organizaci revolučního ozbrojeného povstání, se tato na začátku dvacátého století „nemožná možnost“ stávala historickou nevyhnutelností, aby nebyl v Rusku znovu obnoven feudální politický despotismus a na desítky milionů ruských rolníků opět uvaleno jeho nevolnictví.

V této souvislosti dlužno mít obecně na zřeteli, že v praktické činnosti člověka hraje využívání nahodilostí, nahodilé shody či neshody událostí, nahodilého souběhu okolností významnou úlohu. Vždyť dvěma nezbytnými, vzájemně se zprostředkujícími předpoklady tvůrčího procesu jsou poznání a svoboda: pokud je poznání tvořivé, předpokládá svobodu; pokud se svoboda omezuje na volbu uskutečnitelných možností, předpokládá poznání možného a nemožného. Rozsah reálné svobody vychází v praktické činnosti z poznání, svoboda je nejenom poznáním nutnosti, nýbrž i odhalením a praktickým uskutečněním nových možností. Jelikož je tvůrčí proces v oblasti materiálně předmětné i duchovně praktické činnosti člověka spojen s hledáním nových možností společenského rozvoje, vystupuje jako jeho objekt nejenom daná nutnost, nutnost mající formu soustavy zákonitostí, která ovládá daný společenský řád, nýbrž i nahodilost, ony tendence společenského vývoje, jež ve společenském bytí vnímá společenské vědomí jako nahodilé neboli nemožné či velice nepravděpodobné, – čímž se přírodně historický proces střídání společenskoekonomických formací na jevišti dějin stává vsutku pokrokem lidské svobody. 24

Můžeme souhlasit s myšlenkou Slavoj Žižka, „že k pravé politické intervenci nedochází v rámci koordinát nějaké základní globální matrice, poněvadž to, čeho politická intervence dosahuje, je právě „přeskupení“ samotné této matrice“, jež nastává v „augenblicku“, kdy se nakrátko vytvoří otevřený prostor, aby jednání subjektu zasáhlo do situace, kdy subjekt prokáže „umění chopit se právě chvíle, vyostřit rozpory systému dříve, než se systém dokáže přizpůsobit našim požadavkům.“²⁵ myšlenkou, kterou bychom mohli pokládat za docela hezké a originální vymezení politické revoluce, revolučně kritické politické aktivity. Je zajisté pravda, že sociálně politická „tvořivá negativita“ politického subjektu dokáže „radikálně přeskupit základní matici daného společenského systému“, ovšem o tom, jaký konkrétní sociálně ekonomický a politický obsah i jaké ideologické zaměření bude mít onen průlom do struktury a fungování systému, zda politika jako „věda a umění nemožného“ bude sloužit pokrokovým či reakčním společenským silám, zda se v ní budou zračit a zrcadlit vlastnické a mocenské zájmy pokrokových či reakčních společenských tříd, třídně sociálních subjektů utváření společenského bytí i společenského vědomí a sebevědomí, v němž se společenské bytí odráží, – o tom rozhodují právě ony „objektivní podmínky“, ona „objektivní logika nutných stádií vývoje“, jež tvoří třídně sociální základ a rámec „překřížení figury velkého druhého“, „otevření hranic představivosti o možném a nemožném a osvobození naší politické imaginace“, o čemž ovšem nechce Žižkova filosofie nic slyšet.

Revoluční přechod od kapitalismu k socialismu jakožto sociální revoluce, která je přechodovou hranicí od skutečného k existujícímu (kapitalismu) a od existujícího ke skutečnému (socialismu jako první fáze komunistické společenské formace), tak představuje maximální možnou míru objektivní historické nutnosti, a aktivita revolučního politického subjektu, marxistické politické strany, jež stojí v čele revolučního proletariátu, vede, řídí a organizuje proletářskou revoluci, dobytí politické státní moci pro dělnickou třídu coby začátek revoluce socialistické, spočívá co do obsahu i formy v subjektivním uvědomění, pochopení a praktickém, „materiálně předmětném“ uskutečnění této objektivní historické nutnosti, neboť jinak by nastolení politického systému diktatury proletariátu – která má, jak musíme znova a znova připomínat, v podmínkách výrobních vztahů a třídně sociálního uspořádání „postmoderního“ kapitalismu podobu revolučně demokratické diktatury třídy samosprávných vlastníků! – nemohlo být počátkem historické vývojové cesty, jež má směřovat k sociálně ekonomickému osvobození dělnické třídy. Díky politické aktivitě revoluční marxistické strany se dosahuje praktického souladu mezi objektivními a subjektivními podmínkami úspěšné proletářské revoluce a je, jak se zdá, zřejmé, že když revoluční politický subjekt aktivně zasahuje v revolučním vývojovém procesu do chodu událostí, je jeho činnost také v nejvyšší možné míře determinována objektivní revoluční situací, tedy stupněm rozvoje politického třídního boje mezi proletariátem a jeho třídními spojenci (v Rusku 1917 byly třídním spojencem revolučního proletariátu desetimilionové masy maloburžoazního drobného a středního rolnictva a vesnických poloproletářů) a buržoazií. Prolomit strukturu systému a uskutečnit tak jedinečnou historickou „událost“, převratný dějnotvorný „čin“ může revoluční politický subjekt až v „augenblicku“ (neboli „okamžiku“), kdy k tomu dozraje objektivní revoluční situace, kdy se většina politicky aktivních revolučních mas zcela vědomě staví proti sociálně ekonomické a politické organizaci buržoazní vykořisťovatelské společnosti a kdy „horní vrstvy společnosti“ už nemohou zastavit vzestup revoluční vlny, růst revolučního třídního boje pracujících mas, zachránit své ekonomické a politické panství ani ústupky a reformami, nýbrž pouze nastolením otevřené vojenské diktatury; „vnitřní nutkání“ neboli „vnitřní nutnost“, jež pudí revoluční politický subjekt k „činu“, je tak „pouze“ odrazem a výrazem vnější nutnosti, determinujícího působení objektivních podmínek, především aktuálního poměru sil ve třídním zápase o politickou moc.

Z toho důvodu také není vůbec pravda, že by rozdíl mezi bolševiky a menševiky (čili například mezi Leninem a Plechanovem) v říjnových dnech roku 1917 tkvěl v tom, že menševici uznávali „objektivní logiku nutných stádií vývoje“, kdežto bolševici objektivní zákonitosti chodu historických událostí – čili revolučního třídního boje proletariátu – odmítali a Lenin zaměřil aktivitu revolučního politického subjektu v čele politického třídního boje proletariátu na to, aby „provedl skok do neznáma a vrhl se do paradoxní situace, chopil se příležitosti a zasáhl, ačkoli situace ještě nedozrála.“ Slabina filosofických a politických přístupů ruských menševiků, stejně jako ideologů a politických vůdců druhé Internacionály (kupříkladu Bernsteina či Kautského) spočívala právě naopak v povrchním, nemarxistickém a metafyzickém chápání oné „objektivní logiky nutných stádií vývoje“, které vůbec nerespektovalo kvalitativní rozdíl mezi jevy a ději, jež se odehrávají v přírodě, a dějinami vývoje společnosti, mezi zákonitostmi přírodní a sociálně historické strukturní vývojové úrovně materiálního samopohybu, ač přírodní a společenská hmota jsou zároveň vývojovými formami samopohybu organicky celistvé hmotné substance, jež zahrnuje jak dialektiku přírody, tak i dialektiku společenského rozvoje. Není náhodou, že Eduard Bernstein začal svoje pojednání o „předpokladech socialismu“ kritikou dialektiky jako logiky a teorie poznání coby „hegelovské náказы“ marxismu, že naproti tomu požadoval pro socialistické hnutí „návrat ke Kantovi“ a na kantovském kategorickém mravním imperativu budované normativní pojetí socialismu. Z filosofické koncepce, jež si představovala, že zákonitosti společenského vývoje jsou proto objektivní, že účinkují jako zákony přírodních procesů, pak vyplývaly názory představitelů druhé Internacionály, že „socialistická budoucnost nám neutěče“, a stejně tak i Bernsteinova teorie o „samočinném přerůstání kapitalismu v socialismus“, o tom, že „hnutí je vše, kdežto konečný cíl nic“, z níž vycházelo též svého času mínění ruských ekonomistů, podle nichž nemá smysl vytvářet revoluční politickou stranu pro uskutečnění proletářské socialistické revoluce, stejně jako by bylo nesmyslné zakládat politickou stranu, která by si kladla za cíl prosazovat například účinkování gravitačního zákona nebo příchod zatmění slunce. 26

Leninovo bolševické filosofické pojetí zvítězilo v ideově teoretickém zápase s menševiky právě z toho důvodu, že důsledně respektovalo zvláštnosti působení objektivních zákonitostí historického vývoje společnosti čili objektivní logiky třídního boje proletariátu, jenž v určitém vývojovém stádiu nutně vyžaduje revolučně kritickou aktivitu politického subjektu – přičemž se zdá být jasné, že moment onoho „augenblicku“ nelze z procesu utváření, dozrávání objektivních podmínek proletářské socialistické revoluce prostě „vypočítat“ (například pomocí rozmanitých metod počítačového modelování), a tudíž vyžaduje též osobní odvalu ideového a politického vůdce revoluční strany k rozhodnutí, že „objektivní revoluční situace dozrála a nutno přikročit k radikálně svobodné subjektivitě revolučního činu“, a to se všemi důsledky, které samozřejmě nelze v okamžiku revolučního převzetí státní politické moci předvídat: revolučně kritická politická aktivita zahrnuje kromě všeho ostatního i spojení racionální intuice s intuicí uměleckou, syntézu logického a estetického, přísně vědeckého, pojmově teoretického přístupu se schopností poetické, básnické obrazotvornosti (kdesi jsem četl, že na Leninově nočním stolku měly své stálé místo dvě knihy: Hegelova Logika a Puškinovy verše). Problematiku revolučního politického subjektu zkoumáme samozřejmě modelově, a proto musíme mít neustále na zřeteli, že kupříkladu nynější KSČM, v níž dominuje „vzájemná družná spolupráce“ stalinsko-neostalinského ideologického komplexu s ideologickým komplexem pragmatickým – stoupenci stalinsko-neostalinského názorového proudu spatřují nový model socialismu v návratu ke státně byrokratickému vlastnictví jakési nové verze třídy řídicího aparátu, kterou by představovala manažersko-technokratická elita; pragmatici pak zásadně odmítají jakékoli pokusy o teoretické nastiňování nějakých dlouhodobých vizí a perspektiv revolučních socialistických přeměn, neboť se prý vždy jedná o utopické společenské projekty, jež „dogmaticky omezují a svazují reálnou levicovou politiku“ usilující o praktickou realizaci „konkrétních sociálních programů“ –, má zatím ke skutečné marxistické revoluční politické straně nového historického typu, k opravdu modernímu, radikálně levicovému, revolučně demokratickému politickému subjektu, a to alespoň v tom pojetí, které svého času načrtl Lenin, vskutku hodně daleko: strana českomoravských a slezských komunistů nedokáže třídně „zakořenit“, vybudovat si pevnou třídně sociální základnu spolu se stabilní základnou voličskou ani mezi příslušníky klasického industriálního proletariátu, pokud lze ještě v české republice nalézt nějaké jeho zbytky; o lidech, kteří by povahou své objektivní vlastnické (respektive nevlastnické) role i živé a konkrétní práce mohli náležet k sociálně ekonomickým a profesně zaměstnaneckým skupinám kognitivního proletariátu, pochopitelně ani nemluvě.

Úsilí aktivizovat třídně sociální a politický subjekt proletářské socialistické revoluce, revolucionizovat jeho vědomí, vnášet do něj revoluční světonázorové filosofické a ideově politické uvědomění je sice z mravního hlediska vysoce ušlechtilé (zvláště v současné epoše globalizovaného kapitalismu (neboli „tekuté kapitalistické postmodernity“), kdy se na první pohled zdá, že boj proti kapitalistickému vykořisťování je naprosto beznadějný) – a slovinský filosof Slavoj Žižek bezesporu projevuje právě tuto mravně ušlechtilou snahu –, jenomže takový vznešený úmysl a mravní apel „krásné duše“, jenž jako „poslední závěr filosofické moudrosti“ hlásá do světa holou, abstraktní negaci „objektivní logiky nutných stádií vývoje“, se ukazuje být bez dialektikomaterialistického zkoumání objektivních celotřídních zájmů subjektů třídně sociální strukturace a revolučního – neboli politického – třídního boje ve svých praktických důsledcích zcela neúčinným a bezmocným.

Existence nahodilého spočívá v tom, že nahodilé nalézá logický důvod i materiálně předmětný základ svého bytí v sobě samém, protože je nahodilé (a jako takové je momentem absolutní nutnosti, jak jsme již zmínili) , a zároveň nachází materiálně předmětný základ i logický důvod svého bytí nikoli v sobě samém, nýbrž v jiném jsoucnu (které již může, ale právě tak ještě nebo již nemusí existovat) , jelikož je nahodilé, jsoucnost nahodilého je proto živoucím rozparem mezi stávajícím a minulým či budoucím materiálně předmětným základem i logickým důvodem svého bytí. Nahodilé je vnější, jevou stránkou skutečnosti, v níž se zmíněný rozpor řeší tak, že náhoda (nahodilost) se může přihodit, čímž se stává možností – abstraktní, formální, která může existovat a současně existovat nemusí, u níž, což opět připomínáme, nelze rozlišit mezi možným a nemožným (a tudíž se nemůžeme divit, že nahodilé má nějaký důvod, protože je nahodilé, a právě tak nemá žádný důvod, jelikož je nahodilé) –, která se snímá, prochází vývojovým procesem, v němž se možné i nemožné uchovává v podobě sňatých momentů, čímž se nahodilost stává podmínkou (výhodiskem, předpokladem atd., atp.) vzniku nového, přičemž se může jednat – a to jak v objektivně reálném vývojovém procesu, tak i při myšlenkovém zobrazení tohoto vývojového procesu v logice pohybu pojmů – o radikálně nové jsoucnosti, o novou podstatu, o nový základ vývojového procesu, o nové nutné jsoucnosti, novou soustavu přírodní či sociálně historické nutnosti (neboli přírodní či společenské zákonitosti) , o novou obecnou vývojovou tendenci kupříkladu ve formě vlastnické subjektivní vyjadřující obecný celospolečenský zájem.

Tvořivý potenciál nahodilých odchylek od „železnou nutností dějin“ „naprogramované“ logiky a dráhy historického vývoje společnosti, jež se často stávají nositelem odhalování nových možností ve společenském rozvoji, dokáže pojmově teoreticky uchopit logika a teorie poznání revolučního, dialekticko-historického materialismu, která se tak může stát alternativou objektivně idealistického pojetí dialektiky v hegelovské filosofii, jež sice dokázala, že v přírodně historickém procesu revolučního přechodu od feudální společenské formace ke společenskoekonomické formaci kapitalistické se manifestuje dějnotvorná nutnost (jakožto přechodová hranice od skutečného k existujícímu (možnému) u staré, reakční, feudální formace a od existujícího (možného) ke skutečnému u formace nové, pokrokovější, kapitalistické) , rozumnost, racionální povaha dějin neboli logika zákonitostí historického vývoje lidské společnosti, avšak, jak píše Evald Iljenkov, „hovoří li Hegel například o vzájemných přechodech protikladných kategorií (tedy i o přechodech kategorií obecného a zvláštního) , nabývá v tomto případě schéma zkoumání jednosměrný charakter. V hegelovském schématu nemůže mít místo přechod, který odhaluje ve vymezeních hodnoty Marx: přeměna jedinečného ve všeobecné. U Hegela má pouze obecné privilegium odcizovat se ve formách zvláštního a jedinečného, jedinečné se vždy ukazuje být produktem, zvláštním a proto i svým složením ochuzeným modem všeobecného. Reálné dějiny ekonomických (tržních) vztahů svědčí naopak ve prospěch Marxův, jež ukazuje, že hodnotová forma vůbec nebyla vždy všeobecnou formou organizace výroby. Takovou se udělala a dočasně (a velice dlouho) zůstávala zvláštním, od případu k případu se vyskytující vztahem mezi lidmi a věcmi ve výrobě. Všeobecnou formou vzájemných vztahů mezi komponenty výroby učinil hodnotu (zbožní formu produktu) až kapitalismus. A takový přechod jedinečného a nahodilého ve všeobecné není v dějinách ničím ojedinělým, nýbrž je to spíše pravidlo. V dějinách dochází vždy k tomu, že jev, jež se později stane všeobecným, vzniká zpočátku právě jako jedinečná výjimka z pravidla, jako cosi jednotlivého a částečného. Zdá se, že jiným způsobem ani nemůže vzniknout nic nového.“²⁷

Z toho důvodu se také minula cílem výtku, kterou materialistické dialektice za údajnou „nedostatečnou kritickou revolučností“, údajný sklon k „pozitivismu“ a „sociálnímu konformismu“ adresoval svého času tvůrce filosofické teorie „negativní dialektiky“ profesor Herbert Marcuse: marxistické i hegelovské pojetí dialektiky sice opravdu vidí zdroj pohybu překonávajícího daný systém ve vnitřním rozporu onoho systému, ovšem u Hegela, jež absolutizuje logickou stránku dialektiky, se rozpor řeší nalezením syntetizujícího základu, a proto není náhoda, že jeho objektivně idealistická dialektická logika dovede sice pojmově uchopit přechodovou hranici od skutečného k existujícímu staré feudální formace a od existujícího ke skutečnému společenské formace nové, kapitalistické, ovšem tento revoluční přechod přináší pouze změnu formy vykořisťovatelského soukromého vlastnictví, kdy na místo světských a církevních feudálních magnátů nastupují kapitalističtí továrníci a bankéři, a tudíž se hegelovská filosofická teorie sociální revoluce vskutku pohybuje v rámci jedné a téže sociálně ekonomické podstaty, kdežto u Marxe – jak lze lehce vyrozumět ze známých formulací o revoluční společenské úloze proletariátu ve „Svaté rodině“, z nichž vysvítá, že objektivní celotřídní zájem a revoluční dějnotvorná role proletariátu spočívá v jeho třídně sociální sebenegaci neboli v revolučním překonání třídně sociálního základu a sociálně ekonomické živné půdy, z níž vyrůstá antagonistický protiklad proletariátu a buržoazie, jinak řečeno, odstranění všech pozůstatků staré třídně sociální i profesně zaměstnanecké dělby práce –, nalézá boj protikladů řešení ve zrušení starého a kladení nového základu, a tudíž v marxistické koncepci dialektiky není v žádném případě „budoucnost již zakořeněna uvnitř daného“ (je ovšem samozřejmé, že budoucnost ani nevzniká uvnitř daného z ničeho) , nýbrž mezi starým a novým se v procesu vývoje utváří jednota kontinuity a diskontinuity, pro níž je přechod od starého k novému ve vývojovém procesu též přechodem od staré podstaty k podstatě nové. Pro materialistickou dialektiku, která je zároveň logikou a teorií poznání i světonázorovým a teoretickým i metodologickým výhodiskem strategie a taktiky mezinárodního revolučního socialistického hnutí, politické aktivity marxistické radikálně levicové, revolučně demokratické strany – neboli „algebrou revoluce“ –, tak platí,

že „nejen jevy jsou přechodné, pohyblivé, plynulé, oddělené jen relativními hranicemi, nýbrž i podstaty věcí jako takové.“²⁸

Nechceme-li, aby naše přihlášení se k marxismu-leninismu bylo pouhou žvanivou žurnalistickou frází – je obecně známo, že slovinický „filosofující voutsáč“ se vehementně a bouřlivě hlásí k „marxismu-leninismu“ a „dialektickému materialismu“ (znovu ovšem připomínáme i to, co je také obecně známo, že se jedná o „postmarxistický“ dialektický materialismus a marxismus-leninismus, jenž s oblibou hledá a nalézá například v Leninových názorech to, co v nich nikdy nebylo, dejme tomu spřízněnost s Kierkegaardovým „skokem víry“) – a budeme-li brát uvedená Leninova slova vážně, je zjevné, že musíme Leninovu myšlenku aplikovat i na materiálně předmětný revolučně kritický proces výstavby socialismu, a pak je i tříletému dítěti lehce srozumitelné, že socialistické společenské převlastňování nemusí spočívat pouze v podobě státně byrokratického vlastnictví třídy řídicího aparátu, jak tomu bylo ve stalinském modelu socialismu, kde z toho důvodu byla i diktatura proletariátu nahrazena diktaturou řídicího aparátu nad proletariátem, ale že může nabýt sociálně ekonomické formy společenské samosprávy, která vyrůstá z vlastnické spoluúčasti pracujících na lokální místní úrovni a na úrovni pracovních kolektivů a vyvíjí se dovršuje na strukturálně systémové úrovni nadnárodních a nadstátních samosprávných vlastnických a podnikatelských komplexů, čímž se samosprávná vlastnická subjektivita coby vlastnická subjektivita dominující a celospolečensky integrující stává funkční sociálně historickou alternativou vykořisťovatelského kapitalistického soukromého vlastnictví i předlistopadového typu socialismu, sociálně ekonomickým základem opravdové diktatury proletariátu jakožto „státu – nestátu“, „státu – polostátu“, státu „umírajícího“ a „usínajícího“, jenž bude politickou formou socialistické revoluce jako revoluce sociální – přechodu k beztřídní komunistické společnosti: z čehož dále mimo jiné plyne, že vlastnická struktura vznikající v lůně výrobních vztahů postindustriálního kapitalismu může a musí obsahovat proces třídně sociálního „přepodstatňování“ (neboli „přetavování“) tradičního industriálního proletariátu spolu s proletariátem kognitivním (vědomostním, znalostním, vědecko-inženýrským a počítačově informačním) i některými sociálně ekonomickými skupinami podnikatelů, kteří své investiční aktivity rozvíjejí v oblasti kognitivního kapitálu, do podoby zárodečných buněk třídy samosprávných vlastníků – a to právě v procesu rozvíjení produktivní síly společenské vlastnické součinnosti, přerůstání vlastnické spoluúčasti pracujících v celospolečensky integrující samosprávnou vlastnickou subjektivitu –, čímž bude socialistická revoluce vyrůstat díky politické aktivitě revolučně demokratického sociálního a právního státu z revoluce demokratické a třídy samosprávných vlastníků, která se bude v procesu rozvíjení každodenní revolučně demokratické sociálně ekonomické praktické aktivity, jež bude utvářet jak její aktivně činné nekapitalistické a postkapitalistické třídně sociální bytí, tak i její nekapitalistické a postkapitalistické třídní uvědomění, formovat již v demokratické etapě revolučního procesu, se tak může stávat integrujícím zárodečným jádrem třídně sociální strukturace modelu socialismu historicky nové sociálně ekonomické podstaty, socialismu, jenž bude odpovídat civilizačním a kulturním podmínkám a potřebám jedenadvacátého století, neboť nebude mít ony objektivní, vnitřní, systémové vady a nedostatky, jimiž strádal socialismus předlistopadový, nýbrž bude zpředmětňovat vyšší a dokonalejší vývojovou formu zespolečenštění práce, výroby a výrobních prostředků.

Hlubokomyšlné teoretické výklady o „železné logice dějin“ (neobsahuje náhodou tento slovní výraz skrytou ironií, vždyť je přece známo, že železo může zrezivět?) nemají s marxistickou filosoficko-ekonomickou či sociologickou a politologickou teorií vskutku mnoho společného, souvisí však s ortodoxní variantou stalinistické sociálně filosofické ideologie, v níž historicky i logicky pramení, jak se mi alespoň zdá, ze zvláštností Stalinova pojetí materialistické dialektiky. Ve svém článku „O dialektickém a historickém materialismu“, který vznikl v září roku 1938, Stalin velmi hojně cituje známé práce Marxe, Engelse a Lenina, jež se vztahují k povaze metody materialistické dialektiky, a proto nelze při prvním zbežném čtení objevit žádné rozdíly mezi Stalinovým pojetím dialektické metody a tím, jak se dialektická metoda zkoumání běžně chápe v marxismu. Stalinovi nelze v žádném případě ani vytknout, že myšlenkový obsah dialektického a historického materialismu vykládá zjednodušeně a trochu schématicky – v článku, který má dvacet sedm stránek, se jinak ani postupovat nedá. Pozorný čtenář objeví při prvním čtení pouze to, že Stalin užívá metodu výkladu, jež připomíná metodu středověké scholastiky a projevuje se ve formulacích typu: „Marxistická dialektická metoda se vyznačuje těmito hlavními rysy:“ ..., „Marxistický filosofický materialismus se vyznačuje těmito hlavními rysy:“ ..., „Takové jsou hlavní rysy dialektického a historického materialismu“ atd., atp. – načež vždy následuje výčet těchto „hlavních rysů“, což připomíná „magii čísel“ při výkladu křesťanské náboženské nauky, jež hovoří kupříkladu o „sedmeru hříchů hlavních“ či o „třech osobách božích“. Bývalý student pravoslavného kněžského semináře se prostě nezapře.

Skutečný smysl a obsah stalinského pojetí dialektickomaterialistické metody počne krystalizovat, porovnáme-li Stalinův – a třeba uznat velmi výstižný – výklad podstaty, shodných a odlišných rysů otrokářského, feudálního a kapitalistického výrobního způsobu jakožto různých typů vykořisťovatelského soukromého vlastnictví výrobních prostředků a antagonistického rozporu mezi stupněm rozvoje výrobních sil a charakterem společenských výrobních vztahů se Stalinovou charakteristikou socialistického společenského řádu. J. V. Stalin píše: „Za socialistického řádu, který je zatím uskutečněn jedině v Sovětském svazu, je základem výrobních poměrů společenské vlastnictví výrobních prostředků. Tady už není ani vykořisťovatelů, ani

vykořisťovaných. Vyrobené produkty jsou rozdělovány podle práce ve shodě se zásadou: „Kdo nepracuje, ať nejí!“. Vzájemné vztahy lidí ve výrobním procesu mají tedy povahu vztahů družné součinnosti a socialistické vzájemné pomoci pracovníků zbavených vykořisťování. Tady jsou výrobní poměry v plném souladu se stavem výrobních sil, neboť společenská povaha výrobního procesu je upevňována společenským vlastnictvím výrobních prostředků.“²⁹

Podle Stalinova názoru jsou socialismus a kapitalismus polárními, vzájemně se vylučujícími, absolutními protiklady v přírodně historickém procesu střídání společenskoekonomických formací. Není tudíž náhoda, že Stalin vymezuje odlišnost dialektiky a metafyziky tímto způsobem: „V protikladu k metafyzice vychází dialektika z toho, že přírodním věcem, přírodním jevům jsou vlastní vnitřní rozpory, neboť všechny mají svou zápornou a kladnou stránku, svou minulost a budoucnost, to své, co dožívá, a to své, co se vyvíjí, že boj těchto protikladů, boj mezi starým a novým, mezi tím, co odumírá, a tím, co se rodí, mezi tím, co dožívá, a tím, co se vyvíjí, tvoří vnitřní náplň vývojového procesu, vnitřní náplň zvratu kvantitativních změn v změny kvalitativní. Proto dialektická metoda soudí, že proces vývoje od nižšího k vyššímu probíhá nikoli jako harmonické rozvíjení jevů, nýbrž jako vyjevování se rozporů, které jsou vlastní věcem a jevům, jako „boj“ protikladných tendencí, působících na základě těchto rozporů.“³⁰

Zvláštnost stalinského pojetí materialistické dialektiky spočívá tudíž v tom, že absolutizuje protikladnost a boj protikladů, protikladných stránek a tendencí v procesu řešení rozporů ve společenském životě a vývoji. Absolutizace protikladnosti a boje protikladů je ovšem stejně antidialektická a metafyzická jako filosofická světonázorová absolutizace formálně logické totožnosti a abstraktní všeobecnosti. Nyní lze porozumět tomu, že když Stalin hovoří o zákonech materialistické dialektiky, zmiňuje pouze zákon jednoty a boje protikladů, přičemž – znovu to opakuji a zdůrazňuji – absolutizuje právě rozdílnost a protikladnost stránek a tendencí vývojového procesu + zákon přeměny kvantitativních změn ve změny kvalitativní a vynechává zákon negace negace, zkoumání struktur a mechanismů zprostředkování při řešení vnitřních objektivních vývojových rozporů. ³¹ Toto opomenutí není pouze důsledkem Stalinovy osobní averze vůči Hegelově dialektické filosofii. Odráží a projevují se v něm právě zvláštnosti stalinského pojetí dialektiky: metodologická aplikace zákona negace negace vede totiž k překonání pojetí vzájemné vývojové souvislosti kapitalismu a socialismu jako dvou polárně, absolutně protikladných formací společenského vývoje, jejichž strukturálně systémové charakteristiky se navzájem vylučují, a naopak nutí marxistického badatele zkoumat kontinuitu a diskontinuitu mezi kapitalismem a socialismem v historickém vývojovém procesu.

K závěru, že podstatou stalinského pojetí dialektiky je absolutizace protikladnosti a boje protikladů, můžeme, alespoň se tak domnívám, dospět i v případě, že provedeme rozbor politické linie na likvidaci kulactva jako třídy, kterou na přelomu dvacátých a třicátých let uskutečňovalo v Sovětském svazu vedení bolševické strany a sovětského státu, ³² a filosoficky jej zobecníme. Podle Stalinova pojetí zostřování třídního boje, které je přímo úměrné úspěchům při výstavbě socialismu, vítězství socialismu a dělnické třídy = likvidace kapitalismu a kapitalistů, socialistické společenské vlastnictví = formálně právnímu aktu vyvlastnění kapitalistických vykořisťovatelů, zestátnění a združstevnění výrobních prostředků. Nevývojové myšlení, aplikující formálně logické schéma abstraktní rozdílnosti (vzorec: socialismus = ne kapitalismus, abstraktní negace kapitalismu), tak zploštilo a zvlgarizovalo původní Marxův koncept překonání staré společenské dělby práce.

Onu metafyzickou, antidialektickou absolutizaci protikladnosti a boje mezi kapitalismem a socialismem v procesu společenského vývoje, výstavby socialismu a komunismu – filosofické pojetí absolutní protikladnosti, která bezprostředně přechází ve svůj, stejně tak abstraktně negativní, metafyzický (čili antidialektický), absolutní protiklad: totiž do podoby absolutní totožnosti –, musíme mít na paměti, čteme-li Stalinův referát „O návrhu ústavy Svazu sovětských socialistických republik“, který Stalin přednesl na mimořádném VIII. všesvazovém sjezdu sovětů 25. listopadu 1936. Stalin v něm uvádí: „Naše sovětská společnost se domohla toho, že už uskutečnila v základě socialismus, že vytvořila socialistický řád, tj. uskutečnila to, co marxisté jinak nazývají první neboli nižší fází komunismu. U nás je tedy už v základě uskutečněna první fáze komunismu, socialismus.“³³ Stalin ve svém referátu vlastně formuloval logický (a zároveň i gnoseologický a metodologický) princip stalinismu, stalinského pojetí socialismu: ztotožnění existujícího a skutečného, bezprostředně daného, dosaženého stupně rozvoje společenských vztahů se zpředmětněním socialistického společenského ideálu, v němž se socialismus chápe jako nevívojová podstata. (Vasil Bilak byl veden stejnou logikou, když podal svou klasickou definici reálného socialismu: „socialismus je to, co tu máme“). Stalinské nevívojové pojetí socialismu nedokáže rozlišit mezi socialismem jako „werdende Form“ („utvářenou formou“) a socialismem jako „gewordene Form“ („utvořenou formou“), a proto ani neumí odlišit formální a reálné zespolečenštění práce, výroby a výrobních prostředků, takže vlastně klade rovnítko mezi socialistické společenské vlastnictví a formálně právní akt vyvlastnění kapitalistických vykořisťovatelů, zestátnění a združstevnění výrobních prostředků.

Socialismus sovětského typu lze pochopit jako pouze negativní překonání, první negaci kapitalismu. Stalinismus je ideově teoretickým výrazem této skutečnosti, proto Stalin odmítl platnost zákona negace negace. ³⁴ Tak vzniká i tautologické pojetí jednoty teorie a praxe, v němž teoretické myšlení ztrácí nezávislý a kritický charakter a praxe přestává být kritériem pravdivosti a zdrojem rozvoje teorie. Ve stalinismu dochází k vývoji

socialismu od vědecké teorie k mýtu, mytologii. Uvědomíme-li si, že mytologické společenské vědomí a sebevědomí, mytologické (či nábožensko-mytologické) duchovně praktické osvojení světa charakterizuje abstraktní (čili absolutní) protiklad mezi „hrdiny“ a „démony“, nemůže nás udivovat, že vrcholné období ortodoxně stalinistické ideologie a politiky charakterizuje „kult Stalinovy osobnosti“, uctívání Stalina jakožto „vůdce a učitele světového revolučního proletariátu“ v protikladu ke „zrádcům“, „odpadlíkům“ a „vyvrhelům“ typu Trockého, Bucharina, Kameněva, Zinověva, Rykova, Tomského, atd., atp., jejichž největším – a, jak se mi alespoň zdá, vlastně i jediným – „zločinem“ bylo, že si příliš dobře pamatovali – a ukazuje to ostatně i kniha „Deset dnů, které otřásly světem“, amerického pokrokového novináře Johna Reeda –, že Stalin hrál v bolševickém státním převratu v říjnu roku 1917 v podstatě bezvýznamnou roli (a ne-li zcela bezvýznamnou, jelikož tak tomu zajisté také nebylo, ale rozhodně ne tak významnou a rozhodující, jak to líčí Dějiny VKS(b) !), neboť Reed se ve své strhující reportáži o říjnové revoluci zmiňuje o Stalinovi pouze na jediném místě, kde se Stalin uvádí mezi členy první sovětské vlády coby komisař pro národnostní záležitosti. 35

Existuje mnoho dokladů o tom, jak byla praxe stalinistického modelu socialismu plna nejrůznějších rituálů obrozené pohanské mytologie. Rituálními slovními obraty byly přeplněny i politické projevy i vědecká díla. Pro vědecké myšlení je největším problémem ověření a důkaz pravdivosti teoretických závěrů, aby pojem byl myšlenkovým výrazem skutečnosti. Mytologické vědomí řeší bravurně rozpor mezi pojmem a realitou tím, že má v sobě zabudovány mechanismy výkladu a úpravy empirických faktů, takže skutečnost je vždy v dokonalém souladu i se sebeabsurdnějšími myšlenkovými schémata. (Je známo, jak se z fotografií, zachycujících únorové události roku 1948, vyretušovávala po procesu se „spikleneckým a protistátním centrem“ postava Rudolfa Slánského. Winston Smith, hlavní hrdina Orwellova románu „1984“, vymyslel pro účel „ovládání minulosti“ univerzálně použitelný typ „soudruha Ogilvyho“). 36 „Dějiny VKS(b)“ se patrně jen z vrozené skromnosti opomněly zmínit o tom, že Stalin po jistou dobu spolu s Trockým odmítal Leninův plán na ozbrojené povstání, že v průběhu říjnové socialistické revoluce hrál Trockij význačnější organizátorskou úlohu než Stalin. (Z Reedovy knihy může čtenář dokonce nabýt dojmu, že Lev Davidovič Trockij hrál jako předseda petrohradského sovětu v organizaci vítězné ruské proletářské revoluce úlohu srovnatelnou s rolí Leninovou). 37 Zřejmě ze stejného důvodu se „Dějiny VKS(b)“ také nezmiňují o Leninově dopisu, v němž Lenin navrhol odvolat Stalina z funkce generálního tajemníka strany.

Základním problémem mytologicko-fetišistického vědomí je ale to, že uctívaná modla se časem mění v modlu zavrženou, což, jak je obecně známo, potkalo i „vůdce a učitele světového revolučního proletariátu“: na posledním sjezdu komunistické strany, jehož se zúčastnil (v roce 1952), Stalin ve své řeči obvinil Molotova a Kaganoviče z toho, že jsou to velezrádci a britští špióni; po Stalinově řeči Molotov prostě vstal a prohlásil, že soudruh Stalin se mýlí, protože on a Kaganovič vždy byli a zůstali dobrými bolševiky – a k údivu přítomných stranických delegátů se nic nestalo: oba takto obvinění mužové si zachovali vedoucí posty – věc, která by o několik let dříve byla nemyslitelná. Stalin tak svůj mocenský zápas s „nomenklaturním aparátem“ prohrál, jak se zdá, již za svého života, na devatenáctém sjezdu KSSS, když se „stará stalinská garda“ za rezignovaného přihlížení „pracujícího lidu“ vzbouřila proti svému „vůdci a učiteli“, jenž byl najednou zcela bezmocný a musel si ono ponížení nechat líbit, a nikoli až po smrti na dvacátém sjezdu KSSS roku 1956. 38

Spolu s logickým a gnoseologickým kořenem má stalinismus i sociálně třídní kořen, který vyrůstá ze zbytnění, zveličení lokální a dílčí vlastnické funkce pracovníků řídicího aparátu, což brilantně popsal ve svých studiích doktor Josef Heller, jak jsme se o tom již mnohokrát zmiňovali. Pouze celotřídní a nejúplněji, nejdokonaleji společenská vlastnická subjektivita příslušníků dělnické třídy se v reálném socialismu nestala vlastnickou subjektivitou celospolečensky integrující, což vedlo k oslabování reálné společenskosti reálně socialistických vlastnických vztahů. Zbytněním se lokální a dílčí vlastnická subjektivita pracovníků řídicího aparátu v systému reálného socialismu stala „potenciálně nespolečenskou“ a „zájmově dvojakou“, obsahovala tendenci k vytváření jako celospolečensky integrujících vlastnických forem fungujících podle logiky soukromokapitalistického vlastnictví. 39 Z toho důvodu byl předlistopadový systém pouze sociálně ekonomickou formou teprve vznikající („werdende Form“), a nikoli sociálně ekonomickou formou již vzniklou („gewordene Form“) socialismu a svérázná logika vlastnického jednání třídy řídicího aparátu byla základní, objektivní, vnitřní systémovou příčinou zhroucení systému reálného socialismu.

V teoretických představách o „železné nutnosti“ vývojových zákonitostí dějin lidské společnosti – všem a každému je zajisté známo, že k historii biosociálního rodu „homo“ a druhu homo sapiens sapiens“ náleží nejenom to, co bylo (tedy minulost), a to, co je (čili přítomnost), ale a především to, co bude (neboli budoucnost) – se složitým a zprostředkovaným způsobem zrcadlila velmi svérázná vlastnická subjektivita pracovníků řídicího aparátu, která neustále kolísala, manévrovala mezi celospolečenskou a lokální vlastnickou funkcí, mezi celospolečenským a lokálním vlastnickým zájmem, což v sociálně ekonomické a třídně sociální dělbě práce a ve výrobních vztazích předlistopadového typu socialismu charakterizovalo pracovníky řídicího aparátu jako zvláštní, velmi netradiční společenskou třídu, třídu – netřídu, třídu – polotřídu, která nebyla v žádném případě třídou vykořisťovatelskou a tímto svým aktivním a činně funkcionálním třídně sociálním bytím nahrazovala účinkování tržního ekonomického mechanismu. (Poznámka na okraj: problémy se zveličováním lokální, dílčí a částečné vlastnické role pracovníků řídicího aparátu (neboli manažerských struktur), vymaňování

jejich sociálně ekonomické funkce z podřízenosti celospolečensky dominující vlastnické subjektivitě monopolní velkoburžoazie coby společenské třídy, jež vytváří základní sociálně ekonomickou kvalitu kapitalistické společenskoeconomické formace ve vývojovém stádiu národně státně monopolního i nadnárodně a nadstátně (globálně) monopolního kapitalismu měl i „reálný kapitalismus“, a to zvláště v souvislosti s rozvojem sociálně tržního hospodářství a sociálního státu po druhé světové válce. Ukazuje to poměrně dobře známá teorie o „revoluci manažerů“).

Mytologická povaha stalinského světonázorového modelu umožňovala především zakrývat skutečnou třídní strukturaci socialismu sovětského typu a, obecně vzato, vedla k pokřívání marxistických teoretických a metodologických východisek ke zkoumání třídně sociální dělby práce a strukturace společnosti. Byl to právě Stalin, jenž jako první přišel s trojčlenným schématem třídně sociální strukturace reálného socialismu: socialistická dělnická třída – družstevní rolnictvo – sociální mezivrstva inteligence, což odvozoval z formálně ústavně právního zakotvení dvou základních forem reálného socialistického, státního a družstevního vlastnictví (neboli vlastně z právní formy společenského vědomí, právní kategorie duchovně praktické tvorby reálně socialistické společnosti), mluvil o všestranném sblížení a stírání hranic mezi nimi. Stalin také vymezoval dělnickou třídu v podstatě jakožto socioprofesi skupinu (či množinu profesně zaměstnanecských skupin) lidí vykonávajících ruční tělesnou práci především v masové strojové průmyslové velkovýrobě, u nichž má výrobně technická podoba živé konkrétní práce i v podmínkách socialistického způsobu výroby formu obsluhy stroje – a v období, kdy se dělnická třída opravdu rovnala klasické industriální dělnické třídě, tomu ani jinak být nemohlo a Stalin ostatně nebyl ani profesionální sociolog. 40

Příznačné je, že tuto sociálně filosofickou představu o dělnické třídě přejala v této době i buržoazní ideologie, která si ji pochopitelně přizpůsobila svým stratifikačním teoriím. A hle, jak zapracovala ironie dějin: když se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let počal v průmyslově nejrozvinutějších kapitalistických státech klasický industriální proletariát „rozplývat“, začaly na tento fakt buržoazní stratifikační koncepce vítězoslavně poukazovat a jásavě oznamovaly světu, že zaniká třídně sociální subjekt socialistické revoluce, z čehož logicky a zákonitě plynulo, že vlastně nastal „konec dějin“ a že tímto definitivním ukončením historického vývoje lidské společnosti je buržoazní občanská společnost. „Marxisté-leninovci“, kteří si myslí, že komunistické hnutí obrodí oživením Stalinova kultu a litery ortodoxního stalinismu, ovšem nadále spoléhají na revoluční společenskou úlohu tradičního velkopřůmyslového proletariátu a odmítají uznat vznik kognitariárního proletariátu, jenž se v „postmoderním“ kapitalismu stává ve stále větší míře výrobní silou i zdrojem společenského nadvýrobku a díky němuž se prakticky uskutečňuje Marxova vize z „Grundrissů“ o všeobecné práci, která se klade jako práce živá, společná a pospolitá, a to pouze z toho důvodu, že „vůdce světového revolučního proletariátu“ o kognitariátu nic nenapsal, takže kognitariární proletariát chápou jako „novou střední“ a „služebnou“ třídu, jež slouží kapitálu a buržoazii, a tudíž není a nemůže být revolučním třídně sociálním subjektem – přesně tak, jak to tvrdí buržoazní stratifikační koncepce.

Podstata fungování reálně socialistických vlastnických vztahů spočívala v nutnosti realizovat společenské vlastnictví prostřednictvím velmi složitě, hierarchické, vertikálně i horizontálně organizované soustavy částečných a dílčích vlastnických funkcí a rolí. Třídu řídicího aparátu sjednocovala do jednoho funkčního celku především diktátorská řídicí a organizátorská role vedoucího činitele komunistické strany a sovětského státu. Z toho důvodu byla po celý Stalinův život společenská role třídy řídicího aparátu reálného socialismu pokroková a revoluční: třída řídicího aparátu dokázala vybudovat sociálně ekonomické základy a politické formy reálného socialismu i uhájit základní vymoženosti socialismu během druhé světové války. V posledních letech Stalinova života a především krátce po jeho smrti se však stále zřetelněji ukazovalo, že diktátorské formy a metody politického řízení ztrácejí svou sociální funkčnost a efektivnost. Dvacátý sjezd KSSS rozbil integrující mocenskopolitický svorník stalinského modelu socialismu, nedokázal jej však ničím nahradit, takže se zveličeni lokálně omezené působnosti sociálně ekonomické aktivity třídy řídicího aparátu dále umocňovalo.

Stalinské pojetí dialektiky, které, jak znovu opakujeme, rozumí pod dialektikou vzájemného působení protikladných stránek a tendencí společenského rozvoje jejich vzájemnou absolutní (polární) protikladnost a vzájemné vylučování, a tudíž řeší rozpor mezi obsahem vývojového procesu přechodu od kapitalismu k socialismu a výsledkem tohoto vývojového procesu tak, že plodí sociálně mytologické třídní sebevědomí formující se třídy řídicího aparátu reálného socialismu, neboť nedokáže v souladu s marxistickými ideově teoretickými a metodologickými východisky k vymezení společenských tříd v rámci velké společenské dělby práce pojmově (čili racionálně) uchopit a vyřešit rozpor – původně neantagonistický, nakonec ale antagonisticky vyostřený, když nebyl vyřešen tak, aby se socialistická dělnická třída stávala ve stále větší míře reálným subjektem socialistických vlastnických vztahů – mezi dělnickou třídou a třídou řídicího aparátu, který je základním objektivním vnitřním rozporem třídně sociální struktury stalinského modelu socialismu. Z toho důvodu se stalinismus mohl stát sociálně mytologickou ideologií třídy reálného socialistického řídicího aparátu, a to v celém procesu jejího vývoje a transformace – neboť právě ona byla sociálně třídním ztělesněním oné formulky „reálný socialismus je to, co tu máme“, která byla charakteristická pro nevyvojové pojetí socialismu, jak jsme se pokusili naznačit. Proto stalinismus nezemřel se Stalinovou smrtí, naopak se dynamicky rozvíjel i po dvacátém sjezdu KSSS v roce 1956, který vše zredukoval na „kult Stalinovy osobnosti, nezákonnosti a

deformace socialismu“ a nedokázal odhalit sociálně ekonomické základy stalinského modelu socialismu. (Závěry dvacátého sjezdu tak byly v plném souladu s logikou mytologicko-fetišistického vědomí, jež mění modlu uctívanou v modlu zavrženou) .

Ideologickým a politickým principem stalinismu, je teze o „třídím nepříteli ve straně“, jež se opírá o absolutizaci protikladnosti a boje protikladů aplikovanou na oficiální vládnoucí ideologickou doktrínu a politickou strategii vedení komunistické strany i socialistického státu v přechodném období od stále více zatlačovaného kapitalismu k vítězímu socialismu, která inspirovala inscenované divadelní politické procesy, jako byl kupříkladu proces se Slánským. Stalin nese osobní politickou a morální odpovědnost za vraždu spáchanou na Trockém, za justiční vraždy Bucharina, Kameněva, Zinověva, Rykova, Tomského a dalších nejbližších Leninových spolupracovníků a spoluorganizátorů říjnové revoluce: ortodoxní stalinistická ideologie přitom hlásala, že společenské výrobní vztahy odpovídající socialistickému ideálu sociálně spravedlivé společnosti mohly na konci třicátých let dvacátého století v Sovětském svazu vzniknout právě a jedině díky tomu, že se sovětská společnost zbavila těchto „zrádců“ a „odpadlíků“, zde opět názorně vidíme, jak ve stalinském pojetí dialektiky se absolutní protikladnost „svobodně“ (čili nezprostředkovaně) přetváří na absolutní totožnost a naopak.

Je ovšem příznačné, že v době, kdy probíhaly moskevské politické procesy, byla třída řídicího aparátu stále na historickém vzestupu. Největší paradox historického vývoje stalinského modelu socialismu spočívá v tom, že teprve po dvacátém sjezdu se počala projevovat ona zvláštní logika vlastnického jednání třídy řídicího aparátu reálného socialismu, třídy nedokonalých správců společenského bohatství, jejichž sociálně ekonomická aktivita beznadějně kolísala mezi obecně celospolečenskou a lokálně dílčí stránkou jejich vlastnické role, což se začalo postupně promítat i do technicko-organizační stránky systému plánovitěho řízení, jenž počal blokovat objektivně nutný přechod od extenzivního k intenzivnímu typu hospodářského růstu, ke spojení socialismu s vědeckotechnickou revolucí, – a to právě v období, kdy sovětský typ socialismu počal napravovat nejhorší „stalinské deformace socialistické zákonnosti“, počal se vracet k „normám a principům socialistické demokracie“, snažil se obnovit „leninský princip kolektivnosti stranického a státního vedení“. Sociálně mytologická ideologie třídy řídicího aparátu počala stále více blokovat rozvoj marxistického společenskovědního poznání zákonitostí fungování a systémového uspořádání reálného socialismu. 41

Odkazy na citovanou literaturu, poznámky

- 1) Seljunin, V.: Istoki; Novyj Mir 5/1988, str. 174.
- 2) Je příznačné, že internetový rusko-český slovník vůbec slovní výraz „orděn mečenoscev“ v ruském jazyce nezná, nemá o něm nejmenší ponětí, což o ledačem svědčí.
- 3) Stalin, J. V.: O politické strategii a taktice ruských komunistů. Náčrt plánu brožury. In: Stalin, J. V.: Sebrané spisy sv. 5; Svoboda, Praha 1951, str. 76. Stalinovu formulaci v ruském originále viz Stalin, J. V.: O političeskoj strategii i taktike russkich kommunistov: Nabrosok plana brošjury; jde o Stalinovu stať z pátého dílu jeho v ruštině vydaných sebraných spisů, kterou jsem si stáhl z ruského oddílu Marxistického internetového archivu.
- 4) Viz Stalin, J. V.: O političeskoj strategii i taktike...
- 5) Viz diskusní vystoupení Martina Peče, člena ústřední rady SMKČ, na XXX. teoreticko-politické konferenci k 90. výročí založení Komunistické strany Československa, jež se konala v sobotu 16. dubna 2011 a kterou též Svaz mladých komunistů Československa spolupořádal. Tohoto vystoupení se lze dopátrat na webovém portálu www.komsomol.cz. Ideová, politická a organizační aktivita váženého soudruha Martina Peče, jenž náleží k „marxisticko-leninské levicové opozici v KSČM“ a upřímně hlásá, že revize závěrů dvacátého sjezdu KSSS a obnovení kultu Stalina je cestou k obrození a novému vzepětí mezinárodního komunistického hnutí, názorně dokládá, že stoupencům stalinsko-neostalinského ideového proudu a politického směru v KSČM opravdu vstali noví mladí bojovníci.
- 6) K jedenáctistránkové textové pasáži o Leninově modelu marxistické revoluční strany viz Lenin, V. I.: Co dělat?; Svoboda, Praha 1978, str. 85-248. Okrajová poznámka: Informace o pojmovém obsahu teorie o „železném zákoně oligarchizace politických stran“ jsem načerpal z internetového portálu www.wikipedia.cz po zadání hesla „Robert Michels“.
- 11) Marx, K. – Engels, F.: Svatá rodina, Sebrané spisy sv. 2; SNPL, Praha 1957, str. 111.
- 12) Viz Engels, F.: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie, část IV – tuto práci jsem si stáhl z internetové adresy www.marxists.org/cestina, což je webový server české části Marxistického internetového archivu.
- 13) K pochopení světového názoru ve funkci formy společenského sebevědomí a způsobu (oblasti, sféry) duchovně praktického osvojení světa (duchovně praktické tvorby, duchovně praktické svobodné tvůrčí činnosti) doporučuji čtenáři skvělou monografii talentovaných sovětských filosofů Šinkaruka a Jacenka – viz Šinkaruk, V. I. – Jacenko, A. I.: Gumanizm dialektiko-materialističeskogo mirovozzrenija; Politizdat, Kiev 1984, str. 7-52. V ní se mluví o tom, že k „nástrojům“ a „orgánům“ duchovně praktického osvojení světa náleží vůle, víra, naděje a „láska“ ve smyslu schopnosti obětovat se pro společenský ideál.

14) Lenin, V. I.: Filozofické sešity, Sebrané spisy sv. 29; Svoboda, Praha 1988, str. 213 – jedná se o Leninův konспект Hegelovy knihy „Logika jako věda“.

15) Viz Černík, V.: Systém kategorií materialistické dialektiky; Pravda, Bratislava 1986, především str. 614-639 a str. 387-403. To, že zákonitosti (čili relativní nutnosti) vývoje lidské společnosti mají vskutku historicky proměnlivý charakter, lze názorně doložit na zákonu klesající tendence společensky průměrné míry zisku, jež Marx zkoumá ve třetím dílu Kapitálu: zákon se vztahuje pouze ke kapitalistickému způsobu výroby volné soutěže a prosazuje se, jak Marx píše, skrze a prostřednictvím protisměrně působících tendencí, které vyvolává – viz Marx, K.: Kapitál III-1, Sebrané spisy sv. 25., část 1.; Svoboda, Praha 1989, str. 157-286. K řečenému dlužno dále poznamenat, že klesající tendenci má i míra monopolního zisku, která je součástí konstrukce monopolní výrobní ceny zboží, jež se odvíjí od monopolu nízkých výrobních nákladů vlastnických a podnikatelských kapitálových subjektů, které mohou monopolním (dodatečným, zvláštním a mimořádným) ziskem disponovat. A tak ani systém ekonomických vztahů monopolního (národně státně monopolního či nadnárodně a nadstátně monopolního neboli globalizovaného) kapitalismu není uchráněn před cyklickými hospodářskými krizemi z nadvýroby.

16) Viz Žižek, S.: Jednou jako tragédie..., str. 195.

17) Viz tamtéž, str. 198.

18) Viz Kušakov, Ju. V.: Pro spivvidnošennja kategorij „buttja“, „isnuvannja“, „dijsnist“ In: Visnik kiivskogo universitetu No. 8, Serija filosofii; Vidavniče objednannja „Viša škola“ Vidavnicтво při kiivskomu deržavnomu universiteti, Kiiv 1976, str. 36-37. Jurij Vjačeslavovič Kušakov náležel k nejtalentovanějším sovětským filosofům podobně jako známější Evald Iljenkov; Iljenkov byl pracovníkem filosofického institutu v Moskvě, Kušakov přednášel na filosofické fakultě Kyjevské státní univerzity.

19) Marx, K.: Kapitál I; Svoboda, Praha 1978, str. 28 – doslov ke druhému vydání.

20) Viz Kušakov, Ju. V.: Pro spivvidnošennja..., str. 37.

21) Viz tamtéž. Srovnej také s Engels, F.: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie, část I – i tuto pasáž Engelsovy práce jsem si stáhl z webového portálu české části Marxistického internetového archivu.

22) Jedná se o Marxův dopis Ludwigu Kugelmanovi ze 17. dubna 1871, jež můžeme nalézt kupříkladu ve vybraných spisech Marxe a Engelse – viz Marx, K. – Engels, F.: Vybrané spisy Svazek II., SNPL, Praha 1954, str. 480. Marxovu myšlenku nalezneme ocitovanou i v Černíkově teoretickém pojednání, jež v historickém vývoji předlistopadové marxistické filosofie představuje zatím jediný, relativně úspěšný pokus o uspořádání kategorií materialistické dialektické logiky a teorie poznání do ucelené soustavy – viz Černík, V.: Systém kategorií materialistické dialektiky, v citovaném vydání str. 395.

23) Tamtéž.

24) Viz Šinkaruk, V. I – Jacenko, A. I.: Gumanizm dialektiko-materialističeskogo mirovozzrenija, ve zmiňovaném vydání str. 11-12. Viz také – a mnohem přesněji i hlouběji – Černík, V.: Systém kategorií..., str. 617-639; jde o textovou pasáž, která se zabývá procesem praktického, materiálně předmětného ovládnutí a využívání nutnosti – samozřejmě především ve formě zákonitosti historického vývoje lidské společnosti.

25) Viz Žižek, S.: Mluvil tu někdo o totalitarismu?; Nakladatelství Tranzit, Praha 2007, str. 113-116. Tuto knihu v elektronické podobě a v počítačovém formátu PDF jsem si stáhl z internetového portálu občanského sdružení Socialistický kruh www.sok.bz.

26) O rozdílu mezi bolševiky a menševiky (neboli kupříkladu mezi Leninem a Plechanovem) během říjnových dnů roku 1917 v Žižkově „filosofii činu“ viz Neužil, F.: Žižek – „popový leninista“...; Marathon 3/2012 (číslo 109), str. 19-21. A na tomto místě si nedokážu odpustit jednu naprosto okrajovou poznámku. V jednom z dílů pořadu „Nikdo není dokonalý“ položili dvěma náhodně vybraným a stejně početným skupinám obyvatel dvou českých měst – pochopitelně si už nepamatuji, o jaká města se jednalo, to ale vůbec není důležité – otázku: ve kterém státě neplatí gravitační zákon? A dlužno říci, že naprostá většina dotazovaných se velmi poctivě snažila a alespoň jeden takový stát na naší planetě uvedla: jeden jmenoval Ameriku, druhý Rusko, třetí tvrdil, že to určitě musí být Čína, čtvrtý si vzpomněl ještě na nějakou další zemi atd., atp.; někteří také uvedli, že gravitační zákon možná neplatí ani v České republice. Inu, dvacet let sametové demokracie a nepřetržitých vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávistí muselo prostě přinést v oblasti vzdělanosti a všeobecného kulturního rozhledu obyvatelstva své přesladké plody. Slovenská televize Markíza uváděla (a snad i ještě uvádí) zábavný program obdobného typu pod názvem „Aj múdry schybi“, v němž deseti lidem pokládají celkem pět anketních otázek. Uvedu namátkou několik otázek a odpovědí, jak mi utkvěly v paměti: „Akým spôsobom sa Hanibal dostal cez Alpy?“ – „na kole, lebo vlakom“ (velká část dotazovaných neměla pochopitelně ani potuchy o tom, kdo nebo co „bol dajaký Hanibal“; „Aké národnosti bol grécky bajkár Ezop?“ – bol to čínský zápasník, to dá predsa rozum“; „Kto je autorom pythágorovej vety?“ – „Lenin, lebo hovoril „učit' sa, učit' sa, učit' sa!“; „Ktoré štáty tvoria Višehradsku trojku?“ – „Turecko, Írán, Afghánistán a bermúdsky trojúholník“; „Proti komu sa bojovalo ve slovenskom národnom povstaní?“ – „Proti Čehuňom a všetkých sme ich pobili“ (tak odpověděla mladá romská krasavice). Po takovýchto nádherných dadaisticko-poetických odpovědích, z nichž by mohl mít radost zakladatel dadaismu Tristan Tzara, se ani nelze divit, že podle názoru některých účastníků ankety byl posledním ruským carem doktor Gustáv Husák, jedinou habsburskou císařovnou Božena Němcová, nebo že ve

slovenském národním povstání se bojovalo proti komunistům, v jejichž čele stál Alexandr Dubček. Otázka proti komu a čemu bylo zaměřeno slovenské národní povstání, byla vůbec zajímavá, neboť „správná odpověď“ podle tvůrců pořadu měla znít: „Proti Němcům!“. Moderátoři pořadu nezmínili ani jediným slovem, že povstalečtí vojáci slovenské armády a partyzáni bojovali nejenom proti jednotkám německých fašistických okupantů, ale že jejich ozbrojené vystoupení mířilo v první řadě proti domácímu klerofašistickému „slovenskému státu“. Tak se i pomocí televizní zábavy vnáší do běžného masového vědomí lidí ideologie vládnoucí polistopadové lumpenburžoazní vlastnické a mocenské oligarchie, v jejímž rámci hraje ve slovenských podmínkách významnou úlohu ožívování ideologie klerofašistické.

27) Iljenkov, E. V.: Dialektičeskaja logika, očerki istorii i teoriii; Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva 1974, str. 267-268. Současně přes všechny kritické výhrady musíme mít stále na paměti, že i v době, kdy se ve světovém názoru velkého německého filosofa zračil především metafyzický charakter kategoriálního systému jeho filosofického učení a jeho politické postoje měly výrazně konzervativní ráz, přece každého roku čtrnáctého července pozdvihoval číši vína na oslavu pádu Bastily, jímž započala velká francouzská buržoazně demokratická revoluce, kterou Hegel i v době, kdy jej opustil původní entuziasmus, vždy pokládal za „smíření božského principu se světem“ a „nádherný východ slunce“, světla poznání záměrů ducha dějin. (Viz Engels, F.: Vývoj socialismu od utopie k vědě I – i toto dílo jsem si stáhl z internetového portálu české části Marxistického internetového archivu).

28) Lenin, V. I.: Filozofické sešity, str. 245.

29) Stalin, J. V.: Otázky leninismu; Svoboda, Praha 1950, str. 555.

30) Tamtéž, str. 537.

31) Viz tamtéž, str. 533-539.

32) Viz tamtéž, například str. 292-323.

33) Viz tamtéž, str. 513.

34) O pojmu „negativní překonání soukromého vlastnictví“ viz Marx, K.: Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844; Svoboda, Praha 1978, str. 74-76.

35) Viz Reed, J.: Deset dnů, které otřásl světem; Panorama, Praha 1982, str. 125. Poznámka na okraj: v hranicích mytologického světového názoru (mytologické duchovně praktické tvorby) zůstává i román Alexandra Solženicyna „Souostroví Gulag“, neboť ideologické zaměření a vyznění tohoto „literárního veledíla“, které je svým sociálně politickým obsahem nenávisným antisovětským pamflem, zahrnuje kromě zuřivého, paranoidního antikomunismu, jenž pokládá komunistické ideové a politické přesvědčení za „satanistickou ideologii“, (a stejně tak paranoidní černosotněnské ideologie hlásající „lásku k půdě, ruské zemi, ruskému národu a jeho světodějnému, spasitelskému poslání i víru v božský původ moci dobrotivého cara-tatička“) i demonizaci Stalinovy osobnosti. A je známo, že demonizace je kultem osobnosti obráceným naruby.

36) Viz Orwell, G.: 1984; Naše Vojsko, Praha 1991, str. 34-36. Orwellův román by, jenom tak mimochodem, vyžadoval objektivní zhodnocení světonázorovou optikou kategorií dialektickomaterialistického pojetí vývojových zákonitostí třídního boje proletariátu a mezinárodního komunistického hnutí, v tom případě by však byla naše teoretická studie vskutku příliš extenzivní a náš výklad by se neúměrně rozbíhal do stran. Můžeme jenom stručně poznamenat, že myšlenka, která hlavnímu hrdinovi románu Winstonu Smithovi připadala jako vrchol filosofické moudrosti: „svoboda znamená svobodně prohlásit, že dvě a dvě jsou čtyři; jestliže toto je dáno, všechno ostatní z toho vyplyne“ (viz tamtéž, například str. 57), svědčí v nejlepším případě jedině o vědomé či nevědomé (podvědomé, nadvědomé?) filosofické naivitě autora – svým způsobem geniální a zajisté skvěle napsané – antiutopie o světonázorových principech a programových heslech „anglického socialismu“: dle zákona maximalizace masy a míry zisku v kapitalistickém způsobu výroby si můžeme svobodně žvanit, co chceme, neboť tento produkční systém nám dává svobodu volby pouze ze dvou možností – v procesu akumulace kapitálu můžeme být pouze otrokáři nebo otroky kapitálu. A v sociálně ekonomické roli otroků procesu rozšířené reprodukce (samovývoje) kapitálové peněžní hodnotové substance spočívá – kupříkladu zvláště v podmínkách výrobních vztahů a vlastnických forem českého mafiánského lumpenkapitalismu – „vítězství pravdy a lásky nad lží a nenávistí“ v tom, že se „malý a pravý český člověk“ svobodně stává (svoboda je v dané konkrétně historické situaci opravdu uvědomělou, pochopenou nutností, neboť mafiánský lumpenkapitalismus si cílevědomě formuje lidské osobnosti ke svému obrazu) v konkurenci s jinými otroky systému kapitalistického vykořisťování – předem se omlouvám za vulgární slovní výraz, jehož jsme nuceni na tomto místě použít –, „lumpenburžoazní donašečskou a udavačskou sviní“, aby se udržel na trhu odcizené námezdní práce – a spatřuje ve vrcholné vývojové formě odcizení od sociálně historické podstaty svého člověčenství svou vlastní moc, má v něm (čili v odcizení) zdání lidské existence: „malí a opravdoví čeští lidé“ na sebe vzájemně aktivně donášejí a radostně se vzájemně udávají, aby si uchovali svobodu úslužně se hrbít před kdejakou lumpenburžoazní vykořisťovatelskou stvůrou. (Uvedeným slovním výrazem totiž vlastně urážíme svině (neboli prasátka), jelikož to jsou na rozdíl od řady exemplářů zmíněného lidského biosociálního druhu velice sympatičtí, dobromyslní, milí, překvapivě inteligentní a především užiteční živi tvorové, což se o českých maloměšťácích rozhodně říci nedá). V jedné ze svých statí Lenin píše, že existují tři druhy otroků systému kapitalistického vykořisťování. Otroek, který mlčky trpí a úpí pod sociálně ekonomickým útlakem ze strany kapitálu a kapitalistů, je prostě otroek.

Otrok, jenž se bouří a aktivně se zapojuje do revolučního třídního boje proti kapitalistickému soukromému vlastnictví a „svobodnému podnikání“, se stává revolucionářem. Může ale také existovat i otrok, jemuž tečou sliny radostí, že jej kapitalistický otrokář pochválil a finančně odměnil za obzvlášť dobrý pracovní výkon, jenž představuje vyšší intenzitu vykořisťování námezdní pracovní síly dělníka a díky němuž může kapitalistický podnikatel vyždímat a vysát ze živé konkrétní práce dělníkovy vyšší masu a míru nadhodnoty (neboli nezaplacené nadpráce). Takový otrok není nic jiného než ubožácký lokaj a patolízal, lidsky a mravně klesající na úroveň lumpenburžoazních kreatur.

37) Viz Reed, J.: Deset dnů..., alespoň například str. 55-129, jež bezprostředně popisují pád buržoazní Prozatímní vlády a jednání druhého všeruského sjezdu sovětů. České vydání Reedovy knihy z roku 1982 proto příznačně dokresluje následující varování čtenáři, aby se nedostal ideologicky na scestí pod vlivem některých Reedových ideologických úchylek: „O postojích některých tehdejších činitelů bolševické strany (Trockij, Kameněv, Zinověv) ve dnech příprav a v průběhu Říjnové revoluce nebyl Reed ve své době schopen podat adekvátní hodnocení a kritický rozbor jejich nesprávných, protileninských pozic. Rovněž v některých případech a údajích obsahující kniha dílčí nesprávnosti, později uvedené na pravou míru v marxistické historické literatuře. O těchto otázkách viz též v doslovu k tomuto českému vydání, které bylo pořízeno v podstatě bez úprav z anglického originálu. (Pozn. red.)“ (Tamtéž, str. 28). A vskutku, v doslovu k českému vydání čteme: „Z výše uvedených hledisek je ovšem zapotřebí upozornit zvláště čtenáře, kteří neznají hlouběji historickou literaturu o Říjnové revoluci, na to, že v některých místech obsahuje kniha faktické chyby. Na jejích stránkách rovněž figuruje celá škála osobností, které Reed sledoval v různých akcích a na řadě zasedání, avšak hlubší charakteristiku jejich úlohy tehdy podat nemohl. Týká se to především jeho záznamů o postojích Trockého, Kameněva a Zinověva. Reed do knihy zařadil některé interpretace jejich vystoupení. Neznal však tehdy úplný souhrn faktů: jejich názory a stanoviska na tehdejších zasedáních ÚV komunistické strany, kde se postavili proti Leninově koncepci ozbrojeného povstání, i určité další souvislosti. V některých Reedových záznamech z jejich vystoupení sice lze postřehnout protileninské pozice – například v případě Trockého v souvislosti s jeho koncepcí permanentní revoluce. Obdobně u Kameněva a Zinověva nalezneme zmínku o jejich odporu provést ozbrojené povstání a nastolit diktaturu proletariátu. Celkové a hlubší zhodnocení protileninských pozic těchto činitelů však v knize nenajdeme, neboť sám autor Leninovu kritiku jejich názorů v této době neznal.“ (Tamtéž, str. 300). Autorem tohoto mravoličného kázání byl jakýsi Doc. PhDr. Vladimír Krechler, CSc – viz Reed, J.: Deset dnů..., str. 307. Na oné ideologické litanii je příznačný a úsměvný zvláště fakt, že vážený soudruh Krechler si zároveň nedovolil zkritizovat Johna Reeda za to, že ve svojí knize na pozadí zveličení role Trockého „nepochopil – a dokonce lze říci, že nepřipustným způsobem umenšil! – světodějnou revoluční úlohu vůdce a učitele světového proletariátu Josefa Vissarionoviče Stalina“ (jelikož, lapidárně řečeno, se, jak jsme již uvedli, zmiňuje o Stalinově přímé a bezprostřední účasti na organizování a řízení bolševické říjnové revoluce pouze na jediném místě knihy) : zdá se být zjevné, že docent Krechler si dával velice záležet na tom, aby ani o milimetr nepřekročil hranice oficiální vládnoucí ideologie (neboli sociálně mytologické ideologie třídy řídicího aparátu stalinského modelu socialismu), která již v období „brežněvismu“ Stalinův kult oficiálně nehlásala, že si dával velký pozor, aby se vedle „pravicové“ ideové úchyly nedopustil ani „ideologické úchyly „levicové“. Bylo by proto zajímavé vědět, jaké byly osudy onoho „věrného marxisty-leninovce“ po listopadu 1989, pokud se jej dožil.

38) Viz Žižek, S.: Nepochopitelný subjekt – chybějící střed politické ontologie; Nakladatelství L. Marek, Chomutov 2007, str. 207-208.

39) Viz již připomínané teoretické studie Heller, J.: Socialistická dělnická třída jako subjekt společenského vlastnictví v podmínkách staré společenské dělby práce, Filozofický časopis 5/1983 a Aktuálnost Marxova a Engelsova pojetí vztahu vlastnictví a dělby práce, Filozofický časopis 3/1985. Podobné názory jako doktor Heller zastává i Jindřich Fajt – viz Fajt, J.: Listopad 1989: drama nerovného střetu o rovnost šancí; Nakladatelství Futura, Praha 2011, například str. 21-52, kde autor poměrně plasticky nastínil právě zveličování vlastnické funkce a role řídicích pracovníků v podnikových pracovních kolektivech, jejich privilegované sociálně ekonomické postavení ve výrobních vztazích sovětského typu socialismu, manévrování mezi celospolečenským a lokálním vlastnickým zájmem, kolísání mezi celospolečenskou vlastnickou funkcí a tendencí ke zveličování vlastnické funkce lokální, čímž tato svérázná vlastnická subjektivita zosobňovala nedokonalé a neúplné reálné socialistické zespolečnění.

40) Viz Stalin, J. V.: Otázky leninismu, str. 509-513.

41) Celá textová pasáž o stalinském pojetí dialektiky a ideologii stalinismu představuje zkrácenou a současně též do jisté míry rozšířenou variantu jedné mé již poměrně letité studie, kterou mi v roce 1999 opublikoval doktor Jan Tesař v Bulletinu Mezinárodní dohody pracujících v Paříži – viz Neužil, F.: Několik poznámek k vymezení podstaty stalinismu; Bulletin EIT – AET 23/1999, str. 10-12. Chtěl jsem článek uveřejnit i v Haló-novinách, ty však pro tento „čin“ nenalezly do dneška odvalu, neboť by prý obsah mého rozboru gnoseologických a třídně sociálních kořenů stalinistické ideologie „rozkládal komunistickou stranu“. To je velice příznačné. Mohli bychom si ovšem položit otázku, zda termín „sociálně mytologická ideologie třídy řídicího aparátu reálného předlistopadového socialismu“ není spíše žurnalistickým slovním výrazem než přísně

vědeckým pojmem. Vždyť ideologii vymezujeme jako „sebevědomí společenské třídy“ a mytologie byla světovým názorem předtřídního, rodově kmenového uspořádání společnosti, respektive procesu rozkladu prvobytně pospolného společenského řádu a formování vzájemně sociálně antagonistických společenských tříd. Dlužno však mít na zřeteli, že třída řídicího aparátu byla, jak stále a znovu opakujeme, třídou naprosto neklasickou a svým způsobem historicky jedinečnou, „třídou – netřídou“, „třídou – polotřídou“, která nebyla v žádném případě vykořisťovatelským třídě sociálním subjektem, ale naopak v určitém období třídou sociálně pokrokovou a revoluční, v první etapě epochy soupeření reálného socialismu s reálným kapitalismem coby dvou světových soustav dokonce předvojem revolučních sil epochy, neboť bylo její zásluhou, že reálně existující socialismus představoval výrazné vykročení za hranice kapitalistické sociálně antagonistické třídě sociální dělby práce. Předlistopadový socialismus však ustrnul v jakémsi přechodném stavu mezi společností klasicky třídě strukturovanou a beztřídní společností, třída řídicího aparátu pak zosobňuje a ztělesňuje ono ustrnutí, což je právě základní objektivní systémová příčina toho, že od jistého vývojového stádia reálně existujícího socialismu třída řídicího aparátu pokrokovou a revoluční být přestala. Z toho důvodu se domnívám, že slovní výraz „sociálně mytologická ideologie“, či možná přesněji „sociálně mytologický světový názor“ třídy řídicího aparátu reálného socialismu pravdivě odráží objektivní skutečnost.

42) Viz Žižek, S.: Jednou jako tragédie..., v citovaném českém vydání str. 191-193.

43) Viz tamtéž, str. 193-194.

44) Tamtéž, str. 194.

45) Poznámka na okraj: i když by slovo „islám“ dalo do češtiny přeložit jako „odevzdání se osudu“ a stoupencem islámského náboženství je ten, kdo se dobrovolně a pokorně odevzdává do vůle osudu (čili do vůle boží) a islám tak lze označit za fatalistické náboženství, přesto nábožensko-filosofická koncepce islámu zná svobodu lidské vůle a uplatňuje ji i na konverzi věřících neboli vzájemný přechod věřících mezi islámem a křesťanstvím. Ovšem pouze na případ, kdy člověk přestoupí z křesťanství k islámu, to je údajně projev opravdu svobodné lidské vůle řídicí se „vůli boha milostivého a slitovného“, kdežto v opačném případě se jedná o zločin odpadlictví od pravé náboženské víry. V muslimských zemích, kde je islám státním náboženstvím, jako jsou například Saúdská Arábie nebo Afghánistán, se odpadnutí od islámu pokládá za nejhorší zločin, jenž se trestá smrtí. Tureckého sultána z Hegelova příkladu by tudíž pravověrní muslimové nejspíše okamžitě zabili coby „nevěřícího psa“.

46) K základním praktickým i teoretickým problémům reálného socialismu patřil spor o to, zda jsou v podmínkách socialismu výrobní prostředky objektem zbožně peněžních vztahů a působení zákona hodnoty či nikoliv. Je třeba objektivně přiznat, že tento problém velmi přesně formuloval Stalin. Stalin se ptal: „Je možné pokládat výrobní prostředky v našem socialistickém zřízení za zboží? Podle mého názoru v žádném případě“. A pokračoval: „Zboží je takový produkt výroby, který se prodává jakémukoliv kupci, přičemž majitel zboží ztrácí při prodeji zboží na toto zboží vlastnické právo; vlastníkem zboží se stává kupec, který může zboží dále prodat, dát do zástavy, nebo nechat zkazit. Spadají výrobní prostředky pod tuto definici? Je jasné, že nikoli. Za prvé, výrobní prostředky se „neprodávají“ žádnému kupci, „neprodávají“ se ani kolhozům, ale stát je pouze rozděljuje mezi své podniky. Za druhé, vlastník výrobních prostředků – stát – při předávání výrobních prostředků tomu či onomu podniku na ně vůbec neztrácí vlastnické právo, ale naopak si jej plně uchovává. Za třetí, když dostanou ředitelé závodů od státu výrobní prostředky, vůbec se nestávají jejich vlastníky, ale jsou naopak ustanoveni jako zmocněnci sovětského státu pro využití výrobních prostředků podle státem určených plánů“. (Stalin, J. V.: Ekonomické problémy socialismu v SSSR; Bratislava 1953, str. 56-57. Měl jsem k dispozici tento slovenský překlad Stalinovy práce *Ekonomičeskije problemy socializma v SSSR*, kterou opublikovalo 18. číslo časopisu *Bolševik* za rok 1952). Z toho důvodu Stalin jednoznačně tvrdil, že v podmínkách socialismu mohou být zbožím pouze spotřební předměty. (Viz tamtéž, např. str. 13-28). Stalinův názor byl tedy následující: je-li směna výrobků směnou zboží, hodnotovým vztahem, dochází při ní ke změně vlastníka. Směna zboží jako vlastnický vztah může být tedy pouze vztahem mezi soukromovlastnickými subjekty. Za socialismu mohou být v osobním (soukromém) vlastnictví pouze předměty osobní spotřeby. Výrobní prostředky jsou za socialismu ve vlastnictví společenském. A společenské vlastnictví je nedělitelné, za socialismu se při směně výrobních prostředků nemění vlastníka. Z toho plyne, že v socialistickém zřízení nemůže být směnný vztah hodnotovým vztahem, výrobní prostředky nemohou být v socialismu zbožím.

Do sporu o to, zda mohou být v socialismu výrobní prostředky zbožím, zasáhl i Ota Šik, architekt československé ekonomické reformy v první polovině šedesátých let. Šikova koncepce byla následující: praxe socialistické výstavby potvrdila nezbytnost rozvíjet hodnotové, zbožně peněžní vztahy. Ovšem hodnotový vztah je vztah změny vlastníka a z toho podle Šika vyplývá nezbytnost zrušit státní všelidové vlastnictví a nahradit jej vlastnictvím podnikovým, skupinovým. V procesu směny zboží budou jednotlivé podniky vystupovat jako suverénní vlastníci, a proto je nutné eliminovat úlohu státního řídicího centra, neboť brzdí rozvoj hodnotových vztahů. V šedesátých letech ještě Ota Šik hájil socialistické vlastnictví, logika jeho koncepce však již v té době vlastně přebírala argumenty kupříkladu von Misesa (podle něhož „socialismus představuje zrušení racionálního hospodaření“) i dalších aktivních nositelů buržoazní teoretické ekonomické ideologie o přednostech kapitalistického soukromého vlastnictví před vlastnictvím společenským, jejichž argumentace byla asi takováto:

výrobní prostředky by i za socialismu musely být zbožím, směna zboží jako hodnotový vztah je ovšem vztahem změny vlastníka, a tudíž se může odehrát pouze mezi soukromovlastnickými subjekty. Za socialismu jsou výrobní prostředky ve společenském vlastnictví, které je nedělitelné, takže nedochází ke změně vlastníka. V podmínkách socialistického zřízení proto nemůže být směna výrobních prostředků směnou zboží, hodnotovým vztahem. Z toho plyne, že v socialismu nemohou být výrobní prostředky zbožím a socialismus je proto logicky nemožný a nesmyslný. Z toho důvodu také například von Hayek kategoricky prohlašoval, že socialismus (neboli plánované hospodářství) je „cesta do otroctví“.

Přímo do očí bije fakt, že Stalin i von Mises (potažmo von Hayek) měli stejně dogmatický, antidialektický teoretický pohled na socialismus i na hodnotový vztah, byť inspirovaný z ideologicky protikladných pozic. V jejich názorech se odrážel též metafyzický a ahistorický přístup. Stalin i von Mises se shodně domnívali, že v socialistickém způsobu výroby vládne přidělové hospodaření s výrobními prostředky a ceny výrobních prostředků určuje státní plán. Rozdíl byl „pouze“ v tom, že dle Stalinova názoru byla právě v tom přednost socialistického plánovitého řízení, kdežto podle Misesa – i von Hayeka v knize „Cesta do otroctví“ – důkaz, že socialismus nemůže vytvořit cenový mechanismus umožňující racionálně umísťovat a efektivně využívat investiční zdroje. Oba také shodně chápali hodnotový vztah směny zboží jako ekonomický vztah změny vlastníka. Rozdíl byl opět „pouze“ v protikladném ideologickém hodnocení tohoto faktu: Stalin v něm spatřoval důkaz pro své tvrzení, že socialistické vlastnictví vylučuje, aby mohly být výrobní prostředky zbožím, kdežto Mises kardinální argument pro své přesvědčení o teoretické nemožnosti a praktické neuskutečnitelnosti socialismu.

Ota Šik se ve své koncepci reformy sociálně ekonomické základny státně byrokratické vývojové formy společenského vlastnictví snažil oba tyto metafyzické a ahistorické teoretické a metodologické přístupy eklekticky (čili opět antidialekticky a ahistoricky) spojit do jednoho celku, v němž se zdánlivě „vyvažovaly“ a „zprostředkovávaly“. A i z toho důvodu nedokázala československá ekonomická reforma z první poloviny šedesátých let překonat logiku zbytněle lokální vlastnické subjektivitě řídicího aparátu – společenské třídy, která mohla potenciálně jednat společensky i nespolečensky, neboť ji na jedné straně spojovala určitá možnost manévrovat okolo společenských zájmů, popřípadě se od nich výrazně odchylovat, na druhé straně její zájem nevyklučoval ani formování celospolečenského souladu lokálních, dílčích a částečných vlastnických funkcí –, jež byla typická pro reálný socialismus, nedokázala nalézt koncept celospolečensky integrující vlastnické subjektivitě, která by překonávala byrokraticko-stalinský model socialismu a při tom zůstávala na půdě socialistického výrobního způsobu – a to i přes jisté náběhy k vlastnické participaci zaměstnanců. (O sporu mezi Stalinem, von Misesem (či von Hayekem) a Otou Šikem viz Neužil, F.: Mohou být výrobní prostředky za socialismu zbožím? Spor vedou Stalin, von Mises a Šik, str. 1-2, což je – samozřejmě dosud neopublikovaná – třístránková teoretická studie, kterou jsem napsal na začátku dubna roku 2005).

47) Žižek, S.: Jednou jako tragédie..., str. 195. Je příznačné, že v následující větě adresuje Slavoj Žižek svou výtku marxistické teorii socialistické revoluce, kterou jsme již ocitovali: „Tento postřeh samozřejmě podkopává samotné základy „vědeckého socialismu“, představu emancipačního procesu řízeného vědeckým poznáním.“ (Tamtéž). Lacanovsko-žičkovský filosofický psychoanalytík se nám patrně snaží vsugerovat, že víra (která v indeterministickém modelu světa, v němž vládne pouhá náhoda a nutnost je pouze zdánlivá, jak nám Žižek vykresluje, může mít pouze iracionální povahu), z níž údajně prýští „revoluční čin“, má radikálnější, úplnější a dokonalejší marxisticko-leninský charakter než filosofická teorie revolučního materialismu o procesu sociálně ekonomické emancipace dělnické třídy vycházejícího z vědeckého poznání logiky zákonitostí společenského rozvoje. Je zřejmé, že z Žičkova tvrzení opět zaznívá známá doktrína o údajné blízkosti mezi Leninovou politicko-organizační činností v čele bolševické strany během říjnové revoluce roku 1917 a Kierkegaardovým „skokem víry“.

48) Viz Orwell, G.: 1984, například str. 122-141 nebo str. 158-194; zmiňované heslo o způsobu, jak ovládat minulost, přítomnost a budoucnost, lze nalézt na str. 27 českého vydání Orwellova románu. Okrajová poznámka: kdyby vskutku existoval sociálně ekonomický a politický systém, v němž by se lidé dorozumívali jazykem, jenž by měl kvality Orwellova „newspeaku“, takže by se jeho slovní zásoba každým rokem zmenšovala, jelikož by se souběžně zužoval rozsah myšlení lidí, byl by v něm možná vskutku „ideozločin“ (neboli „zločinné“, „podvratné“ myšlení) „doslova nemožný“, protože by neexistovaly jazykové prostředky, kterými by se dalo „protistátní“ myšlení vyjádřit (viz tamtéž, str. 37-39), současně by ale také, jak se mi alespoň zdá, v blízké vývojové perspektivě přišla vládnoucí mocenská oligarchie „vnitřní strany“ v souvislosti se zprimitivněním myšlení přímých a bezprostředních výrobců hmotných statků i neustálým poklesem základního vzdělání – čili i pracovních a technických dovedností – lidových pracujících vrstev (oněch „proletů“ z orwellovské antiutopie) o svá privilegia v oblasti hmotné životní úrovně: prostě z toho důvodu, že by „proletí“ nebyli schopni vyrobit například kvalitní víno pro potřeby funkcionářů „vnitřní“ strany, ale pouze odpornou brečku zvanou „gin vítězství“, kterou v Orwellově románu museli pít prostí členové strany „vnější“, a permanentní válka mezi „Oceánii“, „Eurasii“ a „Eastasií“, o níž se dočte čtenář sledující tragický životní příběh Winstona Smitha, by se také patrně velmi brzy vedla nikoli pomocí kulometů, děl, tanků, letadel či letadlových lodí, ale mečí, kopími, samostřelkami nebo luky a šípy.

49) Viz Žižek, S.: *Nepolapitelný subjekt...*, str. 135-180, popřípadě str. 352-353. „Filosofujícímu vousáči“ ze Slovinska musíme připsat k dobru, že poctivě uvádí názory, jež v dějinách filosofie kriticky poukazovaly na problematickou povahu „soteriologické funkce“ křesťanství, čili dovozovaly, že křesťanská nábožensko-filosofická ideologická teorie o „třech osobách božích“ („Bůh Otec“, „Bůh Syn“ a „Duch Svatý“) i celá evangelická legenda o Kristově vzkříšení, zmrtvýchvstání, druhém příchodu a „posledním soudu“ velmi zproblematizovala otázku spásy; ba dokonce lze říci, že problém osobní spásy, jež se v jiných soustavách náboženské duchovně praktické tvorby (kupříkladu v judaismu nebo ve vědském náboženském a filosofickém učení) řeší zcela jednoduše, se stal v křesťanství naprosto neřešitelným. Tyto filosofické a teologické kritické výhrady podává, jak se mi alespoň zdá, v myšlenkově koncentrované formě výrok: „Všichni bychom byli spaseni, kdybychom neměli Spasitele“. (Viz tamtéž, str. 127-134; uvedené tvrzení můžeme nalézt na str. 133). Je známo, že to byly právě neřešitelné obtíže, na něž narážela středověká křesťanská scholastická teologická a filosofická doktrína, když se pokoušela nalézt odpověď na otázku, v čem spočívá kritérium spásy individuální lidské duše, jež se staly teologickým a filosofickým pramenem husitského revolučního hnutí. Jan Hus spatřoval jakožto stoupenec filosofického systému „umírněného realismu“ kritérium osobní spásy v tom, že věrný křesťan se musí řídit „zákonem božím“, z čehož mu vyplývalo, že „poddaný coby věrný křesťan nesmí nehodného pána poslouchat!“, (Hus mínil pod „nehodnými pány“ světské a církevní vládcy, a to včetně králů, císařů či římských papežů, kteří na této hříšné zemi jednají proti „zákonu božím“) – jelikož by se tak protivil svému „nejvyššímu pánu“ na nebesích, totiž Ježíši Kristu.

50) Poznámka na okraj textu studie: v obecném historickém povědomí se již dávno natrvalo usadila známá skutečnost, že v období vlády chudiny (neboli ve vrcholné vývojové etapě husitské revoluce) se v letech 1419-1420 ustavilo na Táboře komunistické společenství obecně prospěšných statků, k nimž patřily i peníze shromažďované v kádích pro užitek „obce palem pracující pro vítězství zákona božeho“. Táborští „boží bojovníci“ vycházeli z každodenní sociálně ekonomické praktické aktivity společenství prvních křesťanů, pro něž platilo: „nic nemá být mé nebo tvé, ale všechno má být společné“; a tato zásada se zračila ve společném, pospolitém vlastnictví pracovních nástrojů i spotřebních předmětů, válečném rovnostářském komunismu, jež měl zpředměťovat v souladu s chiliastickými vizemi beztřídní společnosti, v níž nemělo být papežů ani králů, bohatých ani chudých, pánů ani poddaných, ale všichni měli být „sestry a bratři“, „svobodní synové a dcery boží“, příchod tisíciletého království božeho na zemi. Selské groše, pro něž platilo, že by samozřejmě nesmrděly ani Oldřichovi z Rožmberka, ani císaři Zikmundovi – oné apokalyptické „šelmě ryšavé“ –, však mohly reálně sloužit pouze k praktickému naplnění sociálně ekonomické funkce prvotní akumulace kapitálu, jenomže husitské revoluční hnutí nedokázalo vytvořit ani zárodečné buňky kapitalistických výrobních vztahů (i postfeudální třídně sociální společenské struktury), vlastnických struktur, jež by v tábořské republice pozvedly výrobní síly třeba alespoň na úroveň manufakturní zboží výroby, a tak se ani z měšťanů a z příslušníků nižší šlechty, zemanů a rytířů, kteří po pádu vlády chudiny získali na Táboře (jako v porovnání s Prahou levicové křídlo měšťansko-šlechtické opozice) politickou moc, nestali protokapitalisté, nepřetvořili se v byť pouze zárodečnou formu kapitalistických vlastníků; cílů, které si husitské revoluční hnutí, usilující o obrodu feudální společnosti a katolické církve, vědomě kladlo, samozřejmě dosáhnout nemohlo, protože šlo o cíle mysticko-utopické, zatímco cíle, jichž reálně dosáhnout mohlo a mělo, si husitství (neboli představitelé vládnoucí kněžské vrstvy, revolučně demokratické teokratické diktatury, ideologové husitské měšťansko-šlechtické opozice či venkovské a městské chudiny) položit vůbec nedokázalo. (Musím přiznat, že slovní výraz „třebas alespoň...“ je vlastně nesmyslný, neboť hypotetické zárodky kapitalistických výrobních vztahových, sociálně ekonomických forem společenských výrobních sil by v husitském Táboře nemohly zrodit nic víc než kapitalisticky organizovanou manufakturní dělbu živé konkrétní práce). A právě z toho důvodu se teokratická tábořská městská republika, jež v době svého vzniku představovala politicky nejsvobodnější a nejdemokratičtější území v celém tehdejší feudálním světě – a nejsvobodnější i nejdemokratičtější i sociálně ekonomicky, jelikož v období vlády chudiny byly na Táboře reálně zrušeny všechny feudální povinnosti poddaných –, nakonec počala nakonec vlastnický chovat jako klasický feudální vlastnický subjekt, který od sedláků z okolních vesnic vybíral naturální rentu i rentu v penězích, což vedlo k odklonu venkovského obyvatelstva od ideálů husitského hnutí a vyústilo v porážku tábořských polních vojsk v tragické lipanské bitvě. S trochou nadsázky můžeme říci, že zplanění a zdegenerování husitského revolučního hnutí mělo obdobné sociálně ekonomické a třídně sociální kořeny a příčiny jako zplanění a zdegenerování předlistopadové vývojové formy socialismu, byť šlo jistě o kvalitativně a podstatně odlišné společenské systémy a vrstva tábořských kněží a kazatelů, polních velitelů a správců tábořské obce se samozřejmě nerovněla třídě řídicího aparátu předlistopadového socialismu, přesto zde však vidíme zajímavou – a to zákonitou! – podobnost: v husitském revolučním (či možná zpočátku revolučním a později, po zhroutilí vlády chudiny na Táboře, na čemž měl největší „zásluhu“ Jan Žižka, už jenom reformním?) hnutí se jednalo o pouze negativní překonání feudalismu, a to ještě pouze v počáteční vývojové fázi; v reálně existujícím socialismu šlo o pouze negativní překonání kapitalismu.

51) Baroš, R.: Sejdeme se v pekle, nebo v komunismu – ještě jednou připomínáme, že se jedná o doslov k Žižkově knize o postupném dvojím umírání tradiční klasické liberálně demokratické ekonomické a politické ideologie, jež se ukázala být utopickou, str. 228-229 českého vydání. Vědychtivému laskavému i nelaskavému

čtenáři doporučujeme zhloubat se do poznámky pod čarou na str. 229-231, kde Radovan Baroš vysvětluje, jakých forem nabylo spojování eschatologických představ se socialismem mezi některými představiteli ruské revolučně demokratické inteligence na přelomu devatenáctého a dvacátého století.

52) Viz tamtéž, str. 228.

53) Marx, K. – Engels, F.: Německá ideologie, Sebrané spisy sv. 3; SNPL, Praha 1958, str. 27-28; jedná se o předmluvu k tomuto klasickému, fundamentálnímu dílu dialektického a historického materialismu, v jehož myšlenkovém obsahu se zrcadlí dovršení revolučního převratu ve filosofii, jež Marx a Engels uskutečnili vypracováním základních kategorií („společenské bytí“ a společenské vědomí“, „způsob výroby“, „výrobní síly“, výrobní vztahy“, „ekonomická základna“ a „politicko-ideologická nadstavba“, „společenskoekonomická formace“ atd., atp.) vědecké dialektikomaterialistické teorie o logice zákonitostí společenského vývoje směřující ke komunismu, pod níž marxismus nevidí pouze tvar a stav společnosti, jenž má být nastolen, nebo společenský ideál, podle něž se má řídit skutečnost, ale skutečné, revolučně kritické, „světodějně“ proletářské hnutí překonávající nynější stav.

54) Okrajová poznámka: slovní výrazy typu „nevinné a dětinské fantazie“ či „beránci pokládající se a pokládání za vlky“ představují autentické Marxovy formulace z předmluvy k „Německé ideologii“, jež ovšem z Marxova pera směřovaly pochopitelně nikoli proti „uceleným a nesmírně originálním“ filosofickým teoriím Slavojě Žižka, ale proti pojmovým konstrukcím mladohegelovských filosofů, kteří mezi sebou vedli sáhodlouhé učené spory o to, zda v lidských dějinách vládne „substance“, „kritické sebeuvědomění“ nebo „jedinec“ – viz tamtéž, str. 27.

55) Žižek, S.: Nepochopitelný subjekt..., str. 409.

56) Žižek, S.: Jednou jako tragédie..., str. 227.

57) Viz Čapek, V.: Tři revoluce, které měnily tvářnost světa, str. 8. Tuto publikaci profesora Vratislava Čapka, kterou lze na internetu nalézt pomocí webové adresy www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/Trirevoluce.htm, vydalo roku 2009 v Praze Křesťanskosociální hnutí, jehož internetová stránka má podobu www.ksl.wz.cz.

58) Ransdorf, M.: Nové čtení Marxe díl I.; Futura, Praha 1996, str. 221.

59) O Leninově pojetí thermidorizace ruské bolševické revoluce viz tamtéž, str. 245-246. Obecně pak o thermidoru jakožto „racionalizaci a strukturaci dobytého dějinného terénu“ viz tamtéž, str. 6-7.

60) Poznámka na okraj: wikipedia uvádí, že křestní jméno dramatika Brechta znělo „Bertolt“ – viz příslušné heslo.

61) Viz Grünberg, K.: SS – Hitlerova černá garda; Svoboda, Praha 1981, str. 105. Himmler se pokládal za reinkarnaci německého krále Jindřicha I., jenž, jak praví životopisná legenda, měl velice rád ptactvo nebeské a odtud patrně vzešel jeho přídomek „Ptáčník“. Není proto divu, že Himmler převzal osobní patronát nad Společností pro ochranu ptactva. (Viz tamtéž, str. 103-106).

62) Celá pasáž textu studie zahrnující Žižkův výklad „filosofické idey a mravního naučení“ Brechtova dramatu „Opatření“ a Müllerovy hry „Mauser“ viz Žižek, S.: Nepochopitelný subjekt..., str. 409-411.

63) Tamtéž, str. 411-412.

64) Především tři odstavce viz Ransdorf, M.: Nové čtení Marxe, díl I., str. 243-245. Formulace, že Prokop Veliký byl „největší český revoluční strateg všech dob“, viz tamtéž, str. 235. V českém překladu latinsky psaného dopisu Prokopa Holého knězi Prokopu Malému (neboli Prokúpkovi), správci vojska Sirotků, se můžeme dočíst, že „z dopuštění božího falešní páni zemští s Pražany Staroměstskými obořili se na milé naše bratry, měšťany Novoměstské; některé zabili a město na nich dobyli, jakož jsme to spatřili sami. Proto zdá se nám, abyste nechajíce všeho, hnuli sebou od Plzně k Sedlčanům. Čapek zajisté svolává veliký lid, a my od Tábora nápodobně, jakož doufáme; neboť lépe jest nám umřítí, nežli nepomstítí nevinné krve oukladně vylité milých bratří našich.“ (Urbánek, R.: Lipany a konec polních vojsk; Melantrich, Praha 1934, str. 261). Z Prokopových slov vskutku zaznívá předtucha, že blížící se rozhodná bitva mezi tábořskými a sirotčími polními vojsky na jedné straně a vojskem panské jednoty na straně druhé dopadne tragicky – je známo, že oba Prokopové v bitvě u Lipan padli. Je ovšem otázkou, zda můžeme lipanskou bitvu označit za thermidorianský převrat v husitské revoluci, a to již z toho důvodu, že je problematické mluvit o husitské revoluci. Husitství bylo reformním a ve své první vývojové fázi raně buržoazně demokratickým revolučním hnutím, jež ale, jak jsme naznačili v poznámce číslo 50, nedosáhlo svého cíle.

65) Viz Žižek, S.: Nepochopitelný subjekt..., str. 412-425. Musím ovšem podotknout, že Žižkův text není tak jednoznačně protikapitalisticky ideologicky vyhocený jako můj výklad.

66) Tamtéž, str. 425.

67) Viz Bible svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613, str. 612-661. V exempláři, jež mám k dispozici, není uvedeno nakladatelství (pouze poznámka, že se jedná o „biblické dílo“), ani místo, kde byla tato bible vydána. V témž vydání bible lze na str. 20 (v oné části, v níž jsou otištěna písma Nového zákona), v evangeliu svatého Matouše nalézt známé úsloví o založení církve: „I jáť pravím tobě, že jsi ty Petr, a na též skále vzdělám církev svou, a brány pekelné nepřemohou ji“ – viz evangelium svatého Matouše, kapitola šestnáctá, odstavec číslo osmnáct.

68) Vavřínek z Březové: Husitská kronika; Píseň o vítězství u Domažlic; Svoboda, Praha 1979, str. 302.

69) Marx, K. – Engels, F.: Manifest Komunistické strany, Sebrané spisy sv. 4; SNPL, Praha 1958, str. 450.

70) Verše z Wolkerovy básně jsem ocitoval po paměti a jejich přesné znění jsem si ověřil na internetové adrese www.cesky-jazyk/citanka/jiri-wolker/balada-o-ocich-topicovych-tezka-hodina.html. Domnívám se ale, že tyto verše jsou do té míry všeobecně známé, že uvádět přesný odkaz na nějaké konkrétní vydání Wolkerovy balady nebylo ani vůbec nutné. Okrajová poznámka: zpracoval jsem „prohloubený výklad“ myšlenkového obsahu Wolkerovy básnické skladby z toho důvodu, aby si jej neosvojila lacanovsko-žičkovská filosofická psychoanalýza se svou teorií o „dvojí, tělesné a symbolické smrti“, nebo aby si ho nepřivlastnila „negativní dialektika“ Alberta Camuse se svou filosofickou teorií revolty coby odpovědi na absurdní kontradikci člověka a světa, subjektu a objektu a nezačala prohlašovat, že tragický osud topiče Antonína ve Wolkerově baladě se podobá tragickému údělu mytologického krále Sisyfa.

71) Viz Žižek, S.: Nepolapitelný subjekt..., str. 248. V prvních třech odstavcích třinácté kapitoly v epištole svatého Pavla k Římanům si můžeme přečíst tato příznačná slova: „Každá duše vrchnostem poddána buď. Neboť neníi vrchnosti, jedině od Boha, a kteréž vrchnosti jsou, od Boha zřízené jsou. A protož kdož se vrchnosti protiví, Božimu zřízení se protiví; kteříž se pak protiví, odsouzení sobě budou. Nebo vrchnosti nejsou k strachu dobře činícím, ale zle činícím. Chceš-li se pak nebáti vrchnosti, čiň dobře, a budeš míti chválu od ní“. (Viz Bible svatá..., str. 166 v novozákonní části) . Ani vskutku ryzí, skvostná čeština kralické bible nemůže zakrýt skutečnost, že primitivně metafyzické, antidialektické filosofické myšlení svatého Pavla – ve stylu „vaše řeč budiž ano, ano, ne, ne, což nad to jest, od ďábla jest!“ – nemělo žádné podezření o dialektické logice existujícího a skutečného, byť třeba v hegelovské, objektivně idealistické variantě, podle níž mohou být některé „vrchnosti“, které sice existují, leč nejsou skutečné a nutné, a tudíž „nepocházejí od Boha“, nevznikly z boží vůle, neřídí se „zákonem božím“, ale zrodila je spíše vůle „vládce tohoto světa“ a jsou tedy, jak by možná řekl Jan Hus, „nálezkem lidským“ či dokonce „zřízením ďábelským“ – a proto apoštolovo filosofické myšlení metafyzicky kladlo, absolutizujíc světonázorovou funkci klasické aristotelovské formální logiky, rovnítko mezi existující a skutečné (nutné, rozumné) a zcela v duchu pozitivizmu dvacátého století a vulgárního sociálně politického konformismu považovalo existující „vrchnosti“ za skutečné a nutné, za ztělesnění „obecného dobrého“, aby si nemuselo klást „nepříjemné“ otázky.

72) Viz Žižek, S.: Jednou jako tragédie...str. 199-200.

73) Tamtéž, str. 200-201.

74) Mechanismus vzniku a narůstání takového dluhu nastiňuje profesor Jan Keller ve své teoretické studii, v níž se snaží doložit hypotézu, že ve společnosti „postindustriálního“ kapitalismu „opouštíme spojitě odstupňované nerovnosti a zapadáme stále hlouběji do naprosté majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti“ – viz Keller, J.: Tři sociální světy (sociální struktura postindustriální společnosti) ; Slon, Praha 2010, str. 34-40. (Zmíněnou hypotézu můžeme nalézt na str. 9 v úvodu Kellerovy knížky) . Marx píše, že v předkapitalistických sociálně ekonomických formách výroby (čili v podmínkách otrokářského a feudálního soukromého vlastnictví) pohlcoval lichvářský úrok veškerý výrobní přebytek (neboli nadvýrobek, nadprodukt) nad nutným produktem, sumou nejnütnějších životních prostředků přímých a bezprostředních výrobců – viz Marx, K.: Kapitál III-2; SNPL, Praha 1956, str. 140-160. Masa a míra lichvářského zisku se tak odvíjela od produktivity živé práce přímých a bezprostředních zbožních malovýrobců, na niž závisel poměr nadvýrobku a nutného produktu v hodnotě užité hodnoty vyprodukovaného zboží, jinak by „bohulibá“ sociálně ekonomická praxe půjčování na lichvářský úrok nemohla vysávat jak drobné rolnické a řemeslnické pracující vlastníky, tak i majitele otrokářských velkostatků a dílen (ve starověku) nebo světské a církevní feudální magnáty, krále i císaře, kardinály i papeže (ve středověku) . Ovšem ceny „produktů“ finančních technologií, do nichž se zaměřují investiční operace a podnikatelské aktivity spekulativního finančního kapitálu v soustavě ekonomických vztahů globalizovaného kapitalismu, se naprosto odtrhávají od ekonomických kategorií a parametrů hospodářského života, jako jsou „produktivita práce“, „míra nadhodnoty“ (čili vzájemný poměr mezi nadprací a prací nutnou, mezi nadvýrobkem a nutným produktem, nezaplacenou a zaplacenou částí výrobku) , „masa a míra zisku“, „úroková sazba“ atd., atp. (samozřejmě též i „hodnota zboží“ jakožto společensky nutné množství živé a zvěcnělé práce vězící v užité hodnotě finálního produktu výrobního procesu, nebo volně konkurenční či monopolní „výrobní cena zboží“) , a proto vyvolávají „cenové bubliny“ na mezibankovních úvěrových trzích a na burze, které musejí nevyhnutelně prasknout, jak se i stalo roku 2008 na trhu hypotečních úvěrů na levné bydlení ve Spojených státech, kdy „zamrzly“ řádově stovky miliard dolarů poskytnutých úvěrů na bydlení v rozestavených rodinných domcích, které příjemci hypoték nebyli schopni splácet a jež se zároveň staly zcela neprodejnými na trhu nemovitostí.

Poznámka na okraj textu studie: klasická liberálně demokratická ekonomická teorie uvádí kategorie „nabídka“, „poptávka“, „hodnota“ a „cena“ zboží ve fungování tržního ekonomického mechanismu kapitalistického způsobu výroby do organické souvislosti s pracovní teorií hodnoty užité hodnoty vyprodukovaného zboží, jež se pak zračí v ceně, která se rovná hodnotě zboží vyjádřené v penězích. Růst ceny „běžného zboží“ nad hodnotu vyvolává růst nabídky (neboli rozmnožení počtu kusů vyrobeného zboží) , jelikož vtaňuje do procesu výroby zboží další vlastnické a podnikatelské subjekty, což způsobuje pokles hodnoty jednotky užité hodnoty vyrobeného produktu, a tedy i ceny zboží na úroveň jeho hodnoty, což se zrcadlí v růstu

poptávky a poklesu nabídky, kdy některé vlastnické a podnikatelské subjekty proces výroby zboží opouštějí, v nastolení dynamické rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou, kterou odráží cena vyrobeného zboží. Pokles ceny „běžného zboží“ pod jeho hodnotu se zrcadlí v růstu poptávky, která potřebuje vsřebat větší objem jednotek užité hodnoty zboží, než by odpovídalo jeho hodnotě, což zpětně působí na růst nabídky (čili výrobního procesu), načež se opět nastolí rovnovážná cena zboží, která je v souladu s hodnotou a koncentruje se v ní dynamická rovnováha mezi tržní nabídkou a poptávkou. Dynamická rovnováha mezi nabídkou a poptávkou se dle klasické buržoazní liberálně demokratické ekonomické teorie utváří i na kapitálovém trhu peněžních úvěrů, jenž funguje v organickém sepětí s trhem (čili mechanismem nabídky a poptávky) úspor (neboli vkladů) v bankovních domech, které pocházejí od fyzických a právnických osob: když je v bankách nedostatek peněžních prostředků, roste jejich poptávka po úsporách, která se zračí v „ceně peněz“, takže rostou úroky z vkladů, čímž se zvyšuje nabídka úspor fyzických a právnických osob v peněžních ústavách, načež může bankovní úroková míra (neboli „cena peněz“) opět klesnout, což vyvolá pokles zájmu šetřit a ukládat peníze v bankách a současně zvyšuje poptávku po kapitálových úvěrech, za něž si podnikatelé kupují investiční statky (čili především stroje, výrobní techniku a technologické výrobní celky), což zase vyvolá růst peněžních úroků a pokles poptávky po úvěrech souběžně s růstem poptávky po vkladech ve finančních institucích; a tak se díky výkyvům úrokové sazby na kapitálovém trhu, která kolísá podobně jako tržní cena „běžného zboží“ kolem hodnoty, neustále obnovuje dynamická rovnováha mezi úsporami a investicemi, neboť se úspory mění na investiční úvěry, přičemž stimulem k ukládání úspor v bankovních domech (a pochopitelně i k půjčování peněz od bank) je právě výše úroků – čím vyšší je úrok z peněz, které fyzické a právnické osoby půjčují bankám, tím je vyšší i poptávka po vkladech, a poptávka o půjčkách od bank je naopak tím vyšší, čím je úroková míra nižší. Celá tato teorie vyhlíží zdánlivě velmi logicky, její Achillovou patou však je, že se týká v podstatě jedině období ekonomické konjunktury a hospodářského růstu. V období periodicky se opakujících, krizových fází ekonomického cyklu – zároveň dlužno zdůraznit, že klasická liberálně demokratická ekonomická teorie nebyla vůbec schopna vznik cyklických hospodářských krizí kapitalistického způsobu výroby objasnit – nevyvolává například pokles cen výrobků růst poptávky po zvýšení počtu vyprodukovaných jednotek užité hodnoty zboží, ale vyrobené zboží se naopak hromadí ve skladech a omezení výroby se vůbec nepromítá do růstu hodnoty a ceny zboží, ceny zboží se naopak hroubí, což vede kapitalistické vlastníky k tomu, aby coby „šetří hospodáři“ „pálili laciné žito v peci, aby zdražil chleba“, jak zpívali v jedné ze svých písní Voskovec s Werichem, a způsobuje prudký růst nezaměstnanosti. Problematickou se v krizové etapě ekonomického cyklu ukazuje také teorie o fungování mechanismu přeměny úspor na investiční úvěry, neboť poptávka po peněžních vkladech do bank neroste se zvyšováním úrokových sazeb, ale závisí na úrovni masové peněžní koupěschopné poptávky, která v krizovém stádiu klesá, a tak získání úvěrů na investiční statky pro podnikatele na kapitálovém trhu vázne, i když úroková míra v bankovních domech slibuje fyzickým a právnickým osobám maximální zisk z vkladů. Nejslabším článkem klasické liberálně demokratické ekonomické teorie se pak ukázala teze, že pracovní trh se řídí stejnými zákony jako trh zboží, z čehož mělo plynout, že pracovní síla zaměstnance jako zboží závisí na poptávce, která se zase odvíjí od „ceny práce“ – nezaměstnanost vzniká v případě, že ochabne poptávka po pracovních silách a ta ochabuje, když je cena pracovní síly (čili mzda) příliš vysoká, a tudíž nejlepším prostředkem ke snížení nezaměstnanosti je pokles mezd: pracujícím stačí, když sníží cenu svého „zboží“ a nebudou tedy požadovat vysoké mzdy, načež začnou podnikatelé okamžitě zaměstnávat další pracovní síly.

Okrajová poznámka číslo dvě: ovšem již z klasické liberálně demokratické ekonomické teorie lze odvodit, že na kapitálovém akciovém trhu vyvolává růst ceny cenných papírů růst poptávky, kdežto pokles jejich ceny, jež lze uměle vyvolat, se naopak zrcadlí v poklesu poptávky a růstu nabídky cenných papírů k prodeji, což dále snižuje jejich tržní cenu; praskání cenových bublin na burze se tak může stát sociálně ekonomickou formou vyvlastňování soukromého vlastnictví a společenského bohatství, které však již nemá povahu soukromého vlastnictví plynoucího z vlastní práce drobného pracujícího soukromého vlastníka a zbožího malovýrobce, ale představuje svým charakterem samopohyb kapitálu neboli soukromého vlastnictví spočívajícího ve vyvlastňování soukromého vlastnictví založeného na vlastní práci, společenské bohatství v podobě obrovských kapitálových mas a vykořisťovatelské soukromé vlastnictví velkoburžoazní finanční oligarchie.

75) Viz Marx, K.: Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844; Svoboda, Praha 1978, str. 74-88. Na stránce 77 tohoto vydání vymezuje Marx komunismus jako „pozitivní zrušení soukromého vlastnictví jakožto lidského sebeodcizení, a proto jako skutečné přivlastnění lidské podstaty člověkem a pro člověka“.

76) Viz Engels, F.: Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie, část III. – i tuto část klasického Engelsova díla jsem si stáhl z webového portálu Marxistického internetového archívu.

Budoucnost sociálního státu

Zdeněk Bačík

(Zpracováno v rámci Studentské odborné činnosti, Obor Filozofie, politologie a ostatní humanitní a společenskovední obory)

Anotace

Práce se zabývá problematikou sociálního státu a jeho možného budoucího vývoje. Úvod je věnován vzniku a historickému vývoji sociálního státu. V dalších částech je popsán sociální stát současnosti. Hlavním cílem této práce je odhadnutí možného budoucího vývoje sociálního státu. Tato práce může být použita jako studijní materiál na školách i jako stručný průvodce problematikou sociálního státu pro širší veřejnost.

Klíčová slova: sociální stát; sociální rizika; krize sociálního státu; nezaměstnanost; financování sociálního státu; neoliberalismus

Obsah

Úvod	5
1 Historie a současnost sociálního státu v Evropě a USA	7
1.1 Definice sociálního státu	7
1.2 Vznik sociálního státu	7
1.3 Vývoj sociálního státu	8
1.3.1 Etapy vývoje sociálního státu	8
1.3.2 Typy sociálního státu	9
1.3.3 Sociální rizika	11
1.3.4 Rozšíření sociálního státu	12
1.3.5 Krize sociálního státu	13
2 Sociální stát dnes v ČR	18
2.1 Společnost České republiky a její rozvrstvení	18
2.2 Finanční krize a role trhu	21
2.3 Podoba sociálního státu	22
2.4 Benefity a negativa	24
3 budoucnost sociálního státu	26
3.1 Možné cesty vývoje	26
3.2 Cesta k zachování sociálního státu	26
3.2.1 Cesta k zachování sociálního státu aneb jak financovat sociální stát	27
3.2.2 Cesta k zachování sociálního státu, aneb jak vyřešit krizi zaměstnanosti	34
3.2.3 Cesta k zachování sociálního státu, aneb co nám ze sociálního státu zůstane	36
3.2.4 Cesta k zachování sociálního státu, aneb Česká republika v integrované Evropě	37
3.3 Cesta ke světu neoliberalismu	38
4 Společnost budoucnosti	40
5 Závěr	41
Seznam použité literatury	43
Zdroje obrázkových a tabulkových příloh	43
Další zdroje	44

Úvod

Budoucnost sociálního státu je v poslední době stále více frekventované téma. Téma, které často společnost rozděluje a které vyvolává někdy až zuřivé hádky mezi odpůrci a obhájci sociálního státu.

A právě živost a důležitost tohoto tématu a debaty o něm, jsou jedny z hlavních důvodů, proč jsem si toto téma vybral. V dnešní době je sociální stát velmi obsáhlou institucí a pouze diskuze o jeho jednotlivých a relativně malých částech může zabrat hodiny a může o nich být sepsáno mnoho knih. A právě tak se i v naší společnosti děje.

Zčásti proto, že obecná diskuze o tělesu, jakým sociální stát je, by byla časově velmi náročná, a zčásti proto, že takoví diskutéři by museli disponovat značnými znalostmi. Ani jednoho se nám dnes bohužel často nedostává. Mým názorem však je, že taková obecná debata je nezbytná, protože jinak nebudeme schopni zasadit sociální stát do dlouhodobější a udržitelné koncepce a provázanosti, tedy vlastností, které jsou pro jeho správné fungování nezbytné, ovšem které dnes nemá. Svou práci tedy pojmu obecněji, budu se snažit popsat náš sociální stát jako celek a zasadit ho do kontextu doby a místa. Cílem práce je popsat nejenom hledisko sociální, ale i ekonomické a společenské.

Sociální stát je velmi dobře známým pojmem. Služeb sociálního státu využívá naprostá většina obyvatel vyspělého světa. Sám o sobě se stal kritériem měření vyspělosti států a za svoji existenci pomohl spoustě lidí překonat životní krize a zapojil je zpět do života. Dnes však čelí novým problémům a rizikům, které mohou být zlomové pro jeho budoucnost. A právě budoucnost sociálního státu a její řešení je jednou z nejpálčivějších otázek, kterou bude muset vyspělý svět vyřešit. Řešení je složitým problémem nejen kvůli jeho velké spletitosti a komplexnosti, ale hlavně kvůli rozdílnosti politických idejí a dnes stále častěji, kvůli zájmovým skupinám, kterým současný stav vyhovuje, a to alespoň zdánlivě. Právě kvůli rozdělení názorů ve společnosti a neschopnosti politické dohody se konkrétní a úspěšné řešení zdá být v nedohlednu. Přesto je třeba dál pracovat na návrzích řešení a vysvětlovat lidem jejich důležitost.

Ve své práci bych chtěl poukázat na stav sociálního státu a načrtnout i řešení nynější situace. První část práce je ve skrze popisná. Cílem je poznat důvody vzniku sociálního státu, poznat jeho historii a popsat jeho současný stav. Tato část je věnovaná hlavně evropským státům, potažmo státům Severní Ameriky. Důležitost takového popisu tkví v tom, že pokud chceme pochopit dnešní problémy, je třeba poznat historii.

V druhé části práce se již přesuneme do České republiky. Tato část je zaměřena na podrobnější popis sociálního státu v ČR - na jeho mechanismy, poskytované služby atd. Třetí a poslední část je znovu zasazena do ČR a je věnována budoucnosti. Mým cílem je navrhnout řešení, kterým se sociální stát může vydat a popsat jeho důsledky.

1. Historie a současnost sociálního státu v Evropě a USA

1.1 Definice sociálního státu

Sociální stát je instituce velmi rozsáhlá, má napříč světem mnoho podob a je také rozlišně chápána.

Už jeho vymezení, či definice může být problematická. Výstižnou definici ve své knize uvádí Miloš Večeřa:

„Sociální stát je stát, v němž demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství a státní správy:

- garantuje minimální příjem pro jedince a rodinu na úrovni životního minima,
- poskytuje sociální zabezpečení umožňující předejít, zmírnit nebo překonat sociální rizika s cílem zajistit přiměřenou minimální úroveň sociálního zabezpečení a sociální suverenity,
- zajišťuje kvalitní úroveň odpovídajících služeb pro všechny občany bez rozlišení společenského statusu.“

Obecně tedy můžeme říct, že sociální stát je instituce, která pomáhá lidem přečkat těžké sociální situace, které by sami nezvládli, a garantuje jim minimální životní úroveň.¹

1.2 Vznik sociálního státu

Počátky sociálního státu můžeme najít již v osmdesátých letech devatenáctého století. Zajímavé také je, že sociální stát vzniká v prakticky stejnou dobu na různých místech Evropy. Příčinou tohoto jevu je, že se jednotlivé státy snaží čelit sociálním problémům, které se objevily s nástupem moderní (kapitalistické) společnosti.

V Evropě se tak na jednu vytváří stejné, nebo alespoň velmi podobné sociální problémy, ovšem státy je řeší různými způsoby. Důsledkem odlišných řešení vznikají různé typy sociálního státu. Dalším důvodem pro jeho vznik je změna vnímání nezaměstnanosti společností. Ta se přestává dívat na nezaměstnanost jako problém odpadlíků, nýbrž jako nový velký společenský problém, který je třeba řešit.

Sociální stát tedy představuje v různých místech světa něco jiného se stejným cílem - ochránit své občany před sociálními riziky (avšak každý v jiné míře).

Dnešní rozdělení sociálního státu vychází z vývoje jednotlivých zemí a zohledňuje jejich odlišnosti, ovšem obecný tzv. „etapový“ vývoj lze uplatnit vesměs obecně.

1.3 Vývoj sociálního státu

1.1.1 Etapy vývoje sociálního státu

Počátky sociálního státu můžeme pozorovat již ke konci 19. století, jeho velký rozvoj pak nastal po 2. světové válce. Martin Smutek rozděluje vývoj sociálního státu do těchto etap:

a) **Období experimentálních počátků (80. léta 19. století - 1930)** - V tomto období dochází ke vzniku prvních dobrovolných pojistných systémů, které se později stávají povinnými. Dochází také k organizaci zdravotní péče a sociální politiky státem.

¹ VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 50-51. ISBN 80-901424-6-X.

b) **Období konsolidace (1930 - 1945)** - V tomto období nastává zlom při vnímání nezaměstnanosti. Ta již přestává být chápána jako selhání jednotlivce, nýbrž jako celospolečenský problém. Tak i politika států směřuje k plné zaměstnanosti.

c) **Období sociální přestavby (1945 - 1962)** - Po druhé světové válce dochází k rozkvětu sociálního státu, vznikají nové zákony a sociální systémy.

d) **Období sociální expanze (1962 - 1973)** - Tzv. zlatý věk sociálního státu. Jedná se o období, kdy státy začínají dosahovat plné zaměstnanosti. Sociální stát je v tomto období nejsilnější. Dochází k růstu životní úrovně a blahobytu napříč společnostmi.

e) **Období stagnace (1973 - 1980)** - V osmdesátých letech dochází k hospodářské krizi. Ta vyvíjí tlak na sociální stát, který musí vydávat více peněz, je však obtížné najít zdroje. O tomto období můžeme hovořit jako o začátku krize sociálního státu.

f) **Rekonceptualizace sociálního státu, období pokusu o reformu welfare state (1980 - dosud)** - Snaha vyřešit krizi sociálního státu jeho přestavbou. Můžeme také mluvit o krizi společnosti, z níž se vytrácí solidarita. Hlavní břemeno financování sociálního státu přechází na střední vrstvy, které jsou současně oslabovány. Zároveň ubývá ekonomicky aktivních obyvatel.²

1.1.2 Typy sociálního státu

Sociální státy se v jednotlivých státech liší a to hloubkou sociálních systémů, počtem dávek nebo způsobem financování. Je to dáno jak ekonomickými a sociálními podmínkami v jednotlivých zemích, tak dle uplatňované politiky. Rozdílů jsou také u států s odlišnou dobou vzniku sociálního státu (Německo - druhá polovina 19. st. naproti tomu Řecko - druhá polovina 20. st.) a to hlavně v jeho propracovanosti.³

Existuje také několik různých dělení sociálních států. Nejznámější a patrně nejpoužívanější dělení typů sociálního státu (tzv. welfare režimů) je dle sociologa Gösta Espinga-Andersena na liberální, sociálně demokratický a konzervativní.

Liberální model - uplatnil se hlavně v USA. Je založen na předpokladu, že problémy ať už ekonomické nebo sociální vyřeší trh. Vyznává minimum zásahů ze strany státu. Jeho největší výhodou je malá nákladnost (teoreticky zde není nutná taková daňová zátěž), tedy alespoň přímo – otázkou však je, zda vedlejší náklady např. zajištění bezpečnosti (je prokázáno, že chudší lidé konají trestnou činnost ve větší míře⁴) nejsou v konečném důsledku větší než u dalších dvou modelů.

Jasnou nevýhodou je hledisko lidské. Jak se totiž ukázalo, trh sám není schopen zajistit potřebnou míru pomoci a solidarity pro jedince, kteří nejsou schopni se na trhu prosadit. Vytváří tak velkou skupinu sociálně vyloučených, kteří prakticky nemají šanci začlenit se zpět do společnosti a finančně se zajistit. Hlavním kritériem pro čerpání dávek je potřeba.

Sociálně demokratický model - typickým představitelem je Švédsko. Je založen na zásadách státu, které mají zajišťovat alespoň minimální životní úroveň a základní služby pro všechny občany.

Hlavní výhodou je, že pokud je model funkční, procento sociálně vyloučených je relativně malé a tyto lidé se zapojují do ekonomiky a vytváří spotřebu, tím pádem posiluje ekonomiku a poskytuje těmto lidem důstojný život.

Nevýhodou sociálně demokratického systému je jeho nákladnost. Sociální stát je financován přes přerozdělování, čili z daní. Jelikož je u tohoto modelu třeba zajištění více služeb a ve větší míře, stala se pravidlem větší daňová zátěž. Hlavním kritériem pro obdržení dávek je občanství.

Například děkan národohospodářské fakulty Miroslav Ševčík tvrdí, že takový sociální stát z dlouhodobého hlediska není možné financovat.⁵ Další kritikou pravicových ekonomů je argument, že vysoké daně, které jsou pro takovou míru přerozdělování nutné, omezují finanční svobodu jedince a brzdí trh, v konečném výsledku tak jsou kontraproduktivní, protože omezují trh.

Konzervativní model - tento model se uplatnil například v Německu. Na rozdíl od liberálního a sociálně demokratického je zde hlavní jednotkou rodina, nikoliv jedinec. A právě rodina je hlavním zdrojem solidarity, kterou mírně doplňuje stát a to zajištěním základních životních potřeb, ostatní by měla zajišťovat sama rodina.

Tento model stojí někde mezi liberálním a sociálně demokratickým, snaží se sice zajistit služby a životní úroveň v co největším rozsahu, ale zároveň se snaží minimalizovat náklady, proto sází na podporu rodin, která pak v horších časech zajistí podporu člověku v nouzi. Zde je kritériem pro obdržení dávek status.

Největší výhoda tohoto modelu se však zároveň ukazuje jako jeho největší slabost. Při přechodu od tradiční společnosti totiž dochází také ke krizi rodiny. V důsledku rozpadu stále více a více rodin dochází i k rozpadu

² SMUTEK, Martin. *Sociální stát – úvod do studia*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005, s. 56-61. ISBN 8070416912.

³ KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, s. 59-60. ISBN 80-86429-41-5.

⁴ KELLER, Jan. *Tři sociální světy*. Praha: Sociologické Nakladatelství, 2012, s. 102-116. ISBN 978-80-7419-044-5.

⁵ ŠEVČÍK, Miroslav. *Přednáška- Sociální stát*, ISEP. <http://www.youtube.com/watch?v=Zei7XPAaRF4>

sociálního systému. Nastává tedy otázka, jak změnit systém či chování jedinců, tedy znovu obnovit stabilitu rodiny, aby konzervativní model mohl plnit svoji funkci.⁶

Dnes už je velmi složitý úkol takto jednotlivé státy jasně rozdělit. Většina spojuje prvky z více typů sociálních států. K těmto třem základním modelům se také přidal dle neoliberální doktríny model neoliberální.

Neoliberální model - Tento model je relativně nový. Nástup neoliberalismu nastává v 70. letech 20. století. Neoliberalismus tvrdí, že stát je nadbytečným a zastaralým modelem. Staví funkci společnosti na individualismu, úplně všechny problémy řeší trh - sociální stát neexistuje, solidarita je nadbytečný jev, který je potlačen. Vše by mělo směřovat k naprosté svobodě a k individualismu, kde již společnost neřídí žádní politici či zákony, ale pouze trh, respektive zákony trhu.

Tím, že je neoliberalismus poměrně novým směrem, nemá zatím tento model v řadách veřejnosti v západních státech přílišnou podporu, ale postupně získává vliv a neoliberální reformy pronikají do jiných modelů. Vlnu neoliberalismu můžeme pozorovat od 80. let 20. století, hlavními představiteli neoliberalů byli Margaret Thatcher a Ronald Reagan.⁷

1.1.3 Sociální rizika

Od konce 19. století se při přechodu z tradiční na moderní společnost začínají vytvářet tzv. sociální rizika, která jsou hlavním důvodem vzniku sociálního státu. Ten má za úkol pokrytí těchto rizik a zajištění alespoň minimální životní úrovně. Ale co to vlastně je sociální riziko? Můžeme říct, že je to riziko naplnění potenciální situace. Pokud taková situace nastane, je znemožněna, nebo velmi ztížena možnost integrování se do společnosti, bývá také doprovázena drastickým poklesem životní úrovně.

Jelikož se v moderní společnosti dostává do středu pozornosti práce a státy se snaží o co největší zaměstnanost, stává se tak zaměstnání hlavním faktorem společenské integrace. Tudíž se rizika stávají situace, které znemožňují lidem pracovat, ať už na určitý čas - např. nemoc, nebo natrvalo - např. vážný úraz. Další znepokojivou situací je ztráta práce. Ukázalo se, že lidé, kteří ztratí práci na delší čas, mnohdy nejsou s to si najít jinou a dostávají se na ulici, jelikož nebyli schopni držet i po ztrátě práce určitou životní úroveň.

S přechodem k moderní společnosti nastává další problém - co bude stát dělat se starými lidmi, kteří již nejsou schopni pracovat. Tato nesnáze byla způsobena především přechodem z tradiční na nukleární rodinu. Staří lidé totiž až na výjimky neměli žádné úspory a rodina, která by se o ně postarala (jako tomu bylo v tradiční společnosti), zde nebyla. Jelikož nemohlo být připuštěno, aby desetitisíce až statisíce důchodců žebrali na ulicích (hlavně proto, že střední generace by si uvědomila, jak dopadne), i tuto úlohu na sebe převzal stát. Podařilo se tedy tato rizika identifikovat. Otázkou bylo, jak je odstranit, nebo alespoň zmírnit.

Státy ovšem neměly dostatek prostředků realizovat takovou pomoc ze svých pokladen, a tak se začaly vyvíjet pojistné systémy. Tento vcelku jednoduchý nápad, tedy odevzdávání části platu státu, který na oplátku bude vyplácet dávky v nezaměstnanosti a ve stáří, se velmi rychle uchytil a stejný princip (ač třeba zdokonalený) funguje dodnes.

S krizí sociálního státu však začínají působit „nová sociální rizika“. Ta jsou podle českého sociologa Jana Kellera kombinací starých sociálních rizik (např. chudoby) a nových (např. nefunkčnost pojištění, obtížná předvídatelnost). Zásadním problémem a nebezpečím je, že nová sociální rizika vznikla často z pilířů původního systému, který měl původně občany ochraňovat.⁸

1.1.4 Rozšíření sociálního státu

Století sociálního státu, i tak by se možná mohlo nazvat 20. století. Právě ve 20. století a zvláště v jeho druhé polovině se sociální stát rozšířil po celé Evropě a Severní Americe. Sociální stát se stal ukazatelem vyspělosti a zárukou životního standartu pro miliony lidí po celém světě. A i dnes u rozvíjejících se států můžeme vidět jeho rozmach.

Vypadá to tedy, že sociální stát se stal charakteristickým stupněm vývoje a to celosvětově, ovšem zatímco u rozvíjejících se zemí začíná, může to vypadat, že v těch nejvyspělejších končí. Můžeme vidět, jak se v mnoha zemích sociální stát tenčí a spousta lidí si také pokládá otázku, zda není překonaný, zastaralý a neefektivní. Jednoznačný verdikt vyřknout nelze, přesto je jasné, že sociální stát nemůže přežít beze změn.

Ztenčování sociálního státu v tuto chvíli probíhá ve větší části Evropy. Dokonce to vypadá, že některé státy mají snahu se ho zbavit. Otázkou je, kde sociální stát začíná a kde končí, co může být považováno za sociální stát a co už nikoliv. Pokud bych se vrátil k definici použité na začátku práce, v mnoha zemích již není.

Je stále více pravděpodobné, že vyspělý svět prochází zlomovým obdobím a právě další roky či desetiletí dost možná rozhodnou o budoucnosti sociálního státu. Předpovědět zda přežije, nebo bude zničen, je prakticky nemožné.

⁶ ESPING-ANDERSEN, Gøsta, *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press, 1990, s. 26-28. ISBN 0-691-09457-8.

⁷ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. ZDay: krize a její česká specifika, Hnutí Zeitgeist ČR. http://www.youtube.com/watch?v=E_Ez10N4V2g

⁸ KELLER, Jan. *Nová sociální rizika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, s. 36-37. ISBN 978-80-7419-059-9.